

จุดมุ่งหมาย

ของ

การบวชที่ถูกต้อง

พุทธทาสภิกขุ

สำนักหนังสือธรรมบูชา

ของคณะเผยแผ่วิธีการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ (ศบป.)

ตรงข้ามกระทรวงยุติธรรม (ศาลอาญา) กรุงเทพฯ ๑๒

๕/๑-๒ ถนนอัมฤงค์ โทร. ๒๒๒-๓๕๔๕

คำชี้แจง

คนส่วนใหญ่ ไม่รู้ว่า ที่บวชๆ กันนี้ บวชทำไม ๖
และบวชเพื่ออะไร ? แต่ก็มีคนกล่าวล้อๆ กันจนติดปากว่า
“บวชหนีสงสาร บวชผลาญข้าวสุก บวชสนุกตามเพื่อน ฯลฯ”
แต่ที่จริงแล้ว ข้อความที่ว่า “บวชหนีสงสาร” นี้ หาก
พิจารณาดูให้ดีแล้วจะเห็นว่า ถูกต้องที่สุด เพราะคำว่า
“สงสาร” ก็คือ “สังสาระ” หรือ “วัฏฏสังสาระ” ซึ่ง
แปลว่า วนเวียนเป็นวงกลม ส่วนคำว่า “หนี” ในที่นี้ต้อง
หมายถึงหนีให้พ้นจากภัยของสังสารวัฏฏ์ นั่นเอง

เพราะเหตุนี้เอง ท่านจึงให้ความหมายแก่ภิกษุว่า
ผู้เห็นภัยในวัฏฏสงสาร

ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่าภัยของวัฏฏสงสาร มีอยู่อย่างไร ?
และจะหนีให้พ้นได้อย่างไร ?

ในการที่จะหนีให้พ้นจากภัยของวัฏฏสงสาร ได้นั้น
ประการแรกจะต้องมองเห็นอย่างชัดแจ้งว่า การที่ต้อง

วนเวียนอยู่ในวงกลมของวัฏฏสงสารนั้น มันทรมาณอย่างไร มันเสบเผ็ดอย่างไร มันอี้อัดขัดเคืองอย่างไร หากมองเห็น ภัยของมันอย่างแจ่มแจ้งก็เป็นธรรมาที่จะต้องหนีออกมาให้ พ้นภัยอันนั้น

ประการที่ ๒ ในการที่จะหนีพ้นออกมาได้นั้น ไม่มี ทางอื่นเลย นอกจากวิธีที่พระบรมศาสดาได้ทรงชี้แนะไว้ ซึ่งขอเรียกในที่นี้ว่า วิธี “หายตัว” หรือกล่าวโดยนัยกลับ กันก็ว่า ป้องกันอย่าให้เกิดความรู้สึกว่า “ตัวเรา-ของเรา” หรือป้องกัน “การเกิด” นั้นเอง ซึ่งจะไ้กล่าวพอเป็น แนวสังเขป

ตามธรรมดาคนทั่วไปจะรู้สึกว่ “มีตัวเราเกิดอยู่ ตลอดเวลา” แต่ถ้หากว่าได้ศึกษาตัวชีวิตของตนเองอย่าง จริงจัง ถ้ยการมองชีวิตในก้นใน ถ้ยการเฝ้ามองเฝ้า สังเกตพินิจพิจารณาถึงความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับ “จิต” อยู่เสมอๆ โดยอาศัยวิธีการที่พระบรมศาสดาทรงชี้แนะไว้ ในโอกาสหนึ่งจะมองเห็นได้ว่า ความรู้สึกว่ “ตัวเรา-ของ เรา” นั้น มันเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวเท่านั้น ส่วนความรู้สึกที่

ค

“ว่างจากตัวเรา” นั้นเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่เป็นพื้นฐาน. ข้อนี้เรามองเห็นได้ ว่าบางขณะเช่นขณะที่เราไปเที่ยวตามป่าตามภูเขา หรือตามชายทะเล หรือขณะที่เรานั่งอยู่ในที่เงียบๆ คนเดียว เราจะรู้สึกเป็นสุขอย่างบอกไม่ถูก เพราะขณะนั้น “จิต” ไม่ถูกสิ่งใดเข้ามารบกวนปรุงแต่ง จนเกิดความอยากรู้อยากเห็นที่เป็นกิเลสตัณหา และจิตชนิดนี้แหละที่เรียกว่า “จิตว่าง” คือว่างจาก “ตัวกู-ของกู”

เพราะเหตุใดจิตจึงว่างจากตัวกู-ของกู ได้ ? ก็เพราะพื้นฐานของจิตมันเป็นเช่นนั้น ความปกติของจิตมันเป็นเช่นนั้น แต่ถ้าเมื่อใดมีสิ่งใดเข้ามารบกวนปรุงแต่ง จะเป็นความโลภ ความโกรธ ความหลงก็ตาม จิตก็จะหมดสภาพจากความเป็นปกติที่ว่างจากตัวกู-ของกูนั้น เป็นจิตที่วุ่นวายตัวกู-ของกู นั่นที่

และเมื่อมี “ตัวกู” เกิดขึ้น มันก็ต้องเป็นตัวกูที่เกิดเป็นทวนตาในสวรรค์บ้าง เป็นตัวกูที่ตกนรกบ้าง

มันเกิดได้อย่างไร ? มันเกิดก็ต่อเมื่อธาตุทุกที่ประชุมคุมกันเข้าจนมีรูปร่างอย่างคนซึ่งมี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

นั้นทำหน้าที่ เช่น ตากระทบกับรูป หูกระทบกับเสียง เป็นต้น (ผัสสะ) หากไม่เคยศึกษาตัวชีวิตในฐานในดังกล่าวข้างต้น มันก็จะเกิดความรู้สึกในใจเป็นพอใจบ้าง ไม่พอใจบ้าง (เวทนา) แล้วก็จะเกิดความอยากในสิ่งที่ให้ความสนุก ความอร่อย (กามตัณหา) อยากเป็นคนมีชื่อเสียง (ภวตัณหา) หรืออยากไม่ให้เป็นในสิ่งที่ตนไม่ปรารถนา (วิภวตัณหา) อันรวมเรียกว่า “เหี้ยม” อย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วก็จะเกิดความยึดมั่นว่า มีสิ่งที่ถูกอยาก มีตัวตนผู้อยาก (อุปาทาน) แล้วก็เกิดอาการพร้อมที่จะทำตามความอยากนั้น (ภพ) แล้วเกิดความตั้งใจที่จะกระทำตามความอยากนั้น อันเป็นมโนกรรม หรือกรรมทางใจเกิดขึ้น ว่า “กู” จะต้องเอาให้ได้ (ชาติ)

เมื่อมโนกรรมดังกล่าวเกิดขึ้น มันก็ผลักดันให้เกิดการกระทำทางกาย ซึ่งเรียกว่ากายกรรม, เกิดการกระทำทางวาจาเรียกว่า วจีกรรมต่อไป เมื่อมีการกระทำ ก็จะได้ผลอย่างใจบ้างไม่ได้บ้าง ซึ่งเราจะเห็นได้ว่า มันมีมูลมาจากความอยากชนิดที่เป็นกิเลสตัณหา เมื่ออยากก็กระทำตามอยาก ได้ผลตรงกับที่อยากบ้าง หรือไม่ได้บ้าง แต่ก็หยุดอยากไม่ได้

คงอยากอีกกระทำอีก เป็นวงกลมซ้ำแล้วซ้ำอีก. และนี่แหละ
คือสังสารวัฏฏ์ ที่กักขังปวงสัตว์ไว้ในห่วงแห่งความทุกข์
ทรมานแทบจะตลอดไป

ถ้าได้สมอยาก และได้อย่างนอกอย่างใจก็เกิดเป็นเวทนา
ในสวรรค์ ถ้าไม่ได้สมอยากก็จะเศร้าโศกเสียใจกับแค้นใจ
อันเป็นการตกนรกทั้งเป็น จึงมีอาการพอใจบ้าง ไม่พอใจ
บ้าง สลับกันอยู่เรื่อยไป เขาจะไม่มีโอกาสรู้เลยว่า
ทางที่จะพ้นไปเสียจากอาการสลับกันไป สลับกันมา
ดังกล่าวนั้นมีอยู่ ซึ่งได้แก่ความสงบเย็นของจิตใจ
เมื่อเขาไม่รู้เขาก็ต้องเวียนว้ายไปตามกระแสของความอยาก
ดังกล่าวยุ่เรื่อยไปไม่รู้จักจบสิ้น

วิถีทางที่จะพ้นไปเสียจากความพอใจ ความไม่พอใจ
นั้น จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อมีความรู้สึกเกิดขึ้น และมองเห็น
ได้อย่างแจ่มแจ้งว่า พอยอยากจิตใจก็เริ่มมีอาการเรวร้อน
กระวนกระวาย อันเป็นอาการของสัตว์นรก, มีอาการหิว
กระหาย อันเป็นอาการของเปรต, มีอาการหวาดหวั่นวิตก
เกรงจะไม่ได้ผลสมอยากอันเป็นอาการของอสุรกาย, และ

มองเห็นแต่เพียงสิ่งที่ตนอยากอย่างเดียวเท่านั้น เป็นสิ่งที่ที่สุด
สำหรับเขาที่เขาควรจะได้ มองไม่เห็นสิ่งใดที่ดีกว่าประเสริฐ
กว่า อันเป็นอาการของเตวิชฌาน.

ดังนั้น ด้วยการเฝ้ามองเฝ้าสังเกตความรู้สึกในทาง
จิตใจดังกล่าว เราจะเห็นได้ว่าพออยากเท่านั้น จิตใจก็เริ่ม
ตกนรกแล้ว คือเป็นสัตว์นรก, เปรต, อสุรกาย, เตวิชฌาน
อันเป็นอบายภูมิทั้ง ๔ เดียวกันในขณะนั้น. พอลงมือ
กระทำ อาการดังกล่าวก็จะเพิ่มขึ้นจนใจสั่นตัวสั่นทีเดียว ที่นี้
พอได้ผลสมอยากก็ดีใจจนเนื้อเต้น เกิดอาการเมาในสิ่งที่ตน
ได้นั้น ถ้าไม่ได้ผลสมอยากก็เศร้าโศก มีอาการไม่พอใจ
เกิดขึ้น แต่แล้วทั้งได้ผลสมอยาก ไม่ได้ผลสมอยาก มันก็
ทำให้หยุดอยากไม่ได้ คงอยากอีก กระทำอีก ดังกล่าวแล้ว
ผู้บวชทุกท่านจะต้องรู้จักภัย และมองเห็นภัยดังกล่าว
นี้อย่างชัดแจ้ง แล้วพยายามหนีให้พ้นจากภัยดังกล่าว
ซึ่งจะเห็นได้ด้วยการมองเห็นภัยหรืออันตรายดังกล่าวประการ
หนึ่ง. อีกประการหนึ่ง เมื่อมองเห็นภัยดังกล่าวอย่าง
แจ่มแจ้งแล้ว ก็ต้องระงับตอนการกระทบ ระหว่างตากับ

น

รูป หูกับเสียง เป็นต้น (ผัสสะ) แล้วพยายามหยุดเสียเพียง
แค่นั้น ก็จะไม่เกิดปัญหาใดๆเลย หากมันเลยไปเป็น
ความพอใจไม่พอใจ (เวทนา) ก็พยายามหยุดตรงเวทนา^{นี้}
อีกทีหนึ่ง หากหยุดเสียได้ ความทุกข์ทรมานก็จะมี
โอกาสเข้ามาครอบงำจิตได้เลย แต่ถ้าเวทนาปรุงเป็นตัณหา
แล้วไม่มีทางจะหยุดได้ มันจะต้องเกิดความอยาก—กระทำ
ตามอยาก—ได้ผลบ้างไม่ได้ผลบ้าง—แต่ก็อยากอีก—กระทำ
อีก—วนเวียนเป็นวงกลมซ้ำแล้วซ้ำอีก อันเป็นความทุกข์
ทรมานดังกล่าวนั้น.

ดังนั้น จึงเห็นได้อีกว่า จิตที่ประกอบด้วยวิชา
อันเป็นความโง่เขลานั้นก็คือ ไม่รู้ว่า พยายามชนิดที่เป็น
กิเลสตัณหา มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้นนั้น ไม่รู้หรือมองไม่
เห็นว่าเป็นของร้อนเป็นความทรมาน หากยังไม่รู้อยู่ตราบใด
ก็ยังเป็นความโง่เขลาอยู่ตราบนั้น. แต่ถ้าเมื่อใดมองเห็นว่า
ความอยากชนิดดังกล่าวเป็นของร้อน แม้จะได้ผลสมอยาก
เกิดความพอใจในการกระทำของตน จนรู้สึกว่าได้สนุกได้
อร่อยตามใจอยากก็ตาม ก็ยังมองเห็นได้ว่าเป็นของร้อนอยู่

ช

นั่นแหละจึงจะเรียกว่า ความโง่เขลาค่อยๆ ลดลง เท่าที่จะเห็นได้แจ่มแจ้งเพียงใด.

และทรง^๕เองจะเป็นเงื่อนต้นให้มองเห็นได้ว่า จิตตามสภาพปกติธรรมดานั้น มันว่างจาก “ตัวกู-ของกู” ส่วนความอยากอันเป็นกิเลสมี โลภ โกรธ หลง เป็นต้นนั้น มันเป็นเพียงแขกอาคันตุกะที่ขึ้นมาบนบ้านเรือนเรา เป็นครั้งคราวเท่านั้น ดังนั้นการที่จะไม่ให้ความโลภโกรธหลงเป็นต้นนั้นเกิดขึ้น ก็เพียงเฝ้าระวังตอนการกระทบระหว่างตากับรูป เป็นต้น อย่าให้เวทนาปรุงทันหาเท่านั้น จิตก็จะว่างอยู่เอง ปกติอยู่เอง ตามธรรมชาติธรรมตาของมัน (สัมมาทิฐิ) เมื่อมองเห็นดังกล่าว จิตก็จะโน้มไปเองที่จะดำรงจิตให้อยู่ในสภาพอย่างนั้น อันเป็นความเฝื่อนที่ชอบ หรือถูกต้อง (สัมมาสังกัปป) และเมื่อมองเห็นดังกล่าว การพูดจา การประกอบการงาน การเลี้ยงชีวิต ก็จะเป็นไปแต่ในทางไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น (สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว) แล้วก็จะพยายามดำรงจิตให้ว่างอยู่เสมอ ด้วยการเฝ้ามองเฝ้าสังเกตความรู้สึกต่างๆ

ที่เกิดขึ้นครอบงำจิตอยู่เสมอ แล้วป้องกันอย่าให้วุ่น จิตก็จะว่างจนชินเป็นนิสัย (สัมมาวายาโม) และในขณะที่เดียวกันก็มีสตินี้รู้อยู่เสมอถึงสภาพจิตที่ปกคิมันว่างอยู่เองตามธรรมชาติ (สัมมาสติ) และในขณะที่เดียวกันก็ตั้งใจมั่นที่จะดำรงจิตให้อยู่ในสภาพปกติ คือเป็นจิตว่างอยู่เสมอ (สัมมาสมาธิ)

เมื่อมองเห็นจิตที่อยู่ในสภาพปกติมันว่างจาก “ตัวกู-ของกู” มากขึ้นเท่าใด ก็จะมองเห็นว่า “ตัวกู-ของกู” ที่มันเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวนั้น มันเป็นเพียงภาพลวงตาหรือมายา มันจึงเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน (อนิจจัง) มันตั้งอยู่ในสภาพอย่างนั้นไม่ได้ จะต้องสลายไปในที่สุด (ทุกขัง) และเพราะเหตุดังกล่าวนั้นจึงไม่ใช่ตัวตนของใคร (อนัตตา) มากขึ้นเท่านั้น

หากมองเห็นแจ่มแจ้งมากขึ้นเท่าใด ความยึดมั่นว่า “ตัวกู-ของกู” จะลดลงยิ่งขึ้นเท่านั้น มันจะลดลงๆ และหมดไปในที่สุด.

ดังนั้น ข้อความที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้มี :- การบวช คือการฝึกกระทำเพื่อผู้อื่น หรือเพื่อความว่าง. นี่คือการ

ณ

ดำรงจิตให้ว่างจาก ตัวกู--ของกู นั้นเอง ด้วยอุบายที่ว่าทำงาน
เพื่อผู้อื่น ไม่ทำเพื่อตัวเอง ซึ่งตรงกับข้อความในคัมภีร์
ของฝ่ายคริสต์เขียนที่ว่า “การรับใช้ผู้อื่นคือการรับใช้พระ-
ผู้เป็นเจ้า” ทั้งนี้เพราะหากทำงานเพื่อตัว มันเป็นการ
ส่งเสริมให้ตัวกู--ของกู ใหญ่ขึ้น ๆ มันจะเพิ่มให้เกิดความโลภ
ความโกรธ ความหลง มากขึ้น ๆ ดังนั้น จึงต้องมีอุบายให้
ทำงานเพื่อผู้อื่น จิตจะได้กลับมาอยู่ในสภาพปกติที่ว่างจาก
ตัวกู--ของกู ได้ง่ายขึ้น.

ที่ว่า “การบวช คือการพักผ่อนทางวิญญาณ” ก็คือ
เมื่อจิตอยู่ในสภาพปกติว่างจากตัวกู--ของกู นั้น มันเป็นการ
พักผ่อนทางวิญญาณ คือทั้งกายทั้งจิตทีเดียว เพราะไม่ต้อง
กระหึ่มกระหอบ ฟุ่ ๆ แปะ ๆ ไปตามความพอใจ ไม่พอใจ
มันจึงเป็นการพักผ่อนอย่างยิ่ง

“ความว่างจากตัวกู คือความพักผ่อนทางวิญญาณ”
นี่ก็คือสามารถดำรงจิตให้ว่างจากตัวกู อันเป็นสภาพปกติ
ของจิตไว้ได้นั่นเอง มันก็เป็นความพักผ่อนทางวิญญาณ
ทันที

ญ

“ความพักผ่อนในทางวิญญาณ คือความหมายของนิพพาน” ^{๕๕๕} นึกคือเมื่อจิตอยู่ในสภาพปกติที่ว่างจากตัวกู-ของกูแล้ว มันก็คืออยู่ในสภาวะสงบ เมื่อสงบมันก็จะเย็นแสนที่จะเย็น อันเป็นความหมายของนิพพาน

“ความว่างจากตัวกู คือความเต็มของสติปัญญา” ^{๕๕๖} นึกคือ เมื่อว่างจากตัวกูที่เป็นมายาตั้งกล่าวแล้ว มันจะเป็นเสมือนหนึ่งขึ้นไปอยู่บนยอดภูเขาสูง ย่อมมองเห็นสิ่งต่างๆ ตามที่เป็นจริง ไม่ถูกลวงตัวของเป็นคู่อีกต่อไป ไม่มีได้-เสีย, บุญ-บาป, สุข-ทุกข์, นรก-สวรรค์, พอใจ-ไม่พอใจ เป็นต้นอีกต่อไป. เมื่อเป็นเช่นนั้น เขาจะทำงานไปตามหน้าที่ที่ควรทำ จะไม่กระทำไปในทางที่ทำให้ตนเองเดือดร้อน ผู้อื่นเดือดร้อน เพราะเขาไม่เห็นแก่ตัว นึกคือประโยชน์ของสติปัญญา

“ความไม่ยึดมั่น ถือมั่นเป็นสติปัญญาสุดยอด” ^{๕๕๗} นึกคือเมื่อหมดความยึดถือในสิ่งที่เป็นของหลอกลวง เป็นตัวกู-ของกูแล้ว ผู้นั้นจะเคลื่อนไหวหรือกระทำอะไรก็ตามจะเป็นกิริยาไปหมด แล้วจะเป็นประโยชน์ต่อชาวโลกมากที่สุด

ฎ

ซึ่งเราจะเห็นได้จากพระประวัติของพระบรมศาสดา และ
ศาสดาทันหลาย นั้นเพราะท่านมีสติปัญญาสุกดยอนันเอง.

ข้อความละเอียด ท่านจะทราบได้จากหนังสือเล่มที่
ท่านถืออยู่นี้

ด้วยเหตุนี้เอง คณะ ผชป. จึงจัดพิมพ์ขึ้น เพื่อ
ช่วยร่นระยะเวลาการศึกษาค้นคว้าของผู้บวชทุกท่าน ซึ่งสรุป
ได้ว่า อยู่ทีความว่างจากทั่วๆไปเพียงสิ่งเดียวเท่านั้น

คณะ ผชป. ขอกราบแทบเท้าอนุโมทนาแก่ท่านนัก
บวชทุกท่าน ที่ใช้ชีวิตอย่างเบาบางจากความเห็นแก่ตัว หรือ
หมดความเห็นแก่ตัว เพื่อประโยชน์แก่ชาวโลกเป็นอย่างสูง.

คณะ ผชป.

๕/๑-๒ ถนนอัยยงค์ กรุงเทพฯ ๒ โทร. ๒๒๒-๓๕๕๕
๒๕ มิถุนายน ๒๕๒๐

เรื่องในเล่ม :

๑. การบวบ คือการฝึกกระทำเพื่อผู้อื่น	๑
๒. การบวบ คือการพักผ่อนทางวิญญาณ	๒๖
๓. “ความว่างจากตัวกู” คือความพักผ่อนทางวิญญาณ	๕๗
๔. “ความพักผ่อนในทางวิญญาณ” คือความหมายของนิพพาน	๘๓
๕. “ความว่างจากตัวกู” คือความเต็มของสติปัญญา	๑๑๑

การบวชถือการฝึกกระทำเพื่อผู้อื่น

พุทธทาสภิกขุ

อบรมภิกษุในพรรษา ปี ๒๕๑๒

ณ สวนโมกข์ ฯ ไซยา ๔ สิงหาคม ๒๕๑๒

พระพุทเจ้าท่านจะไม่นั่งพูดบนหินอ่อน หรือบน
อาคารที่หรูหรา. ธรรมเทศนา หรือพระสูตรส่วนมาก พูด
กันที่ไหนก็ได้ แล้วแต่ฉันจะมีชวนให้พูด มันมีอะไรที่
สะกิดใจที่ไหนท่านก็พูดเรื่องนั้นไปเลย. พระสูตรหรือคำสอน
ทั้งหมดเกิดขึ้น เนื่องจากท่านพูดตามที่ต่าง ๆ และก็ไม่เคยมี
พูดกันอย่างแบบพิธีตรองในห้องปาฐกถา, หรือในอาสนะที่
สวยงาม. ที่เราพูดกันที่หน้าตึกนั้นมันยังไม่เข้ารูป! แต่ว่า
ที่แรกที่ได้พูดที่นั่นก็เพื่อฉลองน้ำใจของคนที่เสียเงินสามหมื่น
บาท; ตรงหน้ามุขบันไดนั้น เขาเสียเงินไปสามหมื่นบาท
ค่าหินอ่อนค่าหินขัด ก็เลยใช้ที่ตรงนั้นพูดบ้าง ให้คนที่ออก
เงินได้บุญ. ที่นั่นไม่ใช่แบบของเรา ซึ่งเป็นภิกษุ บรรพชิต
หรือสันยาสี กินอยู่กลางดิน หรือกลางพื้นดิน. ดังนั้น
เราจึงเปลี่ยนเป็นอย่างนี้เสียบ้าง แล้วก็ให้มากหน่อย.

ผมบอกพวกที่มาที่นี่ ทั้งฝรั่งทั้งไทยว่า แม้ว่าเราอยู่ที่นี้ มา ๒๐ กว่าปีแล้ว มีอาคารมีอะไรอย่างนี้ แต่การเป็นอยู่ยัง สงวนไว้ให้เป็นแบบพักแรมอยู่เสมอ คือ Camping Life, พักแรมชั่วขณะทีนนั่น-ทีนนี้. จึงขอให้รู้ไว้ว่าเรายังมั่นคง ในชีวิตแบบ “พักแรม,” การเป็นอยู่แบบพักแรมอยู่เสมอ ดังนั้น อย่าไปทำอะไรให้มันเหมือนกับคนที่เขาอยู่บ้านเรือน มีนั่นมีนี่ อย่างนั้นอย่างนี้ แชนนั้นแชนนี้, นั่นมันเป็นเรื่องบ้านเรือน. โดยเฉพาะพวกที่อยู่ทางบ้านหลังเขา ซึ่งเป็นที่ที่กำหนดไว้สำหรับการอยู่ตามแบบนั้นโดยเฉพาะ; ส่วน บ้านหนังกัเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เพราะเป็นที่รับแขก. ในเรื่อง “พักแรม” อยู่เสมออันดี ฉะนั้นที่เราพูดกันอย่างนี้ ที่นี้ ตรงนี้ ก็ให้ถือว่า เสมือนพูดในขณะที่กำลังเดินทาง ไกลไปตามตำบลต่าง ๆ สะดวกที่จะนั่งพูดนั่งคุยกันตรงไหน ก็ใช้ที่นั่น อย่างนั้นแหละดี.

สำหรับเรื่องที่จะพูดวันนี้ ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระใหม่ โดยเฉพาะ แล้วก็ไม่รู้ไม่ชู้กับพระเก่า ไม่นึกถึง; เพราะว่าเรา เห็นว่าจำเป็นที่จะต้องพูดกับพระใหม่ ให้เป็นการปลอดภัย, ฟังให้ดี ๆ, ให้เป็นการปลอดภัยไปตั้งแต่แรก เรียกว่าเรื่องรีบ

ถ้วน เรื่องรับถ้วนที่จะต้องพูด นั้นผมอยากจะเรียกว่า ทาง
ธรรม คือเป็น *เรื่องรับถ้วนทางธรรม*.

ต้องนึกถึงเรื่องรับถ้วนทางวินัยก่อน: พอเราบวชพระ
กันเสร็จในอุโบสถนั้น ก็มีเรื่องรับถ้วนทางวินัย รับบอกกัน
ทันที; คือเรื่องอนุศาสน์ ๘ ซึ่งเป็นเรื่องรับถ้วนทางวินัย:
ได้แก่เรื่อง อกรรมกิจ ๔ ที่ทำเข้าไม่ได้, ทำแล้วก็ล้มละลาย
หมด ในความเป็นภิกษุทางวินัย. เหมือนที่บอกแล้วในวัน
บวชนั้น เรื่องเมถุนธรรม เรื่องอทินนาทาน เรื่องฆ่ามนุษย์
เรื่องอวดอุตริมนุสญ์ธรรม เหล่านี้เป็นเรื่องรับถ้วนทางวินัย
เป็นเรื่องที่ทำไม่ได้. แล้วอีก ๔ เรื่องก็คือ: เรื่องรับถ้วน
เพื่อให้เกิดความแน่ใจ ความเบาใจ ว่าอย่ากลัวอด อย่ากลัว
ไม่มีอะไรจะนุ่งห่ม จะอยู่กิน จะใช้ จะรักษาโรค; ให้
แน่ใจเสียว่า จะกินอาหารที่ได้มาจากชาวบ้าน, นุ่งห่มผ้าที่เขา
ทัก, อยู่โคนไม้. เมื่ออยู่โคนไม้ได้ ก็ไม่มีปัญหาว่าจะมีกฏ
อยู่หรือไม่. เรื่องแก้โรคนั้นก็ใช้ของที่มีน่ายที่สุด ที่จะหา
ได้สำหรับสมณชนก็คือเภสัชกลางบ้าน ที่ปรุงขึ้นด้วยน้ำมูต
เขาเรียนว่าเภสัชทั่วไป จนกระทั่งอนุญาตไว้ว่าไม่ต้องประเคน
มูต กูต แก้ว ดิน. มูต กูต ขี้เถา ดิน สืบอย่างนี้ ไม่ต้อง

ประเคน ให้ชวนชวายมาใช้บำบัดโรค. มุกก็คือปัสสาวะที่ใช้เป็นยา, กุศก็คืออุจจาระจะเป็นอุจจาระสัตว์ หรืออะไรก็สุดแท้, แล้วก็ขี้เถา แล้วก็ดิน; นี้อยู่ในภสัชที่เรียกว่าของภิกษุ รวมความหมายอยู่ในคำว่า ปุทิมุตตเภชช.

เราก็กเลียดใจ เป็นอิสระทันที เมื่อเรารู้สึกว่าเราไม่ต้องกลัว ในการที่เราเปลี่ยนชีวิตมาในแบบที่ไม่ต้องกลัวว่า จะไม่มีข้าวกิน จะไม่มีเครื่องนุ่งห่ม หากินอย่างขอทาน นุ่งห่มผ้าที่เขาทิ้ง อยู่โคนไม้เป็นที่สุด; ไม่มีอะไรก็อยู่โคนไม้, สำหรับยาแก้โรคนี้ใช้ไปตามบุญตามกรรม ตามที่ชาวบ้านเขามีอยู่มาแต่โบราณ, อาศัยความเข้มแข็งความทรหดอดทน หรือความต้านทานในร่างกายนี้ยังใช้ได้ อย่าไปหวังว่าจะได้ยาแพงๆ ง่ายๆ; ทั้งหมดนี้เรียกว่า *เรื่องรีบด่วนทางวินัย*.

หนึ่ง วันนั้นผมจะพูด *เรื่องรีบด่วนทางธรรม* สำหรับภิกษุใหม่ด้วย, คำว่า *รีบด่วน* มันก็บอกอยู่ในตัวแล้วว่า สำหรับผู้ที่ยังไม่รู้ว่เรื่องใด ควรถือว่าเป็นเรื่องรีบด่วน. สำหรับ *เรื่องรีบด่วนทางธรรม* นี้ คุณจะหาไม่พบในหนังสือตำรับตำราก็ได้ เพราะว่าเขาไม่นิยมพูด ไม่นิยมเขียน แต่ความจริงมันสำคัญมาก; เพราะว่า เมื่อบวชเข้ามาแล้ว

มันต้องมีการตั้งต้นถูกต้อง, ที่เป็นรากฐานที่ถูกต้อง; มิฉะนั้นเราจะเสียใจทีหลังว่า เราไม่ได้ทำให้ถูกต้องมาตั้งแต่วินาทีแรก หรือวันแรก; ก็น่าเสียดาย.

ความที่ไม่ถูกต้องมาตั้งแต่ที่แรกนั้น มันทำให้รากฐานเลื่อนลอย ในที่สุดอาจจะแกว่ง, แกว่งไปจนเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง. ที่นี้เรื่องมันมากนัก เรื่องต่างๆ ถ้าจะเอาโดยรายละเอียดมันมากเรื่องนัก เราจึงหยากจะเลือกเอาเพียงเรื่องเดียวแล้วกินความทั่วไปหมดทุกเรื่อง. ในที่สุด มันก็เป็นเรื่องสรุปของสิ่งที่เราเรียกว่า ธรรมปาฏิโมกข์ ธรรมปาฏิโมกข์ที่พูดอยู่เป็นประจำตั้งแต่ ๒-๓ ปีมาแล้วที่บันไดตึกนั้น.

สำหรับเรื่องธรรมปาฏิโมกข์ทั้งหมด ไม่ว่าคราวไหน ครังไหน มันก็เป็นเรื่องทำลายตัวกู-ของกู นั้นแหละเป็นเรื่องสำคัญ. เพราะฉะนั้นเมื่อเราพูดถึงเรื่องรีบด่วนในทางธรรมะแล้ว มันก็ไม่มีอะไรนอกจากเป็นการทำลายความยึดมั่นถือมั่น เรื่องตัวกู-ของกูนั่นเอง. แต่มันมีปัญหายุ่งยากมากตอนนั้น ที่ว่าทุกหนทุกแห่ง หรือพระมหาเถระ ผู้มีอำนาจ ท่านห้าม ไม่ให้เอาเรื่องทำลายความยึดมั่นเรื่องตัวตนนี้มาสอนพระใหม่, แพบทุกหนทุกแห่งเขา

ห้ามกันอย่างนี้ ว่าไม่ให้เอาเรื่องสูงสุดที่เขาสมมุติเรียกว่า
โลกุตระ เรื่องหลุดพ้น เรื่องทำลายความยึดมั่นถือมั่นซึ่ง
เป็นเรื่องสูงสุดเอามาสอนพระใหม่. แต่เรามันเห็นด้วย
ไม่ได้ เราเห็นว่ามันไม่มีเรื่องไหน มันมีเรื่องเดียว
จะเป็นพระใหม่หรือพระเก่าก็ตาม มันมีเรื่องเดียว คือเรื่อง
หาวิถีทางใดทางหนึ่งตามความเหมาะสมแก่ฐานะของตน แล้ว
ทำลายความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวกูว่ของกู; แม้พระใหม่บวช
เข้ามาใหม่ ๆ ทำไม่ได้มากก็จริง แต่มันก็ต้องมีความถูกต้อง
คือตรงจุด, ต้องมีความตรงจุด ถูกต้องในเรื่องนี้.

การทำลายความยึดมั่นถือมั่นนี้ มันมีได้หลายระดับ
เหมือนกัน เราจะเอาตั้งแต่ระดับที่อาจจะประพจน์ได้แม้พระ
ใหม่ ก็จะเป็นการตั้งต้นที่ตรงจุด แล้วก็ถูกต้อง รวดเร็ว,
คุ้มกับที่ว่ามีโอกาสบวชเพียงสามเดือน. ถ้าจะให้ไปเรียน
อย่างที่เขากำหนดไว้, เรียนธรรมะเล็ก ๆ น้อย ๆ แล้วก็
เรียนคิหิปฏิบัติในเดือนสุดท้ายนั้น อย่างผมไม่เห็น
ด้วย, แต่ไม่ต้องออกชื่อ เดี่ยวจะเป็นการกระทบกระเทือน.
ถือเสียว่าคิหิปฏิบัติอย่างนี้ บางคนก็มีอยู่แล้ว แล้วไปอ่าน
เอาเองก็ได้ไม่ต้องมาพูด มาเรียนมาอะไร ให้เสียเวลาที่มีค่า.

อย่างที่เราบวชเพียงสามเดือนนี้ ต้องถือว่าเป็นเวลาที่มียก
เป็นทองคำ ถ้าไปเรียนเรื่องที่มันไม่จำเป็น ก็น่าเสียดาย;
ฉะนั้นจึงมีความเห็นว่า พวกบวชเพียงสามเดือนต้องรีบ
เรียน เรื่องไม่ยัดยัดมุ่นมุ่น นั้นแหละโดยตรง แล้วก็
ให้พอเหมาะสมแก่ระดับ.

คำว่า “เรียน” ในที่นี้ ไม่ใช่หมายความว่าเรียน
อ่านแต่อย่างเดียว, มันเป็นการเรียนทำ, เป็นการเรียน
กระทำ. ให้ถือไว้เป็นหลักว่า : ในพุทธศาสนา เมื่อพูดว่า
ศึกษาหรือเล่าเรียน เขาหมายถึงการกระทำทั้งนั้น. การ
กระทำลงไปเลยนั้นแหละคือการเล่าเรียน ฉะนั้นเรา
ต้องถือโอกาสทำเลย โดยไม่ต้องเรียนชื่อเรียนเสียง หรือ
เรียนทฤษฎีอะไรกันมากนัก; ให้รีบตั้งต้นเสียเลย ในการ
กระทำที่ว่านี้ โดยมีหัวข้อง่าย ๆ ว่า: เมื่อก่อนบวชจนกระทั่ง
วันบวชนี้ ทำอะไร ๆ เพื่อตัวเองทั้งนั้น; แต่พอบวชเข้ามา
แล้วอย่างนี้ ต้องเปลี่ยน เปลี่ยนอย่างกลับหลัง ต้องทำ
อะไร ๆ ไม่ใช่เพื่อตัวเอง, จะเรียกว่าเพื่อความว่างก็ได้
แต่ว่าฟังมันสูงไป; ถ้าเรียกว่า เพื่อผู้อื่น มันค่อนข้างชั่ว
แต่ถ้าเพื่อผู้อื่นมันก็เปรียบได้ว่า ไม่ใช่เพื่อตัวเองอยู่เหมือน
กัน. ดังนั้นนับตั้งแต่บวชเข้ามาแล้วนี้ เราต้องเปลี่ยนกลับ

หลัง, ตรงกันข้ามในข้อที่ว่า **เคยทำเพื่อตัวเองนี้** จะต้องเปลี่ยนเป็น**ทำเพื่อผู้อื่น**; เมื่อก่อนนี้ มีอาชีพกัน ตามความสามารถของตนๆ หาเงินหาชื่อเสียงหาอะไรก็ตาม มันเพื่อตัวเองทั้งนั้น; เพื่อผู้อื่นก็แต่ปากเท่านั้น, ที่จริงมันก็เพื่อตัวเอง หาเงินไว้ให้มาก; อย่างนั้นมันก็เป็นเรื่องของฆราวาส มันก็อยู่อีกส่วนหนึ่ง หรือว่าอย่างนั้นมันก็เป็นเรื่องที่แล้วไปแล้ว; เคยวนพ้อย่างเข้ามาในการบวชนั้นมันก็ต้องตรงกันข้าม, นี่หัวข้อใหญ่มีอย่างนี้.

ต่อไปนี้ตลอดเวลา ก็ต้องทำทุกอย่างไม่ใช่เพื่อตัวเอง พุทธตามภาษาธรรมดาก็ให้ทำเพื่อผู้อื่น เพื่อสิ่งอื่น เพื่อส่วนรวม เพื่อศาสนา เพื่ออะไรก็ตาม; แล้วในระดับที่สูงสุดก็เพื่อความว่าง, ทำด้วยจิตว่าง เพื่อความว่าง ว่างจากตัวกู ว่างจากของตัวกู; นี่แหละคุณจะต้องเข้าใจคำนี้เป็นเบื้องต้น เป็นวันแรก เป็นบทเรียนข้อแรก เป็นการพูดกันครั้งแรก นี่คือเรื่องรีบด่วน.

ที่จริง งานก็ยังต้องมีให้ทำ แม้ว่าเราอยู่ในสภาพอย่างนี้ หรือแม้ที่สุด แต่กำลังเดินทางอยู่กลางทาง มันก็มีงานทำ ถ้าอยากทำสิ่งที่ประโยชน์. อย่างเราเดินทางไกลนี้ พบศาลาเข้าหลังหนึ่ง นั่งพักร้อน ก็ช่วยรักษาความสะอาด

ทำความสะอาด ทำความเรียบร้อย ทำอะไร, ก็เพื่อผู้อื่น
ทั้งนั้น เสร็จแล้วเราจากไป. สำหรับที่นี้อยากจะให้มีชีวิตแบบ
“พักแรม” แต่ก็ยังทำอะไรได้, ที่ไหนกินอาหารได้ ที่นั่น
มันทำงานได้, ก็มีการทำงานแล้วก็เพื่อผู้อื่นซึ่งไม่ใช่เพื่อตัว
เอง; แล้ว ในที่สุดในระดับสูงสุดก็เพื่อความว่าง ซึ่งไม่ใช่
เพื่อเราเองหรือไม่ใช่ใครด้วย คือไม่ใช่เพื่ออะไรทั้งหมด.

เมื่อพูดอย่างนี้ ฟังทมนักคล้ายกับเรื่องสูงสุดคือเรื่อง
นิพพานไปเลย. มันก็จริงเหมือนกัน แต่มันปฏิบัติได้ แม้
ในหมู่มนุษย์ยังเป็นฆราวาสด้วยซ้ำไป. ฆราวาสนั้นมัน
ยากที่จะทำเพราะมันมีอะไรผูกมัดมาก เหมือนที่เห็นๆ มาแล้ว
ก็ปรากฏอยู่แล้วว่ามันทำไม่ได้. ถือกันว่าทำไม่ได้ หรือทำได้
น้อยเต็มทีที่จะทำเพื่อผู้อื่น หรือทำเพื่อความว่าง มันทำได้
น้อยเต็มที; เพราะมันไม่เป็นอิสระแก่ตัว. ที่นี้พอมาเป็น
นักบวช ก็เป็นอิสระเหมือนนักบวชที่แท้แต่บิก บินไปไหน
ก็ได้, แล้วก็เป็นการสละหมด. ตอนนักบวชอยู่นต้อง
เป็นการสละหมด: ขอบอกให้รู้ไว้ จะเป็นลูกหรือเป็นเมีย
หรือเป็นทรัพย์สมบัติ เป็นบิดามารดาอะไรก็ตาม, ความหมาย
ของคำว่าบวช คือสละสิ่งเหล่านั้นหมด ไม่ใช่เรื่องทารุณ
หรือโหดร้ายต่อใคร แต่ว่าการบวชมันหมายความว่าอย่างนั้น

เดี๋ยวนี้เราเป็นคนฟรีจากความผูกพัน เป็นอิสระจากความผูกพัน ดังนั้นมันต้องทำอะไรได้มาก อย่างตรงกันข้ามจากเมื่อก่อนบวช.

ถ้าเราถือว่าบวชสามเดือน มันก็เป็นการแสดงอยู่ในตัวแล้วว่ามันเป็นการฝึกหัด, เป็นการฝึกหัด ขั้วบวชสามเดือนนี้ เป็นการเรียนบทเรียนใหม่บทหนึ่ง, ฉะนั้นมันต้องไม่เหมือนกับที่ไม่ได้บวช. ถ้ามันเหมือนกันแล้วมันจะมีประโยชน์อะไร ในการที่มาบวช, มันป่วยการ. ดังนั้นจึงต้องมีบทเรียนใหม่ ชนิดที่ไม่เหมือนกัน ชนิดที่ตรงกันข้ามเลย.

ทีนี้ จะมีประโยชน์อะไร? มันมีประโยชน์มาก แล้วจำเป็นด้วย เพราะว่าที่เราทำเพื่อตัว ทำด้วยความเห็นแก่ตัวนั้นมันมากเกินไป มันมากเกินไปทั้งนั้น; อย่างที่คุณมีครอบครัว มีกิจการงาน มีอะไร แล้วมาบวชนี้ มันยิ่งแสดงชัดเลยว่า มันมากเกินไป. ส่วนที่เป็นหนี้มันก็ล้วนแต่ทำเพื่อตัวเองทั้งนั้น ไม่เคยทำบทเรียนเพื่อผู้อื่นหรือเพื่อสละออกไปเพื่อความว่างเลย; เราจึงเป็นผู้ขาดความรู้ในส่วนนี้ แล้วก็เกินไปมาก ในความรู้ส่วนที่เห็นแก่ตัว ความรู้ฝ่ายที่จะทำเพื่อตัวนั้น

มันเพื่อ หรือเกินมากไป ฉะนั้นเราก็ต้องมาเรียนความรู้ประเภทที่ไม่เห็นแก่ตัว^๕ เป็นเครื่องชดเชย หรือเอาไปเป็นเครื่องถ่วง เครื่องควบคุมความเห็นแก่ตัว; ต่อไปข้างหน้า เมื่อสึกกลับออกไป มันจะได้ความรู้^๕ ไปควบคุมความเห็นแก่ตัว แล้วจะได้ผลดีด้วย. แต่ถ้าไม่สึก มันก็จะยิ่งถูก เพราะเรื่องบวชนม^๕นมแต่เรื่องเดินออกไปสู่ความหมดตัว การตั้งต้น ทำบทธเรียน ที่ทำลายความเห็นแก่ตัว^๕ มันเลยถูก, ถูกที่สุดเลย. ตั้ง^๕นั้นจึงเป็นอันว่าถูก^๕ทางผู้ที่จะสึกและถูก^๕ทางผู้ที่จะอยู่ต่อไป.

ขอให้ถือว่าที่แลมาแล้ว มันมีความรู้ฝ่ายที่เห็นแก่ตัว^๕นั้น เกินขอบเขต เกินความพอดี จนเป็นอันตราย จนบางคนก็เริ่มปวดหัว เริ่มเป็นโรคเส้นประสาทเสียแล้ว จึงมาบวช บางคนบวชไม่ได้ ก็ต้องอุทิศ^๕ มาที่วัดเพื่อไต่ถาม เพื่อศึกษาเรื่อง^๕นี้ นี่ก็เพราะโทษของความเกินในความรู้เรื่องเห็นแก่ตัว, เรื่องการกระทำเพื่อตัว. ฉะนั้นเราจึงต้องมีบทธเรียนที่กลับตรงกันข้าม คือบทธเรียนทำเพื่อผู้อื่น ไม่ใช่เพื่อตัว.

แต่ก็มีปัญหาอยู่ กลัวว่า ทุกคนจะเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย, จะเห็นว่าบทธเรียน^๕นี้เป็นเรื่องเล็กน้อยไม่มีความสำคัญ ที่จริงบทธเรียน^๕นี้จะช่วยชีวิตในอนาคตให้มีความ หรือให้ความ

สุข หรืออะไรอย่างนั้น แล้วก็จะทำให้การบวช^๕ไม่เป็นหมัน
 ฉะนั้นอย่าเห็นเป็นเรื่องไม่สำคัญ แล้วก็ปล่อยๆ ให้มัน
 เลื่อนๆ ไป หัวเราะเสียมากกว่า, ในวันหนึ่งคืนหนึ่งมีเรื่อง
 หัวเราะเสียมากกว่า. หรือถ้าทำก็ทำเพื่อหัวเราะ หรือว่าทำ
 เพื่อเห็นแก่ตัว อีกปริยายหนึ่ง. เห็นแก่ตัวอีกปริยายหนึ่ง,
 หมายความว่าทำให้เขารัก ทำให้เขาชอบใจ ให้เขา
 ยกย่อง ให้เขาเห็นว่าเป็นคนเก่ง อย่างนั้นมันก็ยังไม่พ้น
 ไปจากความเห็นแก่ตัว; ฉะนั้นใครจะทำอะไร หน้าที่ไหน
 ก็ตาม อย่างในวัดเรา^๕มีหน้าที่มากมายหลายหน้าที่ ใครจะ
 ทำหน้าที่ไหนก็ตาม ระวังอย่าไปยำหมุกยำหัวตะปู้ เรื่อง
 ความเห็นแก่ตัวเข้าอีก มันจะถอนไม่ขึ้น. จึงขอให้มัสติ
 สัมปชัญญะ ระวังอยู่ทุกระเบียดนิ้วว่า ทุกอย่าง
 การเคลื่อนไหวทุกอย่าง^๕ เพื่อถอนความเห็นแก่ตัว;
 การงานโดยตรงก็ดี หรือการงานโดยอ้อมก็ดี หน้าที่ของ
 ภิกษุสามเณรก็ดี จะต้องเพื่อทำลายความเห็นแก่ตัวทั้งนั้น
 ให้มันเต็มไปด้วยสติสัมปชัญญะ มีสติสัมปชัญญะอย่างนี้
 มีความไม่ประมาทอย่างยิ่ง อยู่ตลอดเวลา.

ยกตัวอย่างเช่นว่า หน้าที่ของภิกษุสามเณรจะต้อง
 ไปบิณฑบาต อย่าง^๕นี้ ต้องมีความดำนึกในการที่จะ

หรือว่ามาสับสนุนตัว, ทั้งผู้ใส่บาตร ผู้รับบาตร ของที่ใส่บาตรอะไรก็ตามต้องดูโดยความเป็นของว่างจากตัวอยู่เสมอ เพียงเท่านั้นก็มีผลสูงสุดในการบวช เหลือที่จะพูด.

ถ้าคุณเดินสูบบุหรี่กันไปพลาง คุยกันไปพลาง หัวเราะกันไปพลาง มันก็แย่; แล้วบางทีก็ยิ่งกว่านั้น มีทางที่จะเกิดกิเลสอีกมากมาย: บิณฑบาตบ้านนั้นสกปรกบ้าง หรือว่าอะไรบ้าง หรือว่าอยากจะได้ของดี ๆ บ้าง; หรือถ้าเป็นเรื่องอย่างที่เหมาะเมืองกรุงเทพฯ แ่งชิงกันเลยทีเดียวบ้าง มีเรื่องโกรธเรื่องทะเลาะวิวาทกันบ้าง ในระหว่างผู้ที่ไปบิณฑบาตนั้นก็มิ. อย่างนี้เรียกว่าหมดเลย; “ตัวตน” มันออกมาถึงขนาดทะเลาะวิวาทกันทั้ง ๆ ที่ยังถือบาตรอยู่. นี่แหละ การงานหรือหน้าที่ของพระแท้ ๆ ก็ต้องทำไปเพื่อความไม่มีตัว นี่เป็นตัวอย่างอย่างหนึ่งในหลาย ๆ อย่างในการทำตามหน้าที่ของนักบวช.

ส่วนที่มันไม่ใช่หน้าที่โดยตรง เช่นในวัดเราก็มีงานหนักเหนื่อยเหงื่อไหลไคลย้อย เพื่องานของวัดก็มี; แล้วยังมีการเพื่อสงเคราะห์กันเป็นส่วนตัวก็มี; เพราะว่าเมื่ออยู่ร่วมกันอย่างนี้ มันก็มีการชอบพอกัน ระหว่างคนนั้นคนนี้เป็นส่วนตัว แล้วก็มีกรช่วยเหลือกันตามความสามารถ; แม้อย่างนี้ก็

ต้องเรียกว่า **ต้องระวัง** อย่าให้ มันเป็นไปเพื่อ **เพิ่มตัว**
เพิ่มความทะนงตัว. อย่าทำไปเพื่อแสดงความสามารถให้เขา
 ยกย่อง อย่าทำไปเพื่อให้เกิดความผูกพันประโยชน์, อย่าทำ
 อะไรอย่างนั้น **ให้ระวังไว้เสมอว่า ช่วยฟรี! ช่วยฟรี!**
 ช่วยอย่างไม่เอาอะไรกลับเข้ามา ให้ความเห็นผิดเห็นชอบของเรา
 หรือความลำบากของเรา เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยที่เรา
 ไม่เอาอะไร นอกจากการทำลายความเห็นแก่ตัว. ถ้าเราไป
 เกิดอยากเอาอะไรเข้า มันไม่ทำลายความเห็นแก่ตัว เราขาด
 ทุนยุบยับเลย.

ฉะนั้นอย่าไปอวดดีว่า เราไปช่วยเขา แล้วให้เขา
 ขอบใจ และเราก็คดีแล้ว; อย่างนี้มันไม่ถูก มันยังไม่ดี มันไป
 เหมือนกับชาวบ้านเขาทำ. เมื่อเราเป็นพระ เราก็ตองเอาแต่
 ความไม่เห็นแก่ตัว เพื่อนผู้ได้รับความช่วยเหลือได้รับไป
 ก็แล้วกัน ไม่หวังความผูกพันฉันท์มิตร ฉันท์เพื่อน
 ที่จะต้องช่วยเหลือตอบแทนซึ่งกันและกัน **ไม่ต้อง**
การคำขอบใจ ไม่ต้องการคำยกย่องสรรเสริญ. มันต้อง
 ทำอย่างนี้ มันจึงจะเป็นเรื่องที่ตรงกับเรื่องของการบวช;
 ถ้าไม่อย่างนั้นมันจะเท่าเดิม เท่ากับเมื่ออยู่ที่บ้าน. อยู่ที่บ้าน

ทำอะไรให้ใคร ก็หมายความว่า เพื่อผูกพัน เพื่อขบใจ เพื่อเกียรติ เพื่ออะไร ไปตามเรื่อง.

นี่เวลาสามเดือน บวชสามเดือนของคณจะมีไม่พอ ระวังให้ดี ๆ จะนั้นให้รีบหัดเสียแต่แรก เมื่อที่ช่วยกันเป็นส่วนตัว. งานที่มนุษย์จะต้องช่วยกันเป็นส่วนตัว มันก็ยิ่งต้องระวัง ให้มันเป็นเรื่องทำลายความเห็นแก่ตัวไว้เรื่อย.

เมื่อพูดถึงงานของวัด ที่เห็นคเห็น้อยเห็น้อไหลโคลย้อย มีอยู่หลาย ๆ พวก หลาย ๆ ชนิดเป็นประจำวันนี้ ยิ่งสำคัญมาก ทำผิดนิดเดียว ก็จะถูกไปเป็นการเพิ่มการทะนงตัวได้เหมือนกัน. จะนั้นระวังให้ดี ให้มันเป็นเรื่องทำลายความทะนงตัว ความมีตัว ความเห็นแก่ตัวไว้เรื่อยไป; จนกระทั่งว่า **ใช้วิธีที่ปลอดภัยคือนั่งเงียบไม่พูด แบบไม่ให้ใครรู้แบบปิดทองหลังพระ** นั้นแหละยิ่งดี.

การปิดทองหลังพระนั้นได้บุญมากกว่าปิดทองที่หน้าพระ เพราะว่า การปิดทองที่หน้าพระ มันเพิ่มตัว มันเพิ่มความเห็นแก่ตัว ความทะนงตัว. ส่วนการปิดทองหลังพระนั้นอย่างไร ๆ มันก็ต้องไม่เพิ่มความทะนงตัว เพิ่มความอะไรที่เป็นตัว ๆ. เพิ่มความเห็นแก่ตัว; จะนั้นเราจึงต้องระวังมาก

เพราะว่าวันหนึ่ง ๆ มันก็หลายชั่วโมง ในการทำงานนี้ อาจจะ
 เผลอได้มาก เผลอได้หลาย ๆ ครั้ง. **แบบฝึกหัด หรือ**
บทเรียนที่๑๔๔ ^๕ มันอยู่ที่**เมือทำงาน** ไม่ใช่อยู่ในโรง
 เรียนนักธรรมหรือในโรงเรียนบาลี หรือในโรงเรียนอะไรก็
 ตาม แม้กระทั่งการมานั่งพูดกันอย่างนี้. **บทเรียนที่แท้จริง**
ที่๑๔๕ ^๕ มันอยู่ที่**เมือขณะทำงาน** คือเมื่อกระทบอารมณ์
 พุทธภาษาธรรมะหน้อยกว่า เมื่ออารมณ์มากระทบ. พุทธภาษา
 ธรรมดาก็ว่า เมื่อทำงาน. ผมบอกว่า **เมือทำงานนั้น**
แหละ มัน**เป็นบทเรียนที่๑๔๖** ^๕ เป็นการสอบไล่**ที่๑๔๗** ^๕ เพราะ
 เวลานั้นแหละ คือเป็นเวลาที่ยาอารมณ์มากระทบ, อารมณ์มาก
 ชนิตจะมากกระทบ.

แม้แต่ตัวงานนั้นมันก็เป็นอารมณ์, ตัวงานที่เราทำ
 นั้นแหละ ตามภาษาธรรมะก็ต้องเรียกว่าอารมณ์ชนิตหนึ่งที
 มันเข้ามาเกี่ยวข้อง. ทีนี้เราต้อนรับงานนั้นด้วยลักษณะอย่างไร
 เราต้อนรับอารมณ์นั้นด้วยลักษณะอย่างไร? ก็คือต้อนรับ
 มันโดยลักษณะที่จะไม่เกิดตัวกู-ของกู นั้นแหละ. ทีนี้เมื่อทำ
 มันก็ต้องมีบุคคลที่สอง ที่สามเกี่ยวข้อง; นั้นแหละมันจะเกิด
 กระทบอารมณ์ที่ร้ายกาจยิ่งขึ้นไปอีก. มันเต็มไปด้วยอารมณ์

เต็มไปด้วยการกระทบของอารมณ์ เต็มไปด้วยบทเรียนและ
การสอบไล่.

สำหรับทางนามธรรม, ทางธรรมนั้น**มีบทเรียนที่**ไหน
มันก็มีการสอบไล่ทันที พร้อมกันไปในตัว ไม่เหมือนเรื่อง
ทางโลกๆ เรียนหลายๆ เดือนสอบไล่กันทีหนึ่ง, ครบปีสอบ
ไล่กันทีหนึ่ง, นี่เรียกว่ามันเป็นเรื่องเหลวไหลมาก. ถ้าเป็น
เรื่องธรรมะแล้ว ขณะที่ลงมือเรียน มันก็เป็นการสอบไล่
ทันที. เมื่อขณะกระทบอารมณ์อย่างนี้ คุณจะต้องทำอย่างไร
กับมัน นี่มันเป็นบทเรียน, แล้วการตัดสินใจหรือทำถูกมันก็
เป็นการสอบไล่ แล้วภายในหนึ่งนาทีก็นั้นแหละ มันเกิดตัวกู
-ของกู เป็นทุกข์เหมือนตกนรกซนก็ได้; มันเป็นการสอบไล่
ทันที.

เราจะต้องระวัง ให้มันเป็นการกระทำที่ถูกต้องคือเป็น
บทเรียนหรือการสอบไล่ที่ดี ที่ทำลายตัวกูอยู่เสมอ. ที่นี้ก็ไม่มี
อะไร ที่จะไม่ทำอย่างนี้. อย่างสมมุติว่ากิจวัตร, การไหว้พระ
สวดมนต์ ก็เหมือนกันอีก แปลว่า ทุกอิริยาบถที่เคลื่อนไหว
ไป**ในรูป** เดิน ยืน นั่ง นอน อะไรก็ตาม ล้วนแต่เป็น
บทเรียนไปหมด กระทั่งว่าจะต้องระวัง แม้แต่เมื่อทำ

กรรมฐานนั้นแหละ ทำสมาธิ ทำวิปัสสนา ทำกรรมฐาน
ทำอะไรก็ตาม เมื่อนั้นแหละมันก็จะเกิดตัวกู-ของกูเหมือน
กัน มันก็เป็นเวลาที่ต้องระวังเหมือนกัน. ทำกรรมฐาน
ทำวิปัสสนาด้วยความมุ่งหมายอะไร ด้วยความต้องการอะไร:
ที่ทำด้วยความโง่ทำเพื่อ ๆ ไปก็มี. บางทีก็ทำด้วยความอยาก
จะเด่น อยากจะอวดคนอย่างนี้ก็มี ทำด้วยความอยากจะมีฤทธิ์
มีเดชมีคุณวิเศษยิ่งกว่าธรรมดาตามนุษย์อย่างนี้มันก็มี; ถึงแม้แต่
จะพูดว่าทำเพื่อนิพพาน นี่มันก็ไม่พ้นที่จะทำให้ดีกว่าคนอื่น
ทำเพื่อดีกว่าคนอื่น อย่างนี้มันจะหนีบทยหมดเหมือนกัน.

แต่ถ้าว่าเขาทำด้วยความรู้สึกว่า: โรคตัวกู-ของกูมัน
รบกวนนักแล้ว! ไม่มีทางอื่นแล้ว! ต้องทำอย่างนี้แล้ว!
คือทำวิปัสสนา; นั่นแหละเมื่อทำเข้ามันจึงจะบรรเทาตัวกู
-ของกู มันก็เป็นวิปัสสนาจริงเป็นกรรมฐานจริง.. เดียว
นี้มันไม่เป็นอย่างนั้น โดยมากเขาทำวิปัสสนาเพื่อหลอกตัว
เองว่าจะได้ของดีได้ของวิเศษ, มีหวังว่าจะไปนิพพานอย่างนี้;
บางทีก็ทำเพื่อลาภสักการะ ให้เขาบูชา บางทีก็แต่งหนังสือเพื่อ
เอาปริญญา เกี่ยวกับการแต่ง หนังสือเรื่องพุทธศาสนานั่นเอง.

นี่ถ้าคุณนี่บอกอีกว่า ยังมีอะไรอยู่อีกก็ลองนึกดู ผม
 สามารถที่จะพิสูจน์ให้เห็นได้ว่า ทุกอย่างมันเป็นโอกาสที่จะ
 เกิดตัวกู-ของกูยิ่ง ๆ ขึ้นไป หรือเกิดความทะนงตัวยิ่ง ๆ ขึ้นไป;
 จึงขอให้กลัวให้มากยิ่งขึ้นกว่ากลัวเสือ กลัวอะไรไปเสียอีก ให้
 กลัวการเกิดแห่งตัวกูนี้ กลัวยิ่งกว่ากลัวอะไร ยิ่งกว่าเชื่อโรค
 ยิ่งกว่าผีสง่า ยิ่งกว่าเสือ ยิ่งกว่าโจร ยิ่งกว่าอะไรหมด.

นี่แหละคือเรื่องรีบด่วนฝ่ายธรรมะที่ต้องพูดกัน เรา
 บวชเข้ามาตั้ง ๖-๗ วันแล้ว เรื่องบุพภาค บุพกิจอะไรมันก็
 พอจะเสร็จ ๆ ไปแล้ว; ที่นี้ถึงขั้น เรื่องที่เป็นหัวใจของการ
 บวช ที่เป็นเรื่องเนื้อหาจริง ๆ ไม่ใช่เรื่องบุพกิจ; **ฉะนั้นจะ
 ต้องพูดน้อย จะต้องนั่งมาก คิดมาก แล้วกระวังมาก.** แต่
 นี่ยังไม่เป็นอย่างนั้น สังเกตดูไม่ค่อยจะเป็นอย่างนั้น มีการ
 พูดมาก แล้วก็พูดเรื่องอื่น มักจะคุยไม่มีหยุด. แม้ไม่ใช่เรื่อง
 หัวเราะกันก็เถอะ แต่ถ้าเป็นการพูดเรื่องอื่นแล้ว ก็ไม่ช่วยให้
 จิตใจมันลดตัวกลง หรือว่าไม่ช่วยให้จิตใจมันอยู่ในภาวะที่
 สงบหรือเหมาะสม ที่จะเข้าใจเรื่องนี้.

เดี๋ยวนี้พูดกันมากเกินไป แล้วก็อ่านหนังสือที่ไม่มี
 ประโยชน์มากเกินไป. นี่ก็คิดดูเถอะว่า มันเสียเวลาไปเท่าไร,
 ที่โรงฉันนั่นแหละ ได้ยินคุยกันในเรื่องไม่จำเป็นกันมาก,

หรือว่านั่งรถกันอาบน้ำ ก็คุยกันในเรือไม่มีสาระ, มารอดัก
อาหารบิณฑบาตที่โรงฉัน ก็ไม่ได้คุยกันในเรือที่มีสาระ,
หลังจากสวดมนต์ ก็ไม่ค่อยคุยเรื่องที่มีสาระ, พบกันเป็นส่วน
ตัว ก็ไม่ได้คุยเรื่องที่มีสาระ คือเรื่องทำลายตัวกู-ของกู
แต่ไปคุยแต่ละเรื่องๆ ชนิดที่ส่งเสริมเรื่องความทะนงแห่งตัว
กู; แล้วมันก็แย่ แล้วจะไม่ให้ผมเรียกว่า มันเป็นเรื่องรีบ
ด่วนอย่างไร; มันเป็นเรื่องรีบด่วนเหมือนกับคนจะตาย จะ
ต้องไปตามหมอมมาให้ทันทั่วทั้งที มิฉะนั้นมันตาย.

ขอให้ระวังในเรื่องบวชใหม่; เวลาที่มีเพียงสามเดือน
ถ้าจัดไปไม่ดี ใช้ไปไม่ดี จะไม่คุ้มกัน; เว้นเสียแต่จะไปถือ
อย่างละเมอตามเขาว่า บวชแล้วมันก็ได้แล้ว, ได้บวชเหลือๆ
แดงๆ แล้วมันก็ได้แล้ว. ถ้าถืออย่างนั้น มันก็ไม่มีปัญหา,
มันได้แล้ว, ที่จริงมันยังไม่ได้ตามเจตนารมณ์ของการบวช
มันได้ตามที่เขาละเมอๆ.

ฉะนั้น ถ้าอย่างใดก็ขอให้ช่วยกัณฑ์นอกคกัณฑ์นอกทณ,
กัณฑ์รักษาคุศลคตินี้ไว้ให้ได้ ตลอดเวลาสามเดือนที่บวช
ถ้าจะอ่านหนังสือบ้าง ก็ให้อ่านหนังสือที่ส่งเสริมเรื่องนี้, ถ้า
จะคุยกันบ้าง ก็คุยกันแต่เรื่องที่มันส่งเสริมเรื่องนี้ ให้มันเวด

ลุ่มอยู่แต่อย่างนี้; แล้วผมรับรองได้ว่าจะได้สิ่งที่แท้จริง ที่
เป็นเจตนารมณ์ของการบวช หรือสิ่งสูงสุดในพระพุทธ-
ศาสนา, คือความหลุดพ้นแห่งตัวกู; จะเอาไปใช้เพื่อเป็นพระ
อรหันต์ต่อไปข้างหน้า หรือว่าจะเอาไปใช้ถ่วงให้มันสมดุล
กัน ในเมื่อกลับไปเป็นฆราวาสในระหว่างความเห็นแก่
ตัว กับความไม่เห็นแก่ตัวให้มันสมดุลกัน.

แม้ฆราวาสยังจะต้องเห็นแก่ตัวบ้าง ก็ขอให้มันถ่วง
ให้มันพอสมดุลกัน ไม่อย่างนั้นจะเป็นโรคเส้นประสาท หรือ
เป็นโรคอะไรทางจิตทางวิญญาณมาก หากความสุขไม่ได้; แม้
จะมีเงินนับแสน มีอะไรมากมาย แต่มันก็หาความสุขไม่ได้,
ไม่ต้องมีใครแข่ง ไม่ต้องมีพระเจ้าที่ไหนมาแข่ง มันก็หา
ความสุขไม่ได้. มันพุ่งไปพักหนึ่ง ผลสุดท้ายมันก็ไม่รู้ว่าจะ
ไปทางไหนมันหมดท่าแล้ว มันก็เลยต้องหันมาทางนี้อีก แต่
มันเข้าไปเสียแล้ว. ฉะนั้นเดี๋ยวนี้เมื่อมันเป็นโอกาสแล้ว ได้
บวชแล้วตามธรรมเนียมด้วย ว่าคนหนุ่มควรจะได้อะไร
ทุกแห่งทุกมุม เกี่ยวกับชีวิต. มันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต
สำคัญที่สุดของชีวิต; คือบทเรียนเรื่องควบคุมตัวกู—ของกู.

ถ้าเรียนจนหมดทั้งหมดแล้ว. ถ้าเรียนจนนกคอกอันสุดท้ายของวิชาที่สูงสุดของมนุษย์ ไม่มีอะไรสูงเท่า นอกนั้นมันเป็นเรื่องเบื้องต้น. จะให้นอกจากนี้จึงควรอยู่ที่ไหน นอกนั้นก็เรียนมัธยมศึกษา แม้จะไปเรียนมหาวิทยาลัย จนมัธยมศึกษาหลาย ๆ บรรทัด มันก็เป็นเรื่องอุดมศึกษาไปไม่ได้เพราะยังไม่รู้สึกที่ว่า เกิดมาทำไม? จะแก้ปัญหาไม่ให้มีความทุกข์ร้อนในชีวิตได้อย่างไร; ยังไม่รู้สึก.

การที่เรามาบวชตามแบบพระภิกษุในพุทธศาสนา ก็เพื่อเรียนข้อนี้ ดังนั้นมันก็ควรจะเป็นอุดมศึกษาจริง มันไม่มีอะไรสูงไปกว่านี้ ไม่มีความรู้อันไหนจะสูงไปกว่านี้ กล้าทำเลย, จะเป็นความรู้ทางศาสนา หรือทางไหนก็ตาม, มันไม่มีความรู้อันไหนจะสูงไปกว่าความรู้ข้อนี้, เป็นอันสุดท้ายของมนุษย์. ฉะนั้นเราบวชสามเดือนนี้ ต้องรู้ว่า เรากำลังกระโดดพรวดเข้ามาเรียนความรู้สุดท้ายของมนุษย์ แล้วจำเป็นด้วยรีบด่วนด้วย. ฉะนั้นอย่าไปมัวโลเล ให้มันเฉื่อยช้า ให้มันเสียเวลา มันจะเสียหายมากเกินไป เพราะสามเดือนมันไม่ใช่เวลาที่ยาวนานอะไรนัก; แล้วก็ระมัดระวังให้ดี ๆ

สามเดือนจะผ่านพ้นไปไม่ทันรู้. **บอให้ ๓ เดือนเต็มไป
ด้วยวันคนหมดตัว คือ บุคเภาตวัค-บองกอยู่ทุกกระเบียด
นิ้วทุกวันทุกคน.**

ปัญหาที่เหลืออยู่อีกก็คือว่า ความเคยชิน ที่บ้านมันจะ
ติดมา. ความเคยชินที่บ้าน ก็หมายถึงข้อนี้แหละ: พอไปจับ
อะไรขึ้นมา มันก็เพื่อเงิน เพื่อชื่อเสียง เพื่อความมีหน้า
มีตา เพื่อความมีเกียรติ. พอไปจับทำอะไรเข้ามันก็เคยชินแต่
อย่างนั้น. กลัวว่าความเคยชินอันนั้นมันจะติดมา, พอมาจับ
อะไรเข้าที่นี่ ความคิดอันนั้นมันจะเกิดขึ้นมาอีก. ใคร ๆ ก็รู้
อยู่ว่า ความเคยชินนี้ มันแก้ยาก, **การระวังความเคยชินนี้
มันระวังยากแก้ยาก แต่ก็ไม่ใช่ลือวิสัย** ถ้าเอาจริงมันก็
ได้ทั้งนั้นแหละ. แม้ว่าการที่เราจะบังคับความเคยชินมันจะ
ยากกว่าการทิ้งบุหรี ทิ้งเหล้าทิ้งอะไรมากมายก็จริง แต่มันก็
ยังแก้ได้, แก้ไขความเคยชินควบคุมความเคยชินให้ไปในทาง
ที่ถูก มันก็ทำได้อยู่ดี ฉะนั้นมันก็หมดปัญหา. ถ้าใครเอา
ชนะความเคยชินได้ ก็เรียกว่าคนนั้นเก่งมาก: อย่างภาษา
ธรรมะ ก็เรียกว่าละอนุสัยได้ละสังโยชน์ได้ คือละความ
เคยชินของกิเลสที่มันชินมากได้ ก็เก่งที่สุด.

วันนี้มันก็มีใจความเพียงเท่านั้น คือเป็นจุดตั้งต้นของเรื่องทั้งหมด แล้วมันก็มีเรื่องอื่นเรื่องเดียวเท่านั้น ที่จะต้องขยายความหรือศึกษากันต่อไปอีก. ฉะนั้นขอให้สรุปลงไปให้ได้ว่า มันเป็นเรื่องรีบด่วน รีบด่วนจี๋เลย สำหรับผู้ที่บวชในระยะจำกัตัวอย่างนี้, หรือทุกคนที่ยังมีกิเลส อันนั้นเป็นเรื่องรีบด่วน. มันมีใจความว่า ทำอะไรทุกกระเบียดนิ้ว เคลื่อนไหวอะไรทุกกระเบียดนิ้ว ต้องเป็นไปเพื่อทำลาย ความทะนงแห่งตัวกู. “การเคลื่อนไหวทุกกระเบียดนิ้ว ต้องเป็นการทำลายความทะนงแห่งตัวกู” นี่เป็นสูตรหรือ Formular มีว่าอย่างนี้. ที่นี้ขอให้ไปพิจารณาดูโดยรายละเอียดแล้วควบบคุมกันอยู่ โดยนัยที่ได้อธิบายแล้วพอเป็นตัวอย่าง.

นี่เรียกว่า เรากำลังพูดกันในบรรยากาศที่ใกล้ชีวิตธรรมชาติที่สุดแล้ว หรือใกล้ชีวิตตามแบบพิธีที่พระพุทธเจ้าท่านใช้อยู่แล้ว, แล้วก็เป็นเรื่องที่ตรงที่สุด ที่พระพุทธเจ้าท่านสอน ท่านต้องการ ให้เราได้ ให้เราถึงอยู่แล้ว. ฉะนั้นขอทุกๆ องค์อย่าได้ถือว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยเลย ไม่มีเรื่องอื่นแล้วมีแต่เรื่องอื่นเรื่องเดียว.

ขอยุติการประชุมวันนี้.

การบวชคือการพักผ่อนทางวิญญาณ

พุทธทาสภิกขุ

อบรมภิกษุในพรรษา ปี ๒๕๑๒

ณ สวนโมกข์ ๗ ไร่ยา ๖ สิงหาคม ๒๕๑๒

ระยะกาลเข้าพรรษาล่วงมาถึงวันที่ ๙ แล้ว ขอให้ผู้บวชใหม่ลองคำนวณดู. ก่อนที่เราจะมาบวช ๙๐ วันนั้น เดียวนี้กลัวงเข้ามา ๙ วันแล้ว มันเหลือเวลาอีกเท่าไร ?

ในกรณีที่แล้วมาได้พูดเรื่องการบวช เพื่อฝึก กระทำ เพื่อสอนเพื่อทำลายความเห็นแก่ตัว, การทำเพื่อผู้อื่นหรือเพื่อความว่าง ให้เกิดเป็นความรู้และเป็นนิสัยคุณสมบัติของจิตใจขึ้นมาอีกอย่างหนึ่งด้วย เพราะว่าเราไม่เคยมีมาแต่ก่อนก็จะได้มีขึ้นมาเพื่อจะได้เอาไปใช้ในโอกาสข้างหน้า ให้มันเกิดการสมดุลกันในระหว่างการกระทำที่ “เห็นแก่ตัว” กับการกระทำที่ “ไม่มีการเห็นแก่ตัว.” เรื่องที่แล้วมาพูดอย่างนี้สำหรับผู้บวชพรรษาเดียว หรือบวชในระยะอันน้อย, นัยหมาย

ความว่าจัดขึ้นใหม่โดยเฉพาะ ไม่ใช่ความมุ่งหมายเดิมของการบวช ซึ่งมีเจตนารมณ์เป็นอย่างอื่น.

เดี๋ยวนี้เรามีวัฒนธรรมของประเทศไทยโดยเฉพาะ ให้คนหนุ่มบวชพรรษาหนึ่ง ประเทศอื่นเขาไม่มีกัน, นี้เพื่อไม่ให้ถูกประเทศอื่นเขาหาว่า พวกเรานี้อุทริทำอะไรทำเล่นๆ ให้คนบวชพรรษาเดียวคนหนุ่มๆ นี้ เราก็มีเหตุผลที่จะอธิบายอย่างนี้, ไม่ได้ทำเพื่อให้ได้บวชหรือว่าสร้างลัทธิขึ้นมาใหม่เกี่ยวกับการบวช. เราต้องถือว่าบรรพบุรุษของเรามีปัญญาเฉลียวฉลาด ที่ให้ลูกหลานหนุ่มๆ บวชนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องบาปบุญ หรือเมบาบุญ มันมีเหตุผลที่คนรุ่นหนุ่มรุ่นสาว กำลังมีความเปลี่ยนแปลงมากในทางจิตใจ จับไปกักไว้ในที่ที่มีระเบียบจะได้ปลอดภัย, ให้มีการบังคับตัวเองในระยะที่มันจะฟุ้งซ่าน หรือว่าคึกคะนองมาก นี่ก็กลายเป็นมีเหตุผลกลายเป็นแยกความมุ่งหมายของการบวช ออกมาอีกรูปหนึ่ง สำหรับการบวชของคนแรกเริ่มตั้งต้นชีวิต. แต่เจตนารมณ์ดั้งเดิมนั้นเป็นเรื่องของคนที่เป็นโลกแล้ว, ผ่านโลกมาแล้ว.

บัดนี้เราเอาคนที่ยังไม่เคยผ่านโลกมาบวช จึงได้มีการสอดส่องหาระเบียบปฏิบัติที่เหมาะสม, ในที่สุดก็มีแต่เรื่อง

บังคับตัวเอง กลายเป็นเรื่องบังคับตัวเองไปหมด; แม้ที่พูดว่าเราจะฝึกฝนการกระทำเพื่อผู้อื่น, หรือเพื่อความว่าง นั่นเป็นเรื่องบังคับตัวเอง, ไม่ควรจะสงเคราะห์เอาไว้ในการศึกษาในการเล่าเรียน, ที่ว่าเด็ก ๆ เติบโตขึ้นมีการศึกษาเล่าเรียนเรื่อยไปจนกว่าจะเป็นหนุ่มเป็นสาว จนถึงระยะสิ้นสุดของการเล่าเรียนจบอุดมศึกษาสิ้นสุดของการเล่าเรียน มันเป็นหน้าที่ของคนหนุ่ม. ฉะนั้นเราให้คนหนุ่มเขาเรียนสุดท้ายขั้นปลายอุดมศึกษายอดเยี่ยมคือการบวช และบทเรียนคือการบังคับตัวเองตลอดเวลา ซึ่งไม่มีในมหาวิทยาลัยที่เคยผ่านมา, ก็เลยอยากจะพูดอย่างที่พูดเมื่อวานนี้, อยากจะบอกโดยรีบด่วนว่า บวชเข้ามาแล้วก็ต้องให้ทำบทเรียนคือการ ไม่ทำ อะไรเพื่อตัวเอง. เรียกสั้น ๆ ว่าไม่ทำอะไรเพื่อตัวเอง ถ้ากลับกันคือทำอะไรเพื่อผู้อื่น หรือเพื่อความว่างในที่สุด.

เรื่องที่จะให้คนหนุ่มคนสาวเล่าเรียน หรือสมควรจะเล่าเรียนให้สิ้นสุดไป, พอเรียนเสร็จก็เรียกว่าบัณฑิตมีในอินเดียมาตั้งนานแล้ว คงจะเป็นพันปีแล้ว, คำว่า "บัณฑิต" หมายถึงผู้จบการศึกษาในด้านที่ เกี่ยวกับจิตใจ หรือวิญญาณ, ฉะนั้นเราเอาคำว่าบัณฑิตมาใช้ เพียงจบการศึกษาเกี่ยวกับ

วิชาความรู้เกี่ยวกับอาชีพ หรือเกี่ยวกับเทคนิคทั่วไป ไม่เกี่ยวกับจิตวิญญาณเลย เช่นแพทยศาสตร์บัณฑิต วิศวกรรมศาสตร์บัณฑิต, อะไรมัธยาก็ตาม, ล้วนเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับจิตวิญญาณ ที่อินเดียเขาให้คนที่ได้รับการอบรมเกี่ยวกับจิตวิญญาณจบตามหลักสูตร เป็นที่พอใจของครูบาอาจารย์ แล้วก็ให้เป็นบัณฑิตเหมือนกัน, แล้วก็ยังมีอยู่จนเดี๋ยวนี้, ในอินเดียยังมีอยู่จนเดี๋ยวนี้, และโดยมากก็เป็นพวกสวามี คือฝึกทางจิตใจมาจนครบถ้วน.

แม้จะถือว่าการบวชของคนที่บวชชั่วคราวนั้นก็บวชเพื่อความมุ่งหมายอันนี้ แล้วก็เรียกว่าบัณฑิตเหมือนกัน, ครั้นโบราณเขาเรียกทิตศึกษาใหม่นี้ว่าบัณฑิต ก็เข้าใจว่าพวกพราหมณ์ที่เข้ามาเป็นครูบาอาจารย์ในประเทศไทยตั้งแต่สมัยนั้น, สมัยก่อนกรุงสุโขทัย, และชาวดินแดนนี้เอาธรรมเนียมอินเดียมาใช้ ให้เรียกคนที่บวชเรียนแล้วว่าบัณฑิต, แล้วก็ค่อยเพี้ยนมาเป็นทิต, ในที่สุดกลายเป็นคำล้อเลียน เป็น “ทิต” ด สะกดไปเลย, เป็นทิตโน้นทิตนี้, เป็นคำล้อเลียน รุ่มร่าม. ทั้งนี้เนื่องมาจากมันเลวลง, การบวชนั้นมันเลวลง ไม่ได้ผลตามความมุ่งหมาย. ไปเรียกว่าทิตมันก็ถูก, ที่จริงมันก็

มาจากคำว่าบัณฑิตนั่นเอง; ตัว ๆ ภาษาบาลีออกเสียงเป็นตัว
ค อ่านว่า “บัณฑิต” อ่านอย่างไทย ๆ ว่า “บัณฑิต” แต่ยังเป็น
เป็นตัว ๆ อยู่ ต่อมาบัณฑิตมันเหลือแต่ทิต และกลายเป็น
ทิต-ค; ก็เรียกว่าสมกัน; พอสมกับความเหลวไหลของการบวช
บวชแล้วรุ่มร่ามเพราะไม่รู้ว่าจะทำอะไรนั่นเองจึงบวชรุ่มร่าม.

ลองอ่านเรื่องที่เขาเอามาเขียนไว้ในหนังสือบางเล่ม
หรือที่เขาเล่ากันมา; ลูกชาวบ้านเข้ามาบวชต้นพรรษาเรียนให้
พระสวดมนต์ได้บ้างแต่ก็ไม่ทุกคน บางคนจำอะไรก็ไม่ได้ ก็
เลยเรียนทำการงาน ที่คิดว่าสึกออกไปแล้ว จะได้ประกอบ
การงานนั้น ก็เลยเรียนวิชาบางอย่างเช่น ก่อสร้าง ช่างไม้ช่าง
อะไรต่าง ๆ ตีเหล็กก็มี, ต่อเรือก็มี, ในที่สุดแม้การทำไม้พาย
ให้พวกชาวบ้านพายเรือแข่งขันในวันออกพรรษาก็เป็นหน้าที่
ของพระ เณร, เสร็จแล้วก็สึกไป. สึกไปเรียกว่าทิตก็ถูกแล้ว,
มันก็ถูกจริง ๆ ด้วย เพราะไม่เคยทำอะไรเพื่อผู้อื่น หรือเพื่อ
ความว่าง ทำแต่เพื่อตัวและหน้าตาของตัวเอง เพื่อบุญคุณแก่ผู้
อื่นที่จะมีแก่ตัว จนกระทั่งสึก. เพราะฉะนั้นคนหนุ่ม
ที่สึกออกไปในลักษณะอย่างนั้นมันมีลักษณะ สมกับคำ
ว่า “ทิต”

ที่นี้เราไม่อยากให้เป็นอย่างนั้น กลัวว่าจะเป็นอย่างนั้น
จึงรีบบอกให้ทำอะไร, ให้ฝึกการทำอะไร ที่ไม่ใช่เพื่อตนเอง
ยิ่งเหนื่อยมากก็ยิ่งฝังลงไปโน้มนัยมาก. อันนี้เรียกว่าการบวช
อีกแบบหนึ่ง ซึ่งจัดขึ้นโดยเฉพาะสำหรับคนหนุ่มที่บวชใน
ประเทศไทย เลียนแบบบัตติโกโบราณของอินเดีย.

ที่นี้ก็จะพูดถึงการบวชในความหมายอื่นต่อไปอีก, ที่
เราพูดกันเมื่อวานนี้ นั่นมันเป็นความหมายหนึ่งแล้ว, ความ
หมายอีกอย่างหนึ่งก็คือที่มัน คนละอย่าง ไม่ใช่ตรงกันข้าม
กันทีเดียวกัน คือการบวชเพื่อให้เกิดความพักผ่อนในทาง
วิญญาณ.

คุณลองฟังดู ลองคิดดู บวชเพื่อการพักผ่อนในทาง
วิญญาณ พุทธอย่างคนสมัยนี้^{๕๕} คงพูดว่าเป็น Spiritual
relaxation หรืออะไรทำนองนั้น, เป็น relax ทางวิญญาณ:
แล้วมันก็ต้องรู้กันอีกสักหน่อยว่าการ บวช^{๕๖} นั้น ได้เกิดขึ้น
อย่างไร? ประเทศไทยเราได้รับวัฒนธรรมของอินเดียมาทั้ง
หมด เกี่ยวกับเรื่องบวช; การบวชมีมาก่อนพุทธกาล แล้ว
ก็มาถึงครั้งพุทธกาล, เราได้รับเข้ามาในฐานะเป็นพุทธศาสนา
ที่เป็นวัฒนธรรมสูงสุดของอินเดีย.

นี้เรากำลังพิจารณาถึง การบวชครั้งแรก ที่มันมีขึ้นใน ยุคซึ่งบอกไม่ได้ว่าเมื่อไรในประเทศอินเดีย, ข้อความมีเขียน อยู่มากหลายแห่งในพระไตรปิฎกบ้างในอรรถกถาบ้าง. ใน พระไตรปิฎกของฝ่ายพุทธนั้นยังมีเขียนถึงเรื่องมนุษย์เกิดขึ้นมา อย่างไร; เกิดระเบียบแบบแผน วัฒนธรรม ศาสนาอย่างไร; ก็มีเหมือนกัน ที่แรกมนุษย์อยู่กันอย่างไม่มีการปกครอง เหมือนสมัยหิน มันก็มีปัญหาเกิดขึ้น ๆ เมื่อคนอยู่รวม กันมากเข้า ก็มีการเบียดเบียนกัน ขโมยอะไรกัน มันก็มี การปกครองขึ้นมา.

อย่างเช่นเรื่องในวาสฏฐสูตรนั้นมีว่า เกิดสมมติราช ขึ้นมาเป็นคนแรก โดยประชาชนแต่งตั้ง แล้วก็อยู่กันอย่างมี ระเบียบ, มีระเบียบในการปกครอง, มีระบอบการปกครอง ขึ้นมา, ก็เกิดอาชีพต่าง ๆ ที่ทำให้คนแบ่งแยกกันเป็นวรรณะ. พวกวรรณะปกครองมีหน้าที่ปกครองหรือคุ้มครอง. ก็เกิดมี หน้าที่ขึ้นมาอย่างนี้ ซึ่งเป็นเหตุให้มีวรรณะกษัตริย์ขึ้นมา อย่างนี้, ที่นักปกครองบาอาจารย์ก็กลายเป็นวรรณะพราหมณ์ ขึ้นมา, แล้วก็มีวรรณะที่ใช้งานฝีมือนี้คือเทคนิค ต่าง ๆ หรือวิชาชีพต่าง ๆ นี่เป็นผู้ประกอบการงานค้าวิชา

ด้วยสติปัญญาที่เรียกว่าวรรณแพศย์ หรือ ไวยะชนมา รวมทั้งพ่อค้ารวมทั้งช่างอะไรต่าง ๆ ด้วย. ส่วนบุคคลประเภทที่ไม่มีปัญญาต้องทำงานชนิดต่ำ เป็นกรรมกรก็เรียกว่าวรรณศูทร, วรรณ^๕เนไม่ได้เกิดเพราะการบัญญัติ แต่เกิดเพราะการกระทำ หรือกรรม หรือหน้าที่ ที่เขากระทำ มันต่างกันแล้ว มันก็เกิดเป็นการบัญญัติขึ้นมาโดยไม่รู้ตัว, หรือไม่ต้องบัญญัติมันแยกกลุ่มกันเอง. ส่วนการบัญญัติซึ่งเพิ่มมีที่หลังอย่างรุนแรง ทำให้เกิดการดูถูกดูหมิ่นกันอย่างรุนแรงมันเป็นเรื่องที่หลัง.

ต่อมาคนบางคน ประสบความสำเร็จ ในหน้าที่ของตน วรรณะของตน ตามวรรณแต่ละวรรณของตนของตน มันเกิดความรู้สึกแปลกออกไป คือเบื่อความซ้ำซาก ก็หลีกเลี่ยงไปหาความพักผ่อน, คือไม่ยุ่งในหน้าที่การงานอีกต่อไป หลีกออกไปหาความพักผ่อน. มันจึงเกิดคนแบบนั้นขึ้นมาซึ่งไม่ใช่วรรณไหน, ไม่ใช่กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร, แต่เป็นพวกที่ออกไปหาความพักผ่อนตามพอใจของตัว ตามป่าตามเขา ไปอย่างคนบ้าคนบ่อ มันก็เกิดพวกนักบวชขึ้นมา เพื่อความพักผ่อนทางวิญญาณโดยเฉพาะ. นี่เป็นตอนสำคัญ

พวกที่ออกไปวชเพื่อพักผ่อนทางวิญญาณนี้ เกิดแยกออกเป็น ๒ พวก: คือพวกหนึ่งไปพักผ่อนกันจริงๆ เพื่อประโยชน์แห่งการพักผ่อนแท้ๆ พวกหนึ่ง, อีกพวกหนึ่งกลายเป็นพวกคันคว่ำ, คันคว่ำสังลิลล์, เขาเรียกว่าสังลิลล์หรือสิ่งที่ดีที่สุดในเชิงไปกว่าที่มนุษย์ได้รู้จักกันมาแล้ว: ก็กลายเป็นนักคันคว่ำขึ้นมา. เกิดมีนักคันคว่ำ คำนึงกันไปจนกระทั่งเกิดวิชาในท่านฝ่ายจิต ฝ่ายวิญญาณขึ้นมา. พวกหนึ่งทำความสงบอย่างเดียว พวกหนึ่งทำการคันคว่ำด้วย.

พวกที่ทำความสงบก็เป็นพวกที่เราเรียกกันว่าฤๅษี ดาบส เหล่านี้ เป็นต้น. พวกที่ทำหน้าที่ทางสติปัญญา ก็กลายเป็น มุนีขึ้นมา คำว่า “มุนี” แปลว่า ผู้มีปัญญา, มุน แปลว่า ปัญญา. ถ้าเป็นฤๅษี ก็แปลว่า ผู้คันคว่ำ; คำว่าฤๅษี รากศัพท์ แปลว่า ผู้แสวงหรือผู้คันคว่ำ. คำว่า ดาบสนี้ คือพวกที่ไม่มุ่งคันคว่ำ, แต่มุ่งบำเพ็ญความเพียร บำเพ็ญตะบะ เพื่อผลที่ตัวหวังอย่างเดียว จะเป็นเรื่อง บุญญ, หรือเป็นเรื่องทรมานกาย, หรือจะเป็นเรื่องอะไรก็ตาม. ฉะนั้นคำของเขาจึงเกิดขึ้นหลายๆ คำตามความหมาย; นี้แปลว่า มันเป็นเรื่องโบรมโบราณที่สุด.

พวกที่ทำหน้าที่ค้นคว้าอะไรนี้แหละ ที่ทำให้เกิดลัทธิศาสนา, พวกที่มุ่งหวังประโยชน์ส่วนตัวก็เจ็บหายไปตามไปเลยไม่มีอะไรเหลือ, พวกที่ค้นคว้าว่าอะไรเป็นอะไรนั้นไม่ตายไปหมด มันมีอะไรเหลือทิ้งไว้ รับช่วงต่อๆ กันมา เป็นผลของการค้นคว้าของคนทีแรก คนทีหลังก็เอามาค้นคว้าต่อแล้วมันก็เกิดสิ่งที่เรียกว่าสูตร, สูตรคือ Formula สั้น ๆ. เมื่อคนชาวบ้านไปหาฤๅษี มุนี อะไรเหล่านั้นที่ในป่า เธอก็บอกคำสอนที่ดีที่สุดให้แก่คนเหล่านั้น แต่บอกให้ในรูปที่เป็นแต่เพียงสูตร คือ Formula เป็นคำสั้น ๆ เป็นคำสรุปความ; ก็ปรากฏเป็นคำสอนที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ขลัง, ชาวบ้านได้รับมาจากในป่า เอามาเรียนกันไปตามเรื่อง.

รวมแล้วฤๅษีเหล่านั้นก็บอกอะไรไว้มาก มีคนจำไว้มาก แต่ละคนก็ท่องจำไว้มาก ไม่มีการเขียนหนังสือ; ฉะนั้นนี่ก็อะไรได้ก็ต้องสรุปให้เป็น Formula สั้น ๆ และมักจะเป็นคำสัมผัสคือคำกลอน. คำสัมผัสมันเกิดจากความจำเป็นอย่างนั้น เพราะไม่มีกระดาษบันทึก ไม่มีการเขียน ไม่มีธรรมเนียม ก็ต้องจำไว้ในใจ, โดยบังเอิญที่ผูกเป็นถ้อยคำที่เป็นคำสัมผัส มันเลยกลายเป็นคำกลอนไปในภายหลัง, มันจำง่าย และมันสะดวก

เมื่อมีผู้คนใดคนหนึ่งคิดอะไรได้จึงนิยมพูดให้เป็นคำสัมผัสไว้,
ให้ตัวเองท่องเข้าใจ มากๆ เข้า จนกลายเป็นร้อย จน
เป็นหลายร้อยหลายพันบาท, และถ้ามีลูกศิษย์ ลูกศษย์ก็ท่อง
ไว้. นี่แหละ สูตรเกิดขึ้นอย่างนี้ เป็นคำพูดประโยคหนึ่ง ๆ
แล้วมันก็เลยมีการศึกษา มีการท่องจำขึ้นมา; เพราะฉะนั้น
ใครอยากจะได้บทไหน จะใช้ประโยชน์อย่างไร ก็บอกให้
ท่อง.

ต่อมานาน ๆ เข้า, มันก็มากอยู่เหมือนกัน, ต่อมาอีก
นานเหมือนกันจึงเกิดคนกลุ่มหนึ่งเห็นว่าสูตรต่าง ๆ ทั้งร้อย
ทั้งพัน ทั้งหมื่น มันเข้าใจยาก เรามาช่วยกันทำคำอธิบาย
ให้แก่สูตรเหล่านั้นเถิด. พวกนั้นก็ทำหน้าที่อย่างนี้, พวก
ฤษีมีนี้ก็ทำอย่างเดียวกันอีก, แต่เขาทำหน้าที่อธิบายสูตร ที่
คนเก่า ๆ ที่ตายไปแล้วนั้นแหละทิ้งไว้. นี่ยุคของการศึกษามัน
เลยกลายเป็นยุคๆ ขึ้นมา; ยุคสร้างสูตรก็เรียกว่ายุค
“สูตระ” ยุคบรรยายคำอธิบายแก่สูตรเหล่านั้นก็เรียกว่ายุค
“พราหมณะ” หรืออะไรทำนองนี้, จึงได้มีคัมภีร์สูตระ
คัมภีร์พราหมณะ คัมภีร์อะไร ๆ เรื่อย ๆ มา.

คำสอนเหล่านี้มันเกิดเป็นลัทธิขึ้นมา; พระเวทก็เกิดขึ้นมาในลักษณะอย่างนี้ ที่ท่องจำปากนั้นและ เป็นพระเวทแยกแขนงไปตามแขนง หรือลัทธิที่ประสงค์ จึงมีเป็นหลายๆ เวทขึ้นมา, ที่สำคัญก็เรียกว่าไตรเพท หรือ ไตรเวท. นอกจากนั้นมันก็ยังมียุนี้ ฤๅษีบางรูป ช่วยกัน ช่วยทำ หรือช่วยร่ายกรองเกิดมีวิชาต่างๆ ออกไป. ต่อมายุคหลังนี้ พวกนักบวชฤๅษีเหล่านี้ ก็นอกกริทันกรอไปเหมือนกัน ไปร่ายกรองเรื่องต่างๆ ที่ไม่ใช่เกี่ยวกับจิตใจ กลายเป็นเรื่องทางวัตถุ ฯลฯ, กระทั่งเรื่องจะมีลูกมีเมียอย่างไร ? จนกระทั่งแม้แต่เรื่องช้าง เรื่องม้า เรื่องหยูกยา อะไรก็มีขึ้นมาโดยน้ำมือของพวกเขา ฤๅษีเหล่านี้. มันเลยแยกเป็นแขนง ๆ ไปเลยเป็นศาสตร์ไปเลย. คำอธิบายที่สมบูรณ์เรื่องหนึ่งเรียกว่า ศาสตร์หนึ่ง; ศาสตร์เรื่องช้างก็เรียกคชศาสตร์, เรื่องยา ก็เรียกอายุรศาสตร์ อะไรเหล่านี้เป็นเรื่องของนักบวชทั้งนั้น.

ขอให้พิจารณา ดูแค่ว่าการบวชหรือการออกบวชนั้นมันเป็นอย่างไร? มันมีเจตนาธรรมณ์อย่างไร? แล้วมันบานปลายอย่างไร? ที่ที่น่าเห็นใจที่ว่ามันต้องเป็นไปอย่างนั้น ก็ไม่ใช่เป็นเรื่องผิดหรือเลว หรือเสียหาย มันจะต้องเป็นอย่างนั้น

เพราะเหตุผลง่าย ๆ ก็คือ ชาวบ้านไม่มีเวลาคัน ชาวบ้าน
ต้องยุ่งเรื่องทำมาหากิน เรื่องครอบครัว ไม่มีเวลาคัน, พวก
ฤๅษีไม่มีเหยาเรือนเป็นอนาคาริกหมด ยังมีเวลาคัน แล้วยัง
อยู่ในป่าในดงก็ยังมีเวลาคัน จึงรู้มากกว่า ยิ่งกว่านั้นฤๅษี
เหล่านั้น ก็เคยเป็นผู้ครองเรือนมาแล้ว ฤๅษีบางองค์เคยเป็น
พระเจ้าแผ่นดินมาแล้ว เป็นแม่ทัพมาแล้ว เป็นเสนาบดีมา
แล้ว เพราะฉะนั้นสิ่งที่เธอคนใดหรืออยากจะคันมันก็กว้าง
ขวางมาก มันก็ไปสู่ขยอก และแตกแขนงกันไป พวก
ที่อยากคันเป็นจอมปราชญ์ก็ไปพวกหนึ่ง พวกที่ต้องการหา
ความพักผ่อนทางวิญญาณมันก็ยังมียู่พวกหนึ่งตามเดิม.

ฝ่ายพวกที่อยากจะพักผ่อนทางวิญญาณ ก็มีการปรับ
ปรุงเรื่อย คือมันมีปัญหาคือว่า อย่างไรเรียกว่าพักผ่อนกว่า?
อย่างไรเรียกว่าสงบกว่า? นี่แหละคำว่า “นิพพาน” ก็เกิด
ขึ้น โดยเอาคำว่าเย็น ๆ ในบ้านเรือนเราไปใช้. อย่างไหน
เย็นกว่า? อย่างไหนเป็นนิพพานที่จริงกว่า? พวกที่ต้อง
การจะพักผ่อนทางวิญญาณก็มีปัญหาอย่างนี้, เขาไม่ได้คัน
ในเรื่องอื่นเคล็ดเปิดเปิงไปคันคันแต่ในเรื่องที่ว่า อะไรเป็น
การพักผ่อนกว่า? แล้วก็เขียนเป็นสูตร, คิคร้อยกรองขึ้น

เป็นสูตร เป็นคำสำหรับท่อง ไว้เรื่อย ๆ เหมือนกัน, แล้วก็ได้พบแต่ในเรื่องทางทำสมาธิส่วนตัวเอง บำเพ็ญตะ
 ษณฺณตัวเอง ธรรมกายเป็นขั้นต่ำเป็นขั้น ๆ, แล้วก็บังคับ
 ตัวเองให้ทำสมาธิ. สมาธิที่ยังไม่เคยมีในโลก มันก็มีขึ้นมา.

การค้นพบวิธีทำจิตให้หยุดให้สงบ เป็นสมาธิที่เยือก
 เย็นได้พบขึ้นมาเป็นครั้งแรกในโลก ในเมื่อคนชุดนั้นถือว่า
 นี่แหละเป็นยอดสุดละ ยอดสุดของความพักผ่อน เรียกว่า
 นิพพาน—เป็นความเย็นที่สุด เย็นสนิท, ภาวะอย่างนี้ก็คงจะ
 ต้องเป็นอย่างนี้อยู่นานมาก, นานมากเป็นพัน ๆ ปี เพียงแต่
 ว่าปรับปรุงสมาธิหรือวิธีทำสมาธิให้มันละเอียดลงไป—ละเอียด
 ลงไป—ละเอียดลงไป, ให้สงบราบลงไป, แต่ก็ เป็น
 เรื่องสมาธิเท่านั้นจนกว่าจะมาถึงยุคที่บุคคลอย่างพระพุทธเจ้า
 เกิดขึ้น.

มีผู้คิดขึ้นว่า เย็น หรือ หยุด หรือพักผ่อนแบบสมาธิ
 ยังไม่ใช่ที่สุด, ยังไม่เห็นด้วย; ฉะนั้นจึงเกิดค้นคว้าทางสติ
 ปัญญาขึ้นช้นมากในยุคที่เรียกว่ายุคอุปนิษัท, เขาต่างค้นคว้า
 กันทางสติปัญญาเพื่อการพักผ่อน, ไม่ทำสมาธิล้วน ๆ แล้ว

ในยุคอุปนิษัท อุปนิษัทคือยุคสมัยใกล้พระพุทธเจ้า ประมาณ
เวลาก่อนมีพระพุทธเจ้าสัก ๒๐๐ ปีและหลังพระพุทธเจ้าสัก
๒๐๐ ปี, ยุคอุปนิษัทนี้กระตุมกันใหญ่ในการค้นคว้าความพัก
ผ่อนที่แท้จริงแก่วิญญาณ, จึงมาพบว่า **ต้องทำกิเลสให้
หมดไป.**

ในยุคนี้ใช้คำว่า “อหังการ-มมังการ” เป็นกันแล้ว,
คิดว่าต้องดับอหังการมมังการ, **อหังการ** คือที่เรียกกันเดียวนี้
ว่า **ตัวกู, มมังการ** คือที่เราเรียกว่า **ของกู**; อหฺ = กู, มมฺ =
ของกู. เมื่อค้นพบได้อย่างนี้แล้ว ก็มีวิธีทำกิเลสให้ระงับ
ต่างกันหลายวิธีไม่ค่อยจะลงกันได้ แต่ในที่สุดก็มี **บุคคล**
คนหนึ่งค้นพบตามแบบของท่าน **แล้วก็ไม่มีใครไปหัก**
ล้างได้, และรับนับถือกันมาก และนานจนมาถึงพวกเรา, นั่น
คือ**พระพุทธเจ้า** ฉะนั้น **การที่พระพุทธเจ้าบวช ก็ออก**
บวชเพื่อการพักผ่อนทางวิญญาณ ในอันคับสูงสุด. เรียกว่า
บวช เพราะเบื่อทุกอย่างที่มีมาแล้วในโลก จึงออกไปบวช
เพื่อหาสิ่งที่หยุด วิธีที่เย็นหรือสงบ หรือที่ว่าเป็นการพัก
ผ่อนทางวิญญาณคือ**ตรัสรู้** และเมื่อพบแล้วก็เทศน์ หรือสอน
บอกให้คนอื่นรู้.

เจตนารมณ์อันแท้จริงของบรรพชาหรือการออกบวช

๕๘๘ นักเพื่อกหาความพักผ่อนทางวิญญาณ; ฉะนั้นจึงแตกแขนงออกไป บานปลายออกไป จนกลายเป็นเรื่องย้อนหลังจนกลับมาสู่บ้านเรือนอีกก็มี ฉะนั้นนี่เป็นเจ้าของศาสตร์เรื่องกามารมณ์ เรื่องครองเรือน เรื่องหยุกเรื่องยา เรื่องอะไรต่างๆ ครบทุกอย่างเลย จึงไปอีกสายหนึ่ง; ที่ตรงตามวัตถุประสงค์คือพบความพักผ่อนทางวิญญาณ.

นี่ก็เป็นธรรมดาที่ว่ามีคนหลายคนหลายความคิด มันก็มีแย้งกัน แม้จะหาการพักผ่อนทางวิญญาณด้วยกันก็ยังแย้งกัน; อย่างคนในชั้นครูบาอาจารย์ในสมัยพระพุทธเจ้าเองก็มีหลายก๊ก หลายนิกาย และก็มีคนนับถือมากเหมือนกัน ไม่ใช่ไม่มีใครนับถือ; คนนับถือมาก เพราะคนมันชอบต่างๆ กัน.

อย่าเข้าใจว่าพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น คนทั้งอันเตียนนับถือพระพุทธเจ้าองค์เดียว; นี่เป็นความเข้าใจที่ผิด. แท้จริงแบ่งแยกกันไปหลายก๊ก หลายพวก หลายนิกาย ตามสัดตามส่วน และบางทีที่พระพุทธเจ้าค้นพบธรรมในชั้นแรกนั้น ก็ไม่ได้รับการต้อนรับ; เพราะมันเข้าใจไม่ได้. ดังมีเรื่องเขียนไว้ในพระไตรปิฎกในเล่มต้นๆ ของพระไตรปิฎกว่า มีคนคำพระ

พุทธเจ้าตามความเห็น ของเขา ในฐานะที่เป็นคู่แข่งกันก็มี, ในฐานะที่เห็นว่าเป็นข้าศึกต่อประโยชน์ของเขาก็มี, เช่นว่า พวกผู้หญิง ก็ถือว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่ทำให้ คนเป็นหม้าย ; เพราะว่าเมื่อสามีหรือลูกชายไปบวชเสีย เขาก็โกรธ, ไม่ใช่ คนจะเข้าใจแล้วรับเอาทันที ที่นี้พวกที่เป็นคู่แข่งกันก็หาเลศ หาอะไร คำไปอีกแบบหนึ่ง บางทีก็แกล้งคำไปทางที่จะล้ม จะทำลายลัทธิ จะให้คนเกลียดลัทธินี้ เพราะมันดีเกินไป ลึกซึ้งเกินไป.

การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้น มันลึกซึ้งถึงขนาดที่ที่ แรกพระพุทธเจ้าท่านตั้งพระทัยจะไม่สอน มันลึกซึ้งขนาด นั้น, ครั้นทรงคิดว่าคงจะมีคนที่พอจะเข้าใจได้บ้าง ท่านจึง ทรงคิดว่าสอนเพื่อคนเหล่านี้ก็แล้วกัน; ซึ่งมันก็ไม่มีอะไร นอกไปจาก “ความผกผันทางวิญญานระดับสูงสุด” ที่เรา เรียกว่านิพพานชนิดแท้จริง นิพพานที่ยังไม่แท้จริงก่อน ๆ นั้นคือพวกฉานสมาบัติต่างๆ นิพพานที่คนบางพวกเขาว่าเอาเองก็มี เช่นกามารมณ์ เขาว่ากามารมณ์นั้นทำให้หยุดความ โกรธ หรือไฟราคะลงได้ครั้งหนึ่งๆ เหมือนกัน, แต่รวมความ แล้วก็เพื่อการผกผันทางวิญญาน ไม่ว่าจะเป็นนิพพานหรือ

อะไร เพราะเขามุ่งหมายอย่างนั้น. แต่เขาเข้าใจผิดเพราะ
 กันไม่พบ หรือทำไม่ถูก, ฉะนั้นจึงขอสรุปให้สั้นๆ เสียที่ว่า
เจตนาของการบวชที่แท้จริงก็คือ การพักผ่อนของวิญญาณ.

ต่อไปนี้มาถึงปัญหาที่ผมจะพูดว่า ผู้บวชสามเณรนั้น
 ขอให้ **เร่งประพฤติปฏิบัติ** ผูกผันการกระทำทำลาย
 “**ความเห็นแก่ตัว**” ให้สมดุลกันต่อไปข้างหน้า. นี่มันจะมี
 การพักผ่อนทางวิญญาณด้วยหรือไม่?

ฟังดูมันแยกกันเป็นคนละเรื่อง บอกให้ทำ-ทำ-ทำ,
 ทำให้มากที่สุด, ให้เกิดความสามารถที่สุด แต่ว่าในรูปใหม่
 คือรูป **ทำลายตัวกู-ของกู** ทำอย่างที่ไม่เอาอะไรมาเป็น
 ของผู้ทำ, แม้เมื่อสึกออกไปก็ยังอาศัยสิ่งนี้ไปทำความสมดุล
 ในการทำลายความเห็นแก่ตัวของฆราวาส, หรืออยู่ต่อไปใน
 เพศบรรพชิตนี้ก็เพื่อทำลายความเห็นแก่ตัว, ในที่สุดการ
 พิจารณาถึงการทำลายความเห็นแก่ตัวนี้ มันจะเดินไปพบกัน
 ได้ตรงที่เป็นการพักผ่อนทางวิญญาณ; เพราะว่าถ้ามันอัด
 หรือล้นอยู่ด้วย ตัวกู-ของกูแล้ว จะไม่มีการพักผ่อนทาง
 วิญญาณเลย ฉะนั้นมันต้องทำลาย ตัวกู-ของกู มันจึง
จะเป็นการพักผ่อนทางวิญญาณ.

ร่างกายนี้จะเหวี่ยงไหลโคลย้อยอย่างไรก็ตาม มันไม่เป็นอุปสรรคแก่การพักผ่อนทางวิญญาณ, ถ้าพูดถึงการเป็นอยู่ของนักบวชโบราณก่อนพุทธกาลโน้นเขาไม่ได้รับความสะดวกสบายในเรื่องกิน เรื่องนอน เรื่องอะไรอย่างนี้, แล้วก็เห็นคเห็น้อยเรื่องเดินไปไหนมาไหนเรื่อย, ก็เดินไปค้นหาครบาอาจารย์ หรือว่าเดินไปทำอะไรก็ตาม ต้องเดินทั้งนั้น ไม่มียานพาหนะ แล้วจะต้องกรำแดดกรำฝน ต้องเห็นคเห็น้อยต่าง ๆ; ความเห็นคเห็น้อยจนเหวี่ยงไหลไม่เป็นอุปสรรคแก่การพักผ่อนทางวิญญาณ.

ฉะนั้นเราจึงใช้ความเห็นคเห็น้อยนี้เป็นบทเรียน ทำลายตัวกู-ของกู ถ้าตัวกู-ของกูถูกทำลายลงไป มันก็มีการพักผ่อนทางวิญญาณชนิดที่แท้จริงขึ้นมาทันที, ทั่ว ๆ ทั่วว่า มันเห็นคเห็น้อยทางร่างกายอย่างนี้, มันเป็นคนละเรื่องอยู่อย่างนี้; ทำให้ใจมันเย็นก็แล้วกัน ส่วนร่างกายมันเป็นไปตามเรื่องตามเหตุผล ตามความจำเป็น และถึงแม้ว่าจะบวชเพื่อความพักผ่อนทางวิญญาณ มันก็หลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องทำลายตัวกู-ของกู มันไม่มีทางอื่นเลย.

จะบวชเพื่ออะไรก็แล้วแต่ ในที่สุดมันต้องเดินไปหาการ
ทำลายตัวกู - ของกูทั้งนั้น, จะบวชสามเดือน มันก็ต้องเพื่ออัน
นั้น, จะบวชตลอดไปก็เพื่ออันนั้น. ฉะนั้นการทำลายตัวกู - ของกู
นี้เป็นจุดเริ่มของทั้งหมด, หรือถ้าจะเป็นยาแก้โรคก็เป็นยา
แก้โรคทั้งหมดทุกโรค. ฉะนั้นเมื่อใดตัวกู - ของกูมันลดลงไป,
เมื่อมันมีการพักผ่อนทางวิญญาณ; ลดมากก็พักมาก ลดน้อย
ก็พักน้อย หากหมดสิ้นก็พักถึงที่สุด คือเป็นพระอรหันต์

คำว่า ตัว-ของกู นั้นเป็นคำใหม่แล้วก็ค่อนข้างจะหายา
บวช หรือโสภโศก ว่าตัวกู-ของกู. ผมเองที่แรกก็ลังเลไม่
อยากจะใช้คำอย่างนี้ แต่ในที่สุดปรากฏว่ามันประหยัดเวลา
ไปมากในการใช้คำชนิดนี้ เข้าใจกันได้ตรง ๆ เร็ว ๆ แล้ว
ก็ตรงตามตัวหนังสือเสียด้วย.

อหังการ นี้ คือความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อโกรธ เมื่อไม่
พอใจ ทำความสำคัญว่า “กู” อหัง-คือกู, มมี-คือของกู; ตรง
ตามตัวหนังสือที่เป็นภาษาบาลี หรือภาษาสันสกฤต; ถ้าอยู่
ในรูปของภาษาบาลีสันสกฤต ในคนไทยมันฟังไม่หายา
บวชไม่โสภโศก. ที่จริงมันเท่ากัน น้ำหนักมันเท่ากันว่าตัวกู-
ของกู ไม่ใช่ฉันหรือของฉัน, ข้าพเจ้าหรือของข้าพเจ้า, มัน

หมายถึงว่า ; เมื่อกิเลสมันเกิดขึ้นมาเต็มที่เป็นอหังการ มมังการ
แล้ว. แม้จะอย่างชนิดเบาบาง มันก็ยังเป็นอหังการ มมัง-
การอยู่. คำว่าตัวกู-ของกู นี่ใช้ได้ทั้งอย่างที่เดือดจัด และ
อย่างที่ไม่เดือดจัด, และอย่างที่ยังเนือย ๆ อยู่ก็ได้.

ถ้ามองอีกเหลี่ยมหนึ่ง คือการพักผ่อนทางวิญญาณที่
เราประพฤติกะทำอยู่นี้ ก็เพื่อทำลายตัวกูของกูให้มันร่อย
หรือไปให้เกิดเป็นนิสัยใหม่ขึ้นมา ; ทำอะไรไม่ใช่เพื่อตัวเอง
แต่เพื่อทำลายตัวกู-ของกู. ถ้ามองค้ำนี้มองในเหลี่ยมนี้ ก็
จะเห็นว่าเป็นการพักผ่อนทางวิญญาณได้ ถ้ามองในอีกเหลี่ยม
หนึ่งก็เป็นการขุดมัน ทะลึ่งตึงตัง ต่อสู้กับกิเลสอย่างรบรา
ฆ่าฟันกันทีเดียว. ถ้ามองอีกทางหนึ่งคือการพักผ่อน เพราะ
ว่าตัวกูมันลดไปได้เท่าไร มันก็เป็นการพักผ่อนเท่านั้น นอก
จากนี้ไม่มี. การพักผ่อนทางวิญญาณนั้นแม้ว่าจะบวชเพียง
๓ เดือน คือ ๕๐ วันนั้นก็ต้องได้รับและควรจะได้รับการพัก
ผ่อนทางวิญญาณด้วย, และเราสร้างนิสัยใหม่ที่ไม่ทำอะไรเพื่อ
ตัวกู-ของกูอย่างแต่ก่อนที่แล้ว ๆ มาด้วย.

จะขอให้เขาไปคิดดูให้ดี ๆ คือคำอธิบายชนิดนี้คุณ
จะหาไม่พบในหนังสือที่เล่าเรียนหลักสูตรนักธรรมบาลี; มันไม่

มี. เขาพูดกันอย่างอื่น เขามีความมุ่งหมายอย่างอื่น และผมก็ไม่อยากจะพูดว่าฉันมีในหนังสือเล่มไหน คุณไปอ่านเอาเองก็แล้วกัน. แต่ว่ามันไม่พอในการที่จะไปเรียนเพียงผิวเผินเพื่อรู้ว่าธรรมะมีชื่ออะไรบ้าง ท่อง ๆ ไว้เพื่อเรียนธรรมะสำหรับเป็นคฤหัสถ์เมื่อสึกออกไปเท่านั้นไม่พอ มันไม่ได้พูดถึงการทำลายตัวกู-ของกูเลย รู้สึกว่าจะไม่พอมันไม่คุ้มกันกับที่เราบวชทั้งทีเลย, ไม่ได้บรรพากับกิเลสเลย แล้วก็ไม่มีการพักผ่อนทางวิญญาณด้วย.

ที่พูดนี้ไม่ได้ถูกทั้งไม่ได้ยกตัวอวดดีที่ถูกท่านผู้อื่นว่าบวชสามเดือนแล้วจะต้องสอนนักธรรมให้ได้ชั้นหนึ่ง แล้วสึกออกไป. มองดูแล้วมันไม่ค่อยมีส่วนที่จะทำลายตัวกู-ของกูหรือการพักผ่อนทางวิญญาณ ผมจะยกตัวอย่างผมเองก็ได้จะเล่าให้ฟังเป็นตัวอย่าง. ที่แรกผมตั้งใจที่จะบวช ๓ เดือนเพราะเห็นแก่โยมผู้หญิง. คิดว่าบวชตามธรรมเนียมนัก ๓ เดือนก็พอ แล้วจะสึกออกไปทำงานค้าขายตามเดิม. บอกคนที่ติดต่อบ้านว่า บัญชี ก็บอกว่า อย่าเพิ่งมาคิดกันตอนนี้ ให้หยุดคิดไว้ชั่วคราวก่อน ชั่ว ๓ เดือนเท่านั้น แล้วก็บวช ๓ เดือน บวชแล้วก็ป็นนักธรรม ฟังไปเลย;

เป็นนักเทศน์ ตั้งแต่บวชได้ ๒-๓ วันเท่านั้น. เมื่อไปเรียน
อะโรวาที่โรงเรียน ก็มาเทศน์จ้อบนธรรมาสน์ให้พวกอุบาสก
อุบาสิกาเขาฟัง, แล้วก็ทำงานอะไรที่เขาจะมีให้ทำฟุ้งไปเลย
จนสอบนักธรรมได้; มันก็เลยระยะเวลาที่จะสึก มันก็เลย
๓ เดือนไปแล้ว. ความคิดที่ฟุ้งนั้น มันฟุ้งเพราะมันอยาก
จะสึกจะเด่น มันจึงยังไม่คิดสึก, คิดจะเรียนอีกสักชั้นสองชั้น
คือชั้นโท ชั้นเอก.

นี่ตลอดเวลา ๑ พรรษานี้หรือปีนั้น ไม่มีการลดหรือ
กำหราบตัวกู-ของกู. และไม่มีสักนึกเดียวที่จะเป็นการพัก
ผ่อนทางวิญญาณ. เผอิญเวลานั้นนายธรรมทาสก็ล้มความคิด
ที่จะเรียนเปรียญ กลับมาอยู่บ้าน ผมก็เลยไม่ต้องสึก ก็เลย
เรียนชั้นโทชั้นเอกเรื่อย ๆ ไป สอบก็ได้ทุกชั้น, สามปี ได้
ชั้นเอก; ก็ไม่มีการพักผ่อนทางวิญญาณ ไม่มีการลดลงแห่ง
ตัวกู มีแต่บ้ามากขึ้น, ตัวกูมันใหญ่ขึ้น ๆ มันคิดที่จะไป
เรียนที่กรุงเทพ ฯ ไปเรียนมหาเปรียญ ไปเรียนอะไรต่ออะไร,
จนกระทั่ง ๑๐ กว่าปีมันก็ไม่เคยมีเรื่องลดตัวกู-ของกูหรือพัก

ผ่านทางวิญญาณ, มันเป็นเรื่องบ้า จนนึกว่ามันบ้ามากเข้า
 บ้ามากเข้า มันไม่ยากทำอะไรซ้ำๆ มันจึงมองไปในแง่ที่ไม่
 เคยมอง คือการปฏิบัติหน้าที่ทำลายตัวกู-ของกู, การ
 ปฏิบัติธรรม ที่มันทอดทิ้งกันมานานแล้ว มันจึงเกิดมีสว-
 โภภะอะไรขึ้นมา. เรื่องนี้ตอนแรกมันก็เป็นเรื่องปัญหาที่
 ไม่มีการพักผ่อนเหมือนกัน, เป็นปัญหาที่ยังอยู่ในใจว่า
 ทำอย่างไรจึงจะได้รับการพักผ่อน? ผมบวชตั้ง ๑๐ กว่าปีก็ไม่
 เคยพบความพักผ่อน, บวช ๑๐ พรรษากว่าแล้วก็ไม่เคยมี
 การพักผ่อน, ไม่เคยมีการลดลงแห่งตัวกู-ของกู.

ฉะนั้นจึงขอบอกแก่คุณผู้บวช ๓ เดือนแล้วสักในพรรษา
 นี้ว่าคงจะไม่ไหวถ้าจะเรียนกันแบบเก่านั้น คือจะไม่ได้การพัก
 ผ่านทางวิญญาณ และไม่มีการลดลงแห่งตัวกู-ของกู, ด้วย
 เหตุนี้จึงพบเสียใหม่ในรูปนี้. รูปร่างที่พูดมาในครั้งที่แล้ว
 และครั้งนี้ว่า ถ้าต้องการให้ตรงจุดของมันในการบวชแล้ว
 ก็อย่าไปสนใจเรื่องอื่น, สนใจแต่เรื่องรบกับทัวกู-ของกู
 ด้วยวิธีต่างๆ ที่เราเห็นว่าจะมีประโยชน์ ที่จะใช้ได้ หรือจะ
 ชนะมันได้สำเร็จ. เรารบกับทัวกูได้เท่าไร ก็เป็นการพักผ่อน

ทางวิญญาณเท่านั้น; ทำลายความเห็นแก่ตัวได้เท่าไร ก็เป็น
การพักผ่อนทางวิญญาณเท่านั้น; อาจจะทำได้ตั้งแต่เดือนแรก
ของการบวช ก็ทำได้ผลเห็นผลตั้งแต่ในเดือนแรกของ
การบวช; แล้วยังอีก ๒ เดือนก็ยังทำได้อีก. บวชพรรษาหนึ่ง
ก็ยังสามารถเข้าถึงวิญญาณหรือเจตนารมณ์ ของพุทธศาสนา
ของการบวช ของธรรมะ ที่เป็นตัวพระพุทธรูป; ไม่ใช่
เพียงเรียนแค่ท่องๆ ไป ด้วยความเห่อเหิมทะเยอทะยานของ
ตัวภิกษุจนกระทั่งไม่ได้อะไร และเป็นบ้าไปก็มาก. อยากดี
อยากเด่น เล่าเรียนอย่างนี้เป็นบ้าไปแล้วก็มาก เป็นวัณโรค
ตายไปแล้วก็มาก.

พวกมหาเปรียญที่ต้องตรากตรำเล่าเรียนฝ่ายปริยัติ ถ้า
หากว่าเขาหันมาสนใจในเรื่องที่เราพูดกันว่า: **สู้รบกับกิเลส**
ตัวกู-ของกู เพื่อการพักผ่อนทางวิญญาณแล้ว พวกเหล่านั้นจะ
ไม่ตาย. พวกที่ตายไปเป็นเพื่อน ๆ กับผมทั้งหลายคน เรียน
ด้วยกัน อยู่ห้องเดียวกัน ตายไปทั้ง ๓-๔ คน, เป็นวัณโรค
ตาย ที่เป็นบ้าไปก็มีหลายคน. ในวงแคบที่ผมเห็นนั้น
อยากจะพูดว่าถ้าเราไม่ทำอย่างนั้น มาทำอย่างนี้เสีย คงไม่
เป็นบ้า และไม่เป็นวัณโรคตาย นั่นมันคือทะเยอทะยานที่จะ

สอบให้ได้ เรียนหนังสือวันหนึ่งถึง ๑๘ ชั่วโมง หรือกว่า ๑๘ ชั่วโมง นั่งอยู่กับโต๊ะหนังสือ; เพราะมันเรียนกันไม่รู้ จักสิ้นสุด จะเป็นมหาเปรียญให้มากประโยชน์ไป เป็นอะไร ให้มากขึ้นไป ไม่มีที่สิ้นสุด จนตายเสียมากกว่า. บางคนก็ได้ ประสบความสำเร็จทางนั้น, ได้เป็นใหญ่เป็นโตไปก็มี มากด้วยกัน แต่แล้ว ก็ไม่มีการพักผ่อนทางวิญญาณ, ไม่มีการทำลายตัวกู-ของกู, มีแต่จะเพิ่ม-เพิ่ม-เพิ่มจน กระทั่งตายก็ได้.

เดี๋ยวนี้คิดว่าพวกคุณที่บวชกัน ๓ เดือนนี้คงไม่ต้องการ จะเป็นอย่างนั้น, ต้องการเพียงรู้ว่าอะไรเป็นหัวใจของพระ พุทธศาสนา เป็นส่วนที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้; แต่ควรจะเป็นไปอย่างที่ว่า บวชเพื่อการฝึกฝนการกระทำชนิดที่ไม่ เป็นการกระทำเพื่อตัวกู อย่างที่พูดวันแรก, แล้วก็ให้ เป็นการพักผ่อนทางวิญญาณไปด้วย ตรงตามเจตนารมณ์ เดิมของการบวช.

ขอให้เอาไปพิจารณาดู ว่า ทำอย่างไรในวันหนึ่ง ๆ จะมีความหยุด-ความเย็นในทางวิญญาณ เพิ่มขึ้น ที่ละนิดทีละนิด, มันอยู่ที่ว่าเราทำลายตัวกู-ของกูได้มาก

เท่าไร ดังที่พูดค่อนข้างละเอียดแล้วในวันแรก คือ ต้อง **หุบปากให้มาก พูดให้น้อย** นึกคิดให้มาก; มองให้มาก สำนวนให้มาก ออกกลั่นให้มาก; อย่าไปตามใจกิเลสที่จะยกหูชูหาง. คำพูดกันเป็นคำหยาบๆ แต่ก็พูดเรื่อยไปและตลอดไป; เพราะมันเป็นเรื่องของกิเลส แล้วก็เป็นเรื่องน่าเกลียดทั้งนั้น.

คำว่า “สำรวม,” ที่บาลีเรียกว่า “สังวรณ” เป็นไทยเรียกว่าสำรวมก็หมายถึงอย่างนี้ คือ **ควบคุมตัวกู-ของกู** ทางการพูดจา ทางการกระทำ ทางการคิดนึก ทำให้มันเป็นการควบคุม มันมีทางที่จะลัดให้เร็วเข้า คือการ **เสียสละสิ่งสมันจะต้องเสียสละ,** ต้องเสียสละสิ่งที่ควรจะยอม, ก็ยอมไปเสียเลย; หมายความว่าอย่าไปเอาดีเอาเด่น เอาชนะคนอื่น เขาว่า เขาต่ำ เขาค่อนแคะอะไรก็ยอม ings ไปเสียเลย ยอมไปเสียเลย นี่เป็นวิธีที่ลัดสั้นเข้า ในการที่จะทำลายตัวกู-ของกู.

ถ้าเราไม่ต่อสู้กับกิเลส หรือพุ่งไปด้วยความอยากดี อยากเด่น อย่างนั้นมันก็ไม่ทันแน่, เวลามันไม่ทัน, ชั่วเวลา บวช ๓ เดือนนี้กว่าจะรู้กัน ก็ไม่ทันเสียแล้ว. วิธีลัดก็คือ ใช้ บัดทั้ง-บัดทั้ง-บัดทั้งไปเสีย ไม่จำเป็น บัดทั้งด้วยการ

ยอมเสียอย่างเดียว ได้ผลเยอะแยะหมดเลย. ใครจะว่า ใครจะตำ ใครจะพูดในทำนองยกตัวอะไรขึ้นมาก็ยอมหมด. เคียวนี้พวกคุณมักไม่ค่อยยอม พอคนหนึ่งพูดเชิงขึ้นมา อีกคนหนึ่งไม่ยอม อาจจะเชิงกว่า มันก็เลยยกเอาเรื่องที่ ไม่ใช่ธรรมะ ที่ไม่จำเป็นเอามาพูดเชิงต่อกัน. วันหนึ่ง ค็นหนึ่งมีแต่การคุยชนิดนี้ จึงกลายเป็นครั้งทะเลาะครั้งวิวาท กัน. อย่างนี้เรียกว่าไม่ยอม ไม่ยอมให้ใครดีกว่าเรา ใครจะ พูดอะไรมา เราก็ต้องพูดเรื่องที่ดีกว่าเก่งกว่าไว้เรื่อย. พวก ภิกษุ สามเณร มักจะอยู่กันด้วยลักษณะอย่างนี้ เรียกว่าไม่ ยอมกัน นั่นคือความยกหางของตัวกู-ของกู.

ถ้ายอม คำเดียว มันโกยทิ้งไปทิ้งกะบิใหญ่ แล้วปัญหา มันเหลือน้อยเข้า มันสำรวจกันมากเข้า ระวังกันมากเข้า ปีที่ออกช่อดงหนทางที่มันจะเกิดตัวกู-ของกูอะไรมากเข้า. มัน ต้องตั้งต้น แม้ว่าจะไม่ค่อยได้คุยกันเพราะไม่จำเป็น ที่โรง ฉันทหรือที่อาบน้ำ หรือที่ ที่มักจะคุยกันมากนัก.

มีสูตรของพระพุทธเจ้าอยู่สูตรหนึ่ง คำว่า “สูตร” นี หมายความว่าสูตรอย่างหนึ่งที่พูดกันมาแล้ว ที่แรกนั้น. สูตร นั้นมีว่า: **แม้ว่าตถาคตจะติเตียนการนอน** คือการ

นอนกลางวัน นอนพักผ่อน นอนอะไร, การนอนที่ไม่ใช่
 จำเป็น ส่วนการนั่งไม่พูดนี้จำเป็นกว่า **แต่ถ้านั่งไม่ได้**
ก็ไปนอนเสียดีกว่า ถ้าพูดเหลวไหลไม่ได้ ก็ไปนอน
เสียดีกว่า ทั้งที่ตลาคติเตียนการนอน พระพุทธเจ้าท่าน
 ตรัสอย่างนี้.

เพราะฉะนั้นอย่าพูดในเรื่องที่ไม่เป็นธรรมะ คืออย่า
 พูดในเรื่องที่มันไม่กำจัดกิเลส : อย่างที่เราพูดเล่นพูดอะไร
 กันนี้ไปนอนเสียดีกว่า ทั้งที่ตลาคติเตียนการนอน. พูดเป็น
 ภาษารธรรมคาๆ ก็ว่า ถ้าพูดเหลวไหล ก็ไปนอนเสียดีกว่า.
 พระพุทธเจ้าท่านว่า “ถ้าพูดเหลวไหลแล้วไปนอนเสียดีกว่า
 ทั้งที่ฉันทิเตียน ในการนอน” นี่เป็นพระพุทธานุศาสนีมีอยู่
 อย่างนี้ นำมากล่าวเพื่อขอร้องให้ภิกษุทั้งหลายมีเสียงน้อย
 พูดน้อย.

พระตลาคติเป็นผู้มีเสียงน้อย ชักชวนในความเป็นผู้มี
 เสียงน้อย สรรเสริญคุณในการมีเสียงน้อย มีอยู่แต่อย่างนี้
 คือว่า ไม่พูด ไม่จำเป็นไม่ต้องพูด จึงไม่มีเรื่องพูดชนิดที่
 ส่งเสริมตัวกู-ของกูเหมือนเคี้ยวนี้. ในวัดไหนก็ตามจะได้ยิน
 การพูดชนิดที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “ไปนอนเสียดีกว่า”

ทัว ๆ ไป, มีหน้าข้างที่ตะโกน ตะโกนพูดกันหนวกหู
จะตาย. ตัวกู-ของกูมันอยากพูด เมื่อเราไม่พูดมันก็บีบ
บังคับหรือว่าเผาตัวกู-ของกูอยู่ในตัว.

ความอยากพูดมันเป็นเรื่องตัวกู-ของกู การไม่พูดนี้
เป็นเรื่องของการบวช การบรรพชา คือการเว้นจากสิ่งที่
มันเป็นกิเลสเป็นข้าศึก.

ฉะนั้นแม้แต่ การนั่ง ๆ เสียด เป็นการพักผ่อนทาง
วิญญาณอยู่ไม่น้อย เพราะว่าพตมันต้องอาศัยความอยากอวด
แล้วมันยังเหน้อยอีก เหน้อยในการพูด. บางทีก็ถูกทำให้
โกรธจนหน้าดำหน้าแดงขึ้นมาอีก ไม่มีการพักผ่อนทาง
วิญญาณ ฉะนั้นนั่ง ๆ เสียดง่าย ๆ นิ่งโดยง่าย ๆ จะเป็นการ
พักผ่อน.

วันนี้ก็ไม่มีอะไรนอกจากบอกให้ทราบ ว่า เจตนารมณ์
ของการบวชที่แท้จริงคือการพักผ่อนทางวิญญาณ หรือว่า
ตัวการบวชนั่นเองเป็นการพักผ่อนทางวิญญาณ ที่นี้เรารีบ
ทำการพักผ่อนทางวิญญาณ ด้วยการกระทำทุกอย่างที่มัน
ทำลายตัวกู-ของกู ที่ขุดเกลียดตัวกู-ของกู เพราะฉะนั้น

จึงบอกว่า ให้หักกระทำทุกอย่างในชีวิตประจำวันชนิดที่ไม่
 เป็นไปเพื่อตัวกู-ของกู ไม่ส่งเสริมตัวกู-ของกู; ทั้งคนที่จะ
 อยู่ต่อไป ทั้งคนที่จะสึกในเวลาที่กำหนดไว้ นับว่าเป็นการ
 พุดถึงเรื่องเดียวกัน ไปพิจารณาให้เห็นว่ามันเป็นเรื่อง
 เดียวกัน ถ้าเดียวกัน.

หมดเวลาที่กำหนดแล้ว พวกกันที่

ความว่างจากตัวกู คือความพักผ่อนทางวิญญาณ

พุทธทาสภิกขุ

อบรมภิกษุในพรรษา ปี ๒๕๑๒

ณ สวนโมกข์ฯ ไซยา ๗ สิงหาคม ๒๕๑๒

เวลาในพรรษา ๙๐ วันของเราล่วงมาถึงวันที่ ๑๐ แล้ว
วันนี้จะพูดถึงเรื่องพักผ่อนในทางธรรมต่อจากที่พูดมาแล้วใน
วันก่อน โดยหัวข้อว่า “ความว่างจากตัวกูคือความพักผ่อน
ทางวิญญาณ.”

เมื่อคราวที่แล้วนั้นเราได้พูดจากันถึงเรื่องการบวช ประ
เภทที่ต้องการความพักผ่อนทางวิญญาณ จึงได้ออกบวช และ
ก็ได้บอกให้ทราบว่ ความพักผ่อนทางวิญญาณนั้นตั้งต้นกัน
ในป่าจากในป่าเป็นความมุ่งหมายโดยตรงของการบวช; แต่แล้ว
อีกทางหนึ่งมันขยายตัวบานปลายออกไปเป็นการค้นคว้าเรื่อง
ศาสตร์ต่างๆ โดยนำมือของนักบวชที่อยู่ในป่าทั้งนั้น แม้

เรื่องรามเกียรติ์ที่ศึกษาที่อยู่ในป่าแห่งนี้. กระทั่งการอยู่ในป่า
เปลี่ยนเป็นชีวิตเกือบคล้ายครอบครัว คือมีญาติประเภทที่มี
บุตรภรรยาขึ้นมาอีกประเภทหนึ่ง. นี่ควรจะตั้งข้อสังเกตว่า
เรื่องต่าง ๆ นั้นมันเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนรูป ขยายตัวหรือ
บานปลายออกไปได้ถึงอย่างนี้. ที่แรกก็เบื่อโลก เบื่อครอบครัว
จึงบวช แล้วก็ไปอยู่ในป่าหาความสงบ แล้วบานปลายไปใน
ทางคันคว่ำในศาสตร์ทั้งหลาย จนกระทั่งเกิดชีวิตป่า แล้วก็มี
ครอบครัวขึ้นมาอีก ฉะนั้นเราจะต้องรู้จักแยกแยะ เอาแต่
ส่วนที่เรามุ่งหมายไว้แต่เดิม คือเรื่องการบวช ที่แท้จริงนั้น
เป็นเรื่องการพักผ่อนทางวิญญาณ ส่วนเรื่องที่บานปลาย
ออกไปเป็นการคันคว่ำทางศาสตร์ต่าง ๆ นั้น ก็ตัดออกไป.

ทีนี้เราจะพูดถึงเรื่องความพักผ่อนทางวิญญาณ ให้
เป็นที่เข้าใจกันโดยสมบูรณ์ เมื่อใดจิตว่างจากตัวกู เมื่อนั้น
เป็นความพักผ่อนทางวิญญาณ. “ตัวกู” นั้นเป็นเพียงความ
คิดปรุงแต่ง ที่ได้อารมณ์ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทาง
ลิ้น ทางกาย หรือจากทางภายในใจเองก็ตาม มันเป็นเพียง
ความคิดปรุงแต่งขึ้นมา เป็นความสำคัญมันหมาย จะเป็น

ความปักใจหรือความหวังอะไรก็ตาม ล้วนแต่เป็นความคิด ในความหมายที่เป็นตัวกูหรือเป็นของของกู. นี่เรียกว่าเป็น ความคิดปรุงแต่ง มันไม่ใช่สติปัญญา ไม่ใช่ความรู้. ปัญญาความรู้^๕นั้นอยู่ในพวกสัญญา มากกว่าที่จะเป็นเรื่อง ความคิด. ที่เรียกว่าสังขารนั่นคือความคิด. ความคิดมันจะ ปรุงกันขึ้นเมื่อมีอะไรมากระทบ. ส่วนปัญญานั้นเป็นเรื่อง ความรู้ความจำที่มีแต่เดิม จึงไม่ใช่ความคิด. สติคือความรู้ที่ มาทันทั่วทั้งที่หรือมีประจำอยู่เสมอ^๕นี้เรียกว่าสติ อย่าเอาไปปน กัน.

เมื่อพูดถึง “ตัวกู” ^๕ก็ขอให้รู้ว่ามันเป็นความคิดปรุงแต่ง เรียกสั้น ๆ ว่าความคิด. เมื่อใดจิตว่างจากความคิดปรุงแต่ง^๕นี้ ซึ่งจะเป็นไปชั่วขณะ ๆ เท่านั้น เมื่อนั้นจิตจะอยู่ในสภาพที่เป็น ความพักผ่อนในทางวิญญาน. คำว่าความพักผ่อนในทาง วิญญานอาจจะยังไม่เป็นที่เข้าใจแก่คนบางคน เพราะเพิ่งมา ใหม่. ส่วนคนที่พักจากกันอยู่เสมอ ก็พอจะเข้าใจได้ว่า คำว่า *ทางวิญญาน*^๕นี้มันมีความหมายว่าอย่างไร. ฉะนั้นจะต้องพัก ชั่วบ้างสำหรับคนมาใหม่ เพิ่งบวชใหม่. ถ้าจะให้รู้ความหมาย ก็ต้องเอาไปเปรียบเทียบกับเรื่องที่ไม่ใช่ทางวิญญาน เรามี

เปรียบเทียบกันอยู่ ๓ ชนิด คือทางร่างกาย ทางจิต และทาง
 วิญญาณ. การบัญญัติเช่นบัญญัติเฉพาะเพื่อให้ทำความเข้าใจใน
 หมู่พวกเรา ไม่ได้ถือเอาตามคำที่เขาใช้ในวิชาความรู้ของพวก
 อื่น หรือที่เป็นสากลสมัยนี้; เพราะว่าเขาไม่มี*ทางวิญญาณ*
 ตามความหมายของพวกเรา; มีแต่ในทางศาสนาเท่านั้น. ใน
 ศาสตร์ทั่วไป วิทยาศาสตร์ทั่วไป จิตวิทยาทั่วไปนั้นไม่มีคำว่า
ทางวิญญาณ. ถ้าจะถือตามหลักที่ใช้ ๆ กันอยู่ ถ้อยคำที่ใช้กัน
 อยู่ก็พอจะเทียบกันได้ ว่าทางกายคือทางวัตถุ physical, ทาง
 จิตคือ mental, และทางวิญญาณคือ spiritual. เรื่อง spiritual
 นั้นถูกตัดออกไป ไม่รวมอยู่ในวิชาความรู้ที่ชาวโลกเขาชวนขวาย
 กันอยู่ ในทางวิทยาศาสตร์ ในทางจิตวิทยา หรือแม้ในทาง
 ปรัชญาฝ่ายตะวันตก. แต่ตัวจริงหรือเรื่องจริงหรือของจริงนั้น
 มันมีอยู่ ๓ อย่าง มิใช่มี ๒ อย่าง. ถ้าหันมาทางภาษาบาลีก็ไป
 อีกทางหนึ่ง จะพูดถึงทางกายกับทางจิตเท่านั้น. ในทางจิตของ
 ภาษาบาลี นั่นคือทางวิญญาณ, ส่วนทางกายหมายถึงทาง
 physical และ mental รวมกัน. ทางโลกเขาแยก mental จาก
 physical ก็เลยไขว้กันยุ่งไปหมด. ฉะนั้นเราจึงต้องเอาตาม
 แบบของเราที่สะดวกกับเรื่องของเราที่มี ทั้งทางกาย, ทางจิต,
 ทางวิญญาณ.

ในขั้นแรกนี้เพื่อเข้าใจได้ง่ายๆทันทีที่ใช้วิธียกตัวอย่างใช้เป็นเครื่องเปรียบเทียบประจำ ด้วยเรื่องโรคหรือปัญหา: โรคทางร่างกายแท้ๆ เรียกว่าโรคทางกาย มีการบำบัดทางฟิสิกส์ บางทีก็หายไปได้. โรคทางระบบประสาทเกี่ยวกับพฤติกรรมของจิตหรือของสมองทาง mental นั้นมันต้องมีวิธีอย่างอื่น ซึ่งเราเรียกกันว่า วิธีเกี่ยวกับโรคจิต ต้องจัดโรงพยาบาลขึ้นโดยเฉพาะเรียกว่าโรงพยาบาลโรคจิต. ปัญหาส่วนนี้ คือปัญหาที่เรียกว่าทางจิต. แต่พอถึงขั้นที่ ๓ ซึ่งเรียกว่าทางวิญญาณ หมายความว่าคนไม่ป่วยเลย ทั้งทางกายและทางจิต ไม่ไปโรงพยาบาลทั้งทางกาย และไม่ไปโรงพยาบาลทั้งทางโรคจิต มีปัญญา มีการศึกษาดี มีทรัพย์สินสมบัติ มีเกียรติยศชื่อเสียง แต่เป็นโรคทางวิญญาณ โดยเฉพาะก็คือมีความโง่ต่อธรรมชาติหรือโง่ต่อชีวิตนั่นเอง ทำให้เกิดเป็นความโลภขึ้นมา ความโกรธความหลงขึ้นมา แล้วมันก็แผดเผาหรือทิ่มแทงจิตใจของบุคคลเหล่านั้น อย่างนี้ทางศาสนาเรียกว่า เป็นเรื่องทางวิญญาณ เป็นโรคทางวิญญาณ เป็นปัญหาทางวิญญาณ.

โรคทางวิญญาณนี้ ถือว่าเป็นกันทุกคนในหมู่ปวงชนขึ้นชื่อว่าปวงชนแล้วก็เป็นกันทุกคน เป็นโรคทางวิญญาณ.

ส่วนโรคทางกาย หรือทางจิตนั้นเป็นบ้างบางคน เป็นบางครั้งบางคราว ไม่เป็นทุกคนและตลอดกาลเหมือนโรคทางวิญญาณ. เมื่อคำว่าโรคนี้มีทั้งทางกาย ทางจิต และทางวิญญาณ แล้วปัญหาอื่นๆ มันก็มีครบ; แม้พูดว่าความสุขก็เป็นความสุขทางกาย ทางเนื้อหนัง, ความสุขทางจิตที่ได้ อย่างออกอย่างใจ. ความสุขทางวิญญาณนั้นคือความสะอาด ความสว่าง ความสงบ. ลำพังความสุขทางจิตนั้น คือความลุ่มหลงอยู่ในสุขเวทนาเท่านั้นเอง และมีสุขเวทนาเท่านั้นที่เป็นเครื่องเบียดเบียน ทำให้เกิดทุกข์-ของกอยู่ตลอดเวลา. ถ้าเป็นความสุขทางวิญญาณก็หมายความว่าหมดกิเลสแล้วมีความสุขสงบสุขตามแบบของการหมดกิเลส; นี้ เรียกว่าความสุขทางวิญญาณ. เราใช้หลัก ๓ ชั้นอย่างนี้เสมอไป.

ศาสนาคริสต์ียน ศาสนาพราหมณ์ประเภทเวทานตะ เขาใช้ spiritual นี้กันทั้งนั้น ส่งไปจาก mental. แต่แล้วเมื่อนักเขียนนักพูดนักแปลก็ตามที่เป็นฝรั่งที่ยังไม่คุ้นเคยกับคำว่า spiritual นี้ ก็เอาคำ mental มาใช้กับทางวิญญาณ. ฉะนั้นคำบรรยายหรือปาฐกถาของผมที่พูดถึงทางวิญญาณ ฝรั่งบางคนเอาไปแปลเป็น mental ไปก็มี เราไปว่าเขาไม่ได้ เพราะเขาให้ความหมายของเขาอย่างนั้น เขารู้จักความหมายเพียง ๒ อย่าง

เท่านั้น และมีอีกคำหนึ่งซึ่งทำความสับสนมากก็คือ คำ moral ที่แปลว่าศีลธรรม บางทีเอามาใช้แทนคำ spiritual ก็มี ในหนังสือบางประเภท หรือพูดโดยทั่วๆ ไปที่พูดคลุมหมดยุ่อย่างนี้เรียกว่าทาง moral ก็ให้รู้เถิดว่ามีความหมายอย่างเดียวกับที่เราพูดว่าทางวิญญาณ คือไม่ใช่ทางวัตถุแล้วกัน นี่เกี่ยวกับคำนี้ยุ่งเพราะมีหลายพวกหลายแขนงวิชาปน ๆ กันไป เพราะเรียนกันมาคนละอย่าง ฉะนั้นเราต้องทำความเข้าใจเฉพาะของเรา เรื่องของเรามี ๓ ชั้น คือทางกาย ทางจิต และทางวิญญาณ.

ทีนี้จะพูดถึงการพักผ่อน ทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ อีก. การพักผ่อนทางกายนั้นมิได้ตามธรรมชาติ หรือมิได้โดยความจำเป็น อาจไม่ใช่ความพักผ่อนทางวิญญาณก็ได้ เช่น นอนหลับ บางทีก็หลับไม่ได้ หลับแต่ร่างกายไม่หลับ มีความโลภ ความโกรธ ความหลง รุนแรงอยู่ อย่างนี้พักผ่อนทางกาย แต่ไม่ได้พักผ่อนทางวิญญาณ. พักผ่อนทางกายคือพักผ่อนร่างกายล้วนๆ พักผ่อนทางจิตก็หมายความว่าบังคับจิตไว้ได้ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง พอเป็นความพักผ่อนบ้างไม่ถึงกับเป็นบ้า. ทีนี้พักทั้งทางกาย ทางจิตมันมีปัญหาอยู่ ว่าถ้าไม่มีความพักผ่อนทางวิญญาณแล้ว จะไม่เป็นการพัก

อาหารไม่ถูกปาก. เพราะฉะนั้นพูดกันตรงๆ ไม่ใช่ค่าเขา ว่า การกินอาหารตามร้านตามภัตตาคารตามโฮเต็ล ตามที่หรูหรา ต่างๆ มันเป็นการทรมานวิญญาน เพราะเต็มไปด้วยตัวกู-ของกู อุตสาหัษับรรพไปตั้งไกลเสียเงินก็มากเพื่อไปกินให้อร่อย จนโทษว่าท้องมันเล็กไป. ถ้ากินอย่างพระฉัน ก็เป็นความ พักผ่อนอยู่ตลอดเวลา เหมือนกับเรื่องอื่น. นี่เป็นตัวอย่างที่ จะต้องทำความเข้าใจว่าทรมานทางวิญญาน และพักผ่อนทาง วิญญานมันเป็นอย่างไ.

ที่เอาเรื่องเล่นบ้าง เช่น เล่นกีฬา ถ้าเล่นกีฬาด้วยความ เป็นตัวกู-ของกู หิวกระหายในเกียรติในชัยชนะ เอาออกไปจากจิตใจไม่ได้ ทั้งคนเล่นและคนเชียร์ อย่างนี้การเล่นกีฬานี้ก็เป็นเรื่องทรมานทางวิญญาน. แต่ถ้าเล่นกีฬาให้ตรงความหมายของการเป็นนักกีฬา มีความเป็นนักกีฬา ไม่มีความ ตะกละเรื่องชนะ เรื่องเกียรติยศ มันก็เป็นการพักผ่อนทาง วิญญาน. แม้แต่เล่นคนเดียว อย่างว่าเล่นปิงปองนี้ ก็ไป คิดดูเถอะ มันอาจจะมียู ๒ แ่ง ก็คือว่าเล่นด้วยความเครียด ด้วยความเห็นแก่ตัวอย่างนี้มันก็เป็นการทรมานทางวิญญาน; ชนะก็หลงไป แพ้ก็เสียใจอะไรทำนองนี้. ถ้าเล่นอย่างเด็กๆ

มันเล่น ก็ไม่เป็นการทรมานทางวิญญาณ. นี่คือการพักผ่อนทางวิญญาณในการเล่น.

คนที่พูดเรื่องคล้าย ๆ กันเช่นไปทัศนจักร การทัศนจักรนี้อาจจะเป็นการทรมานทางวิญญาณก็ได้ เป็นการพักผ่อนทางวิญญาณก็ได้; ให้พยายามสังเกตเอาเองว่าการทัศนจักรบางพวกมันมีความหวังความต้องการอะไรมากในทางเป็นตัวกู-ของกู มักจะเป็นไปในทางยินดียินร้าย. ถ้ามียินดียินร้ายอย่างใดอย่างหนึ่งก็เป็นการทรมานวิญญาณ. การทัศนจักรที่ฉลาดของผู้มีสติปัญญาที่ฉลาดก็เป็นการพักผ่อนทางวิญญาณ แม้จะไม่ใช้ในระดับสูงสุดคือหมดกิเลส ก็ยังกล่าวได้ว่าขณะนั้นกิเลสไม่รบกวน. สังเกตเห็นได้ง่าย ๆ จากผู้ที่มีตัวจิตเรวที่นี้มีการพักผ่อนทางวิญญาณก็มี ไม่มีการพักผ่อนทางวิญญาณก็มาก ทั้ง ๆ ที่เราพยายามจัดสถานที่ให้มันส่งเสริมการพักผ่อนทางวิญญาณถึงที่สุดแล้ว. คือธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทั่วไปในวัดนั้นมันช่วยให้หยุดอยากหยุดคิดหรือให้ลืมความอยากกระวนกระวายใจให้มันหยุดสงบไป ให้เพลินไปกับธรรมชาติแต่ไม่เคยไปจนถึงตัวกู-ของกู. ทางที่จะเลยไปถึงตัวกู-ของกูมันมีได้หลายทาง เช่นคนหนุ่มสาวใช้สถานที่อย่างนี้เป็นที่อะไรกันตามความต้องการของเขา มันก็ไม่ได้รับการพักผ่อน

ทางวิญญาณ แม้จะไปนั่งอยู่ในที่สงบกับก้อนหิน ต้นไม้; เพราะจิตเป็นเสียด่างอื่น. หรือบางคนมาเห็นช้าแล้วมันเกิดความคิดไปในทางอิจจาริษยา ก็ไม่มีความพักผ่อนทางวิญญาณ หรือจิตน้อยใจที่ตัวไม่มีหรือทำไม่ได้ แต่อยากจะมีอย่างยิ่ง เหมือนที่มีอยู่ที่นั่น มันก็จะไม่มีการพักผ่อนทางวิญญาณ.

ระวังให้ดี ผมกำลังพูดว่าเรื่องเดียวกัน การกระทำอย่างเดียวกัน โดยบุคคลเดียวกัน มันเป็นได้ทั้งกรรมทางวิญญาณ และพักผ่อนทางวิญญาณ มันเป็นได้ทุกอิริยาบถทุกเวลาทั้งวันทั้งคืนเลย. ในเรื่องเดียวเป็นได้ทั้งกรรมทางวิญญาณและพักผ่อนทางวิญญาณ. แม้ที่สุดแต่การนอน นอนหลับสนิทมันก็เป็น การพักผ่อนทางวิญญาณ. นอนไม่หลับมันก็เป็นกรรมทาง อย่างยิ่ง นี่รู้กันที่อยู่แล้วไม่ต้องพูด. หรือว่าหลับ มันก็สะดุ้ง เรื่อยหลับไปเพราะเพลียเพราะเหลือทนแล้วก็หลับไป แต่มันสะดุ้งเพราะความกรรมแห่งตัวกู-ของกู มันหลับไม่สนิทได้ มันก็เป็นการกรรมทางวิญญาณ มีการฝันร้ายสะดุ้งอยู่เสมอ.

ทีนี้ที่มันแปลกออกไปอีกก็อยากจะชี้ให้ถึงงาน การงานที่เป็นงานหนักเสียด้วย. งานหนักชนิดที่เขาเรียกกันว่า งานกรรมกรเป็นงานหนักเหงื่อไหลไคลย้อย มันก็อย่างเดียวกันอีก: มันจะเป็นการพักผ่อนทางวิญญาณก็ได้ หรือเป็นการ

ธรรมดาทางวิญญาณไปเลยก็ได้. อย่างที่เคยยกตัวอย่างให้ฟัง
 เสมอๆ ว่า กรรมกรสามล้อถีบสามล้อเหวี่ยงไหลโคลย้อย
 กรรมกรแจวเรือจ้างเหวี่ยงไหลโคลย้อย แต่มันจะไม่เหมือนกัน:
 คนหนึ่งจะกลัดกลุ้มอยู่ด้วยเรื่องตัวกู-ของกู มีความน้อยอก
 น้อยใจ โกรธแค้นโชคชะตาอะไรอยู่ นั่นก็เป็นการธรรมดาทาง
 วิญญาณอย่างเห็นได้ชัด. แต่เคยเห็นคนแจวเรือจ้างบางคน
 อารมณ์ดี เย็นกว่าพวกคนที่นั่งอยู่ในเรือจ้างนั้นเสียอีก เพราะ
 เขาไม่รู้สึกละอะไร เขาทำงานตามหน้าที่ ร่างกายมันเหนื่อยเหวี่ยง
 ไหลโคลย้อย แต่ทางวิญญาณมันพักผ่อน เขาเลยไม่เหนื่อย
 เลยสนุก แจวเรือแกว่งเท้าไปตามสบาย. นั่นแหละเป็นคน
 จลาทรูจักแก้ปัญหาของชีวิต มีการพักผ่อนทางวิญญาณได้
 แม้ในกรณีอย่างนั้น. งานหนักที่พวกกรรมกรอย่างอื่นทำ หรือ
 แม้แต่พวกเราทำงาน หนักบางครั้งบางคราว ดังที่อธิบายแล้ว
 ว่าไม่ให้ตัวกูเกิดในการทำงาน เพราะทำเพื่อผู้อื่นหรือเพื่อ
 ความว่าง มันก็เป็นการพักผ่อนทางวิญญาณ ในขณะที่เหวี่ยง
 ไหลโคลย้อยอาบหน้าอาบตัวอยู่นั้น. แต่ถ้าความคิดหวนกลับไปใน
 ทางตัวกู-ของกูแล้ว ก็เป็นการธรรมดาทางวิญญาณขึ้นมาทันที
 โดยไม่ทันลู่ไปไหน ไม่ทันเปลี่ยนหน้าที่ เปลี่ยนการงาน.

ที่^๕มองต่อไปอีก อย่างพวกขอทานเป็นต้น คนขอทานบางคนมีความพักผ่อนทางวิญญาณอย่างไม่น่าเชื่อ แม้จะมีน้อยคน. เขาขอทานพอเลี้ยงอัตภาพ ตกกลางคืนก็สบายไปได้เล่นดนตรีก็ได้. ขอทานบางคนมีดนตรีเล่นกลางคืน ขอทานส่วนมากก็เป็นอย่างที่เขาใจกันอยู่แล้ว มันไม่รู้จัจจั่วจางใจให้เหมาะสม ยังแถมมีครอบครัวมีอะไรๆ อีก ก็ไม่มีความพักผ่อนทางวิญญาณ มีความทรมาน แต่เขาก็เป็นคนขอทานในลักษณะเดียวกัน. ขณะไปขอทานตามถนน ก็มีทั้งพวกที่พักผ่อนทางวิญญาณและทรมานทางวิญญาณ. เราเทียบเศรษฐกิจกับคนขอทานคนที่ว่า^๕ จะเห็นว่าเศรษฐกิจ^๕ไม่มีการพักผ่อนทางวิญญาณทั้ง ๒๔ ชั่วโมง แต่คนขอทานพิเศษของเราคน^๕นี้มีความพักผ่อนทางวิญญาณตลอด ๒๔ ชั่วโมง คือไม่ถูกรบกวนอยู่ด้วยความเดือดของตัวกู-ของกู. เมื่อออกไปขอทานได้ก็ดี ไม่ได้ก็ดี กลับมานอนในวังของแกก็ดี กินอาหารก็ดี อะไรก็ดี มันไม่มีความทรมานทางวิญญาณ ก็ทำได้ เดียวก็จะกระตือรือร้นเข้ามาทางพระนักบวชที่แท้จริง ดังที่พูดกันวันก่อนว่า สละโลกออกไปหาความพักผ่อนทางวิญญาณ ผลก็คือเป็นนักบวชขอทาน ก็เลยมีการพักผ่อนทางวิญญาณได้ ๒๔

ชั่วโง่ ระวังดูให้ดีๆ คิดพิจารณาให้เข้าใจว่า ความพักผ่อน
เป็นอย่างไร และทรมานเป็นอย่างไร.

ออกไปบวชอย่างแบบที่เล่าให้ฟังในวันก่อน ก็เพื่อหา
ความพักผ่อนทางวิญญาณ ก็มีเหมือนกันที่ออกบวชตามประ-
เพณีตามๆ กันไป หรือว่าในครั้งแรกยังคิดว่าไม่พบ อาจมีการ
รบกวนทางวิญญาณบ้างก็ได้ ส่วนการบวชไปอยู่ในป่า ไม่
เป็นคนขอทาน เลี้ยงชีวิตอยู่ด้วยสิ่งของที่มีอยู่ตามธรรมชาติ
ในป่านั้นเอง กินใบไม้กินลูกไม้กินอะไรไปตามเรื่อง เมื่อ
ทำถูกวิธี ก็มีการพักผ่อนทางวิญญาณ. ทั้งที่บางที่ก็ร้อจัด
หนาวจัด บางที่ก็ยุ่งชุม บางที่ก็แทบจะไม่มีอะไรนั้นนอกจาก
ใบไม้ ก็ยังมีการพักผ่อนทางวิญญาณ. เพราะฉะนั้นมันสำคัญ
อยู่ที่ว่าตัวกูเกิดหรือไม่เกิด ถ้าตัวกู-ของกูมันเกิดแล้ว ขึ้นอยู่
บนตึกเหมือนผู้สูงศักดิ์ เช่นเป็นเจ้าคุณ เป็นสมเด็จพระ
อย่างเดี๋ยวนี้ สิ่งแวดล้อมอย่างนี้ ก็มีการทรมานทางวิญญาณ;
ผู้พวกฤษีมีที่นอนกลางดินกินใบไม้ไม่ได้.

นี่ใจความอยู่ที่ว่ามันมีการเกิดความคิดปรุงแต่ง แห่ง
ตัวกู-ของกูหรือไม่: ถ้ามีขึ้นมาในเวลาไหนอิริยาบถไหนก็ตาม
มันมีการทรมานทางวิญญาณทันที. ถ้าอันนี้ไม่เกิดยังงี้

สงบอยู่ มันก็เป็นการพักผ่อนทางวิญญาณ ตามธรรมชาติ
ทันที. แม้ว่าจะไม่ถึงขนาดสูงสุด บรรลุสมรรถ ผล นิพพาน
ก็ยังเป็นการพักผ่อนทางวิญญาณที่คล้ายกัน เพียงแต่มันไม่
แน่นแฟ้นพอ มันไม่ตายตัวพอ.

เอาละ ขอให้เข้าใจคำว่า *การพักผ่อนทางวิญญาณ* เสียที
เพื่อจะเข้าใจเรื่องที่กำลังกล่าวกันวันก่อน ว่าออกบวชเพื่อการ
พักผ่อนทางวิญญาณ. ^๙ ที่นี้เราก็นบวชเข้ามาแล้ว แล้วก็ใน
เวลาจำกัถหนึ่งพรรษา มันไม่มีอะไรดีเท่ากับค้นหาให้พบ
การพักผ่อนทางวิญญาณ ได้พูดกันมากมายเพื่อความประสงค์
อันนี้. การบวช ๓ เดือน ไม่มีอะไรดีวิเศษไปกว่าหาให้พบ
การพักผ่อนทางวิญญาณ. แต่การหาสิ่งใดทางวิญญาณนั้นมัน
ไม่สำเร็จด้วยการหา เหมือนหาของทางวัตถุ. การแสวงหา
ทางวิญญาณนี้ต้องมีการกระทำลงไปเลย ไม่ใช่มีแวส่องไฟ
หาอยู่. เพราะฉะนั้นจึงต้องมีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง
ที่เห็นว่าเหมาะสมที่สุดที่จะเป็นการทรมานตัวกู-ของกู ไม่ใช่
ให้ตัวกู-ของกูมันทรมานเรา. เราจะเป็นฝ่ายทรมานตัวกู-
ของกู. “เรา” ในที่นี้หมายถึงจิตที่ประกอบด้วยสติปัญญา
เพราะฉะนั้นเราจึงมีแผนการ มีการกระทำที่มีแผนการจัดไว้

เฉพาะ มีวิชาความรู้ ซึ่งเราไม่ต้องคิดเอง เพราะว่าพระ-
พุทธเจ้าท่านได้วางไว้ดีที่สุดแล้ว ไม่ต้องคิดใหม่ และไม่
ต้องไปแก้ไขด้วย เอาตามที่ท่านวางไว้ว่า **อย่าให้เกิดการ
ปรุงแต่ง เป็นความยึดมั่นถือมั่น ว่าตัวกู-ของกู** เมื่อ
ตากระทบรูป หูกระทบเสียง จมูกกระทบกลิ่น ลิ้นกระทบ
รส กายสัมผัสอะไรทางผิวหนัง จิตคิดถึงสัญญาในอดีตก็ตาม
อย่าให้เกิดการปรุงเป็นตัวกู-ของกู มีสติรู้ทันทั่วทั้งที่แล้วเกลียด
กลัว การเกิดขึ้นแห่งจิตชนิดนั้นเท่านั้นก็พอ มันก็ไม่เกิดได้.

ที่นี้มีการทดสอบอยู่เสมอ คือเข้าไปสู่ที่ๆ ตาเห็นรูป
หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่นอยู่เสมอ เพื่อว่ามีบทเรียนขึ้นมา
แล้วเป็นการสอบไล่พร้อมกันไปในตัวที่นั้น ถ้าผลออกตัวกู
-ของกูก็แปลว่าสอบตก หรือพ่ายแพ้ก็ตั้งต้นใหม่ ต่อสู้เรื่อย
ไปใหม่ จนกว่าจะชนะ ขอให้รู้จักทำบทเรียนนี้ สอบไล่ให้ดี
ที่สุด ตลอดเวลาที่เรียกว่าในพรรษา. เฉพาะผู้บวช ๓ เดือน
มีเวลาจำกัด เรื่องอื่นไม่ดีเท่านี้. เรื่องอื่นๆ ทุกเรื่องถ้ารู้จักทำ
มันก็จะกลายเป็นเรื่องนี้ มันจะกลายเป็นบทเรียนอันนี้ และ
สอบไล่อันนี้ และในทุกๆ เรื่องนั้นจะเป็นการพักผ่อนทาง
วิญญาณ หรือมีฉะนั้นก็เป็นการทรมานทางวิญญาณ. ไม่ว่า

เรื่องอะไรที่ไปแตะเข้า แม้แต่จะทำถูกหรือทำผิด. ฉะนั้นจึงบอกว่า **ให้พูน้อย อย่าพुकเสียเลย; อย่าเอาแรงจิตใจ หรือสติสัมปชัญญะ ไปใช้ในการพุกเพื่อ พุกพละม ให้เก็บรวบรวมมาใช้ในการพิจารณาเพื่อระวังการปรุงแต่ง.**

ระวังการปรุงแต่งในจิตใจ ที่จะปรุงขึ้นมาเป็นความคิดปรุงแต่งเรื่องตัวกู-ของกู ซึ่งรวดเร็วว่องไวมาก แม้เป็นของชั่วขณะๆ เกิดได้ว่องไวรวดเร็ว เกิดทุกทีก็เป็นทุกข์ทุกที ถ้าพูดภาษาศาสนา. **พมมีการเกิดทุกทีก็เป็นทุกข์ทุกที** การเกิดแห่งตัวกู-ของกู แต่เดี๋ยวนี้เรากำลังพูดภาษารธรรมดาว่าพมมีการเกิดขึ้นมา ก็เป็นการทรมานทางวิญญาน; ซึ่งอาจจะรู้สึกได้ดี และเห็นได้ง่าย เพราะมันมีความหมายกว้าง คำว่า **ทางวิญญาน** นั้นกว้างมากกว่าที่พูดคำเดียวว่าความทุกข์. เพราะฉะนั้น **เอาสติสัมปชัญญะมาระวัง ว่าเดี๋ยวนี้จิตมันเป็นอย่างไร** หรือบางทีเราควบคุมได้ไม่สม่ำเสมอ ก็ไปรู้เอาว่า **มันกำลังถูกทรมานหรือเปล่า** ก็ได้.

เดี๋ยวนี้จิตอยู่ในภาวะที่ถูกทรมานหรือเปล่า แม้แต่หมั่นหมองนึกหน้อยก็เรียกว่าทรมานทางวิญญานอย่างยิ่งแล้ว. ที่ชาวบ้านเรียกว่ากลุ้มนึกหน้อย หรืออารมณ์เสียนึกหน้อย

ไม่เป็นไร นิดหน่อย; แต่ทางธรรมต้องถือว่ามันเป็นเรื่องไม่
 นิดหน่อย เป็นเรื่องทรมานทางวิญญาณแห่งตัวกู-ของกู เป็น
 อันตรายมาก. ถ้าอันนั้นเป็นความเคยชิน เป็นนิสัยขึ้นมา ก็
 แปลว่าล้มละลายหมด เสียหายหมด. นั่นแหละ **จะต้องมีสติ**
สัมปชัญญะ **สำรวจระวังทุกเวลานาที** ทุกกระเบียดนิ้ว
 ในเวลาทุกนาทีทุกวินาที ว่า **เราหมั่นหมองหรือเปล่า** เรามี
 ความวิปริตทางวิญญาณหรือเปล่า ถ้ามี **ก็สะดุ้งหรือเสียใจ**
ให้มาก กลัวให้มาก มันจะหายไปทันที. ถ้ารู้ว่ามี มันจะหาย
 ไปทันที เพราะว่าอบรมมาถึงขนาดนี้ รู้จักละอายแล้ว รู้จัก
 กลัวแล้ว พอรู้ว่าอ้าวนี่เป็นเรื่องกิเลสที่สะดุ้ง และเกิดความ
 ละอาย; เหมือนกับสอบไล้ตัก กลัวกันจนเป็นบ้าก็มี.
 แต่เนื้มันยิ่งกว่าสอบไล้ตัก เพราะมันเป็นการสอบไล้ทาง
 วิญญาณ มันน่ากลัวยิ่งกว่าสอบไล้ตักตามธรรมดา.

ทีนี้ไม่อยากจะให้เรื่องเป็นไปในแง่ร้ายชนิดนั้น มันเป็นเรื่อง
 ใกล้เคียงต่อความทรมานมากเกินไป และเราก็มีหลักในการที่จะ
 ใกล้เคียงไปทางพักผ่อน เรามุ่งความพักผ่อน หวังความพักผ่อน
 อยู่ทุกกระเบียดนิ้ว ทุกวินาทีเหมือนกัน; มีจิตตั้งความ
 ปรารถนาไว้ เพื่อจะได้ความพักผ่อน. บวชนึกบวชเข้ามา

เพื่อความพักผ่อน และวันคืนล่วงไปก็ล่วงไปด้วยความพักผ่อน
หาแต่ความพักผ่อน มองในแง่^๕นี้ให้พบให้ได้. ถ้าพบไม่ได้ก็
แปลว่าผิดธรรมดา มาก เพราะมันเป็นสิ่งที่พบได้จัดได้ ทำได้;
อย่าแส่เข้าไปหาเรื่อง หลบหลีกเรื่องทุกข์ออกไปเสีย คืออย่า
แส่เข้าไปหาความทุกข์, มนุษย์เราฉลาดเกินไปจึงโง่กว่าสัตว์
เครื่อง जान เพราะฉลาดเกินไปเราจึงแส่เข้าไปหาทุกข์ หาความ
ทรมานทางวิญญาณ. สัตว์เครื่อง जान มันไม่ฉลาดถึงขนาดนั้น
มันจึงไม่มีเรื่องแส่เข้าไปหาความทรมานทางวิญญาณ. คุณแต่
สุนัขของเราที่เลี้ยงไว้^๕ ๒๔ ชั่วโมง มันหาเวลาที่ทรมานทาง
วิญญาณเกือบไม่พบ. จิตของมันไม่ฉลาดพอที่จะปรุงตัวกู
- ของกู ได้มากและเร็วเหมือนมนุษย์; อะไรๆ ของมัน คุณจะเห็น
เรื่องพักผ่อนเสียมากกว่า เพราะมันไม่เกิดตัวกู - ของกู มาก
เหมือนมนุษย์. พอเราคิดอย่าง^๕นี้ ความละเอียดของเราก็มีมาก
ขึ้น คือว่าอย่างไรก็อย่าให้เร็วกว่าสุนัขเลย ขอให้มีความพัก
ผ่อนทางวิญญาณไม่น้อยกว่าสัตว์เครื่อง जान เกิด มันจะได้เย็น
สบาย. หรือพูดถึงความสะอาดประภัสสร มันก็สะอาดกว่าจิต
ของสัตว์เครื่อง जान พวกนี้. พูดถึงความสุขมันก็เป็นความสุข

กว่า. พูดถึงความฉลาด มันก็มีความฉลาดทางวิญญาณมากกว่า โดยที่ว่ามันอยู่ในสภาพที่ไม่ก่อให้เกิดทุกข์.

มนุษย์เราฉลาดแต่ในทางที่ทำให้เกิดเรื่องและเกิดทุกข์ การศึกษาค้นคว้าความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์นั้น เป็นการกระทำที่มุ่งหน้าเข้าไปสู่สิ่งที่อันตราย ป่าดงที่เป็นอันตรายทางวิญญาณ. ที่เราพูดถึงนั้นก้าวหน้าไปจนถึงโลกพระจันทร์ได้ นั่นหมายความว่าลึกเข้าไปสู่ดวงของความยุ่งยากที่ทรมาณทางวิญญาณ. ที่ว่าความก้าวหน้านี้ จะนำมาซึ่งสันติภาพ นั้นเป็นเรื่องพูดหลอกเด็ก เพราะว่าการกระทำนั้นมันทำเพื่อขู่ขวัญคนอื่น เพื่ออวดฝีมือ อวดความดีเด่นแห่งตัวกู-ของกู จะเน้นการกระทำที่ไม่นำมาซึ่งสันติภาพ. มันจะก้าวหน้าอย่างอื่นต่อไปอีก ก็เรื่องก็สืบเรื่องมันก็ลวนแต่เข้าไปในดงรกแห่งความยุ่งเหยิง เป็นปัญหาทางวิญญาณ. จะนั้นอย่าไปหวังความเจริญก้าวหน้าทางโลก ที่จะมีต่อไปอีกเท่าไร อีกหลายร้อยหลายพันเท่า มันก็คือมุ่งเข้าไปในดงแห่งความยุ่งยากทางวิญญาณ เพราะไปสร้างเรื่องที่ไม่เคยมีให้มีขึ้น และขยายให้มากขึ้น ล้วนแต่เรื่องที่ไม่เป็นไปเพื่อความพักผ่อนทางวิญญาณทั้งนั้น โทษใครไม่ได้ เพราะ

ทุกคนมีอิสระภาพที่จะคิดจะทำ. แล้วก็ป็นอิสระภาพของกิเลส
 กิเลสมันต้องการอย่างไรก็ทำไปอย่างนั้น ทุกคนอยู่ใต้อำนาจ
 ของกิเลส มีอิสระภาพตามความต้องการของกิเลส ก็คั่นกัน
 ไปแต่เรื่องตัวกู-ของกู พาโลกไปสู่ความลำบากยุ่งยากมาก
 ขึ้น ไม่ใช่เท่าเดิม. ส่วนสุนัขมันก็ยังคงพักผ่อนอยู่ตามเดิม.
 เมื่อล้านปีมาแล้วมันพักผ่อนอย่างไร เคี้ยวมันก็ยังพักผ่อนอยู่
 อย่างนั้น. อย่างนั้นอันไหนเป็นความโง่ อันไหนเป็นความฉลาด?
 ถ้าพูดตามภาษาโลก ภาษาวัตถุ ก็ว่ามนุษย์นี่ฉลาดแสนฉลาด
 ก้าวหน้ามาไม่รู้กี่ร้อยเท่าพันเท่าแล้วในความฉลาด เพราะเขา
 มุ่งความฉลาดอย่างนั้น. แต่ส่วนความฉลาดอย่างแบบของจิต
 ตามธรรมชาติ คือไม่ต้องการอะไรให้มันยุ่งนั้น เขาถือป็น
 ความโง่ จึงเกิดความไม่สมดุลย์ คือฉลาดแต่ในเรื่องยุ่งอย่าง
 เดียว ไม่ฉลาดในทางสงบที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ.

ฉะนั้นในระหว่างที่เข้ามาบวชกันคราวนี้ ควรจะพยายาม
 เข้าใจถึงตัวความฉลาดตามแบบของธรรมชาติ ที่ไปสู่ความ
 สงบให้ได้ แล้วไปทำความสมดุลย์กันกับความฉลาดที่ไม่รู้จะ
 ไปในทิศทางไหน ก็คงจะพบภาวะที่เป็นกลาง ที่มีความสงบ
 ทั้งทางกาย ทางจิต และทางวิญญาณได้; กันับว่าดีมาก.

ถ้าใครมีความพักผ่อนได้ทั้งทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ
ก็นับว่าดีที่สุด.

ตรงนี้มีอยู่นิดหนึ่งที่คุณอาจจะไม่เคยได้ยินกัน หรือ
ได้ยินก็เป็นส่วนน้อย และบางคนว่า ธรรมชาติของจิตตาม
ธรรมชาตินั้นมันมีความรู้อยู่แล้วอย่างพอตัว เพราะฉะนั้น
ขอให้มันรู้ไปตามธรรมชาติเดิมของมัน อย่าให้เรื่องใหม่ๆ ที่
ก้าวนำเข้ามาครอบงำมันโดยเฉพาะความก้าวนำแห่งตัวกู-
ของกูนี้ อย่าให้อันนี้ไปครอบงำมัน; มันก็ฉลาดพอที่จะหา
ความสงบหรือความพักผ่อนของมันได้ ฉะนั้นคำสอนในพุทธ-
ศาสนาบางนิกาย เช่น นิกายเซนจึงบอกว่า **อยู่นิ่ง ๆ ให้จิตอยู่
ในสภาพเดิมแล้วมันก็ทำหน้าที่ของมันได้อย่างมีความสงบ
สุข.** ข้อนี้เรามีได้หมายความว่า “ไม่ทำอะไร” เราหมายความว่าอย่าให้ความคิดปรุงแต่งใหม่ๆ ที่เป็นตัวกู-ของกูเข้ามา ให้
จิตอยู่ตามสภาพเดิมเท่านั้น แล้วก็เท่านั้นเอง.

การที่ไม่อยู่นิ่ง ๆ หรือชุกชุน นี่มันไปทำความคิดปรุง
แต่งเรื่องตัวกู-ของกูขึ้นมาใหม่ ๆ เรื่อย เป็น Conception
thought ความคิดปรุงแต่งเกิดขึ้นกระทบอารมณ์ อยู่ไม่นิ่ง
ชุกชุน ไปรับอารมณ์มาปรุงแต่งเป็นตัวกู-ของกูอยู่ตลอดเวลา;

ถือว่า^{๕๗}เป็นความโง่. พอไม่มีอัน^{๕๘} อยู่หนึ่ง ๆ ก็เป็นความฉลาด
หมายความว่าฉลาดคน^{๕๙}มีมาแล้ว ในธรรมชาติของจิตมาแต่เดิม.
แน่ละที่จิตชนิดนั้นมันคงไม่ยอมไปโลกพระจันทร์ หรือไม่
ยอมไปทำอะไรอย่างนั้น ซึ่งคนสมัย^{๖๐}เขาก็ก็นึกต้องเหมาะว่าเป็น
คนโง่ คนบ้า คนครี คนแคะ คนล้าสมัยอะไรก็ตามใจ ที่เขา
จะหา; แต่ความจริงในธรรมชาติแท้ ความรู้แต่เดิมของจิต
แท้ ๆ มีความพักผ่อนทางวิญญาณอยู่ในตัวตลอดเวลา
มันไม่ได้เสื่อไปหาความยุ่ง หรือเรื่องที่จะทรมานจิต. เพราะ
ฉะนั้นถ้าพูดอย่างภาษาสำนวนพวกนี้ก็พูดว่าอยู่หนึ่ง ๆ เท่านั้น
เอง. นี่ถ้าฟังไม่ถูกก็เลยนิ่งไปจนไม่ทำอะไร ในทางร่างกาย
ก็ไม่ทำอะไร จิตก็ไม่คิดอะไร ทางวิญญาณก็ไม่รู้จะไปวาง
ไว้ที่ไหน; มันก็ไม่ได้เหมือนกัน.

อยู่หนึ่ง ๆ อย่าซุกซน อย่าไปปรุงแต่งเป็นตัวกู-ของกู
ในรูปนั้นรูปนี้ขึ้นมา. สภาพเดิมของจิตมันรู้เองว่าจะต้องทำ
อะไร ควรทำอะไร และอะไรไม่ควรทำอย่างไรเท่าไร จะกิน
จะนอนจะสังคัมกันอย่างไร มันรู้ได้หมดเองตามธรรมชาติ
เดิมแท้ และพอดีด้วยไม่มากเกินไป. หมายความว่า ในจิต
มีธาตุศักดิ์สิทธิ์ ในตัวจิตมีธาตุศักดิ์สิทธิ์ กายสิทธิ์ มีแสงสว่าง

มีสัญญา^๕รู้เอง สอดตามชื่อของมันที่เราเรียกว่า “มโน” ซึ่งแปลว่ารู้ คือรู้^๖อยู่ตามธรรมชาติ และถูกต้อง พอเหมาะพอดี คือที่รวมเรียกกันว่า “มนุษย์” แต่นั่นมันจะกำหนดหน้าที่ทำให้จิตเดิม^๕นั้นสูญเสียความเป็นธรรมชาติเดิมไปหมด มีความคิดปรุงแต่งเข้ามาใหม่ ซึ่งไม่ใช่จิต อย่าเข้าใจว่าเป็นจิต; มัน^๖เป็นความคิดปรุงแต่ง และไม่ใช่จิตเดิม; เป็นความคิดปรุงแต่งมาครอบงำจิต มาหุ้มห่อจิต จนสูญเสียความเป็นประภัสสร ก็เลยร้อนเป็นไฟ ไม่มีการพักผ่อนตามสภาพเดิมแท้ของจิต. ถ้าเราจะถือหลักอย่างง่าย ๆ สั้น ๆ ไม่มีเรื่องมาก ไม่มีบทเรียนมากมายอะไร คือรักษาสภาพเดิม ระวังเพื่อรักษาสภาพเดิม ไม่ต้องการอะไรมากไปกว่าที่จิตตามสภาพเดิมมันต้องการ ไม่อ่านหนังสือพิมพ์ ไม่ฟังวิทยุ ไม่สนใจเรื่องไปโลกพระจันทร์ก็ได้ ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องเหลวไหลทั้งนั้น ไม่คุ้มค่ากับที่สูญเสียความสงบ.

คุณไปเลือกเอาเองว่าจะเอาอย่างไร เท่าไร ที่พูด^๕เพื่อให้^๖รู้จักมันทั้งสองฝ่าย ทั้งฝ่ายทรมานอย่างสุดโต่ง และฝ่ายพักผ่อนอย่างสุดโต่ง และตลอดเวลาก่อนที่จะมาบวช^๕นี้ ก็ล้วนแต่เต็มไปด้วยการทรมาน; ที่มาบวช^๕นี้เพื่อพบ

ความพักผ่อนบ้าง หรือให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แล้วก็เอาไปทำให้สมตลฺยกัน. ใจความสำคัญ ก็อยู่ตรงที่ว่า เมื่อใดมีการเกิดขึ้นแห่ง ความคิดปรุงแต่งว่าตัวกู-ของกู เมื่อนั้นก็เริ่มเป็นการทรมานทางวิญญาณ. เมื่อใดไม่มี ก็เป็นความพักผ่อนอยู่ตลอดเวลา. เมื่อการบวชมีความมุ่งหมายขึ้นเป็นเจตนารมณ์ ก็เลยต้องสนใจ ให้รู้ให้เข้าใจ ให้ทันแก่เวลาที่มีอยู่.

เราเชื่อมความกันว่า เราพูดถึงการบวช เพื่อควบคุมตัวกู-ของกู เพราะว่าการบวช มีเจตนารมณ์เพื่อจะพบความพักผ่อนทางวิญญาณ อย่างนี้บอกให้รู้ว่า ความพักผ่อนทางวิญญาณนั้น จะมีต่อเมื่อ Conception thought ความรู้สึกในเรื่อง ตัวกู-ของกู ไม่เกิดขึ้นมาใหม่ มาทำลายสภาพเดิมของจิต เท่านั้นเอง. ให้เอาไปคิดนึกเอง วันหนึ่ง คืนหนึ่ง พรุ่งนี้จะพูดต่อไปอีก ถึงเรื่องที่มีนั้นเนื่องกัน,

ความพักผ่อนในทางวิญญาน

คือความหมายของนิพพาน

พุทธทาสภิกขุ

บรรยายอบรมภิกษุในพรรษา ปี ๒๕๑๒

ณ สวนโมกข์ฯ ไซยาส สิงหาคม ๒๕๑๒

เวลาในพรรษาล่วงมาถึงวันที่ ๘ สิงหาคม เป็นวันที่ ๑๑ ของวันในพรรษา วันนี้ เราจะพูดถึงเรื่องสิ่งที่จะต้องบอกก่อนในทางธรรมต่อไปอีก. ขอให้ทบทวนไปถึงวันแรกที่สุด ว่าเราพูดถึงเรื่องบวชเพื่อฝึกการทำงานเพื่อความว่าง หรือเพื่อไม่ใช่เราเอง; และบวชเพื่อความพักผ่อนทางวิญญาน, เราทำงานเพื่อความว่าง ไม่ใช่เพื่อตัวกู มันเป็นการพักผ่อนทางวิญญานตลอดเวลา; วันต่อมาจึงบอกให้ชัดเจนไปว่าความว่างจากตัวกูนั้นแหละ คือความพักผ่อนทางวิญญาน: เมื่อใดมีความว่างจากตัวกู เมื่อนั้นเป็นความพักผ่อนทางวิญญาน; นี่เป็นเรื่องทบทวนคำบรรยายที่แล้วมาทั้งนี้.

ทีนี้จะบอกต่อไปถึงข้อที่ว่า “ความพักผ่อนทางวิญญาณ นั้นก็คือความหมายของนิพพาน” เราจะเข้าใจนิพพานได้ จะต้องทบทวนไปถึงความหมายของคำว่า “ความพักผ่อนทางวิญญาณ” ให้แจ่มแจ้งขึ้นมามากขึ้นอีกครึ่งหนึ่ง. ถ้าพูดหรือฟังแล้วก็แล้วไป มันก็ไม่อาจเข้าใจได้ มันลึ้ม. ถ้าไม่เข้าใจก็ลึ้มหมด ถ้าเข้าใจก็ไม่ลึ้ม.

เรื่องการพักผ่อนทางวิญญาณเป็นอย่างไร ก็พูดกันมา ละเอียดละเอียดพอจะให้เข้าใจได้แล้ว; คือเมื่อวิญญาณไม่ถูกทรมาน จิตใจไม่มีการทรมาน ก็มีความพักผ่อน เพราะว่ามันเป็นอิสระหรือสงบ. เราต้องนึกถึงภาวะที่จิตใจเป็นอย่างนั้น ไม่ใช่คิดถึงตัวหนังสือ หรือเห็นตัวหนังสือ; ต้องทำให้จิตใจรู้สึกรสชาติของความว่างจากการทรมาน นี่เรียกว่า วิญญาณกำลังพักผ่อน; แต่จะพักผ่อนมาก พักผ่อนน้อย พักผ่อนชั่วคราว หรือพักผ่อนเด็ดขาด นั่นอีกเรื่องหนึ่ง.

ทีนี้ให้ดูถึงข้อที่ว่า เมื่อไรมีการพักผ่อนทางวิญญาณ เมื่อนั้นมีภาวะที่เรียกว่านิพพาน ถ้าพักผ่อนน้อยก็มีความหมายของนิพพานน้อย พักผ่อนมากก็มีความหมายของนิพพานมาก พักผ่อนชั่วคราวก็มีความหมายของนิพพานชั่วคราว ผักผ่อนเด็ดขาดเลย คือไม่กลับวุ่นทรมานอีก

ก็เป็นนิพพานแท้จริง คือเด็ดขาดไปแล้ว เพราะมันเป็น
สิ่งเดียวกัน.

ทีนี้มาถึงคำว่า “นิพพาน” ทุกคนก็เคยได้ยินคำนี้กัน
แต่จะสนใจหรือไม่สนใจนั้น เป็นอีกเรื่องหนึ่ง. คนหนุ่ม ๆ
ไม่ค่อยสนใจคำว่านิพพาน เพราะไม่รู้ความหมายของคำว่า
นิพพาน; แล้วเขาเอาเอง เหมาเอาเองว่ามันเป็นเรื่องครึคระ
ที่สุด เป็นเรื่องของคนที่ล้าสมัยอย่างนี้เป็นต้น เพราะ
ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่านิพพาน. ที่จริงการที่รอดอยู่ได้ ไม่บ้า
หรือตาย ก็เพราะมีการพักผ่อนทางวิญญาณเพียงพอ: พุดได้
ว่านิพพานนั้นช่วยไว้ ไม่ให้เป็นบ้าหรือตาย จึงได้มานั่งอยู่
นี้ทุกคน. แต่แล้วก็ไม่รู้ว่ามันเป็นอะไร ไม่รู้จัก เลยไม่
ต้องการ. เราต้องศึกษาพิจารณาให้เข้าใจจนรู้จักว่าชีวิตนี้อยู่
ได้ด้วยนิพพานแท้ ๆ ถ้าไม่มีนิพพานชนิดชั่วคราวเข้ามาช่วย
อยู่เป็นระยะ ๆ แล้ว คนก็เป็นบ้าหรือตายหมด.

ผมเองเมื่อบวช ก็บวชตามแบบไทยโบราณอย่าง
มหานิกาย ไม่ได้บวชอย่างแบบที่คฤบวชกันอย่างนี้ ซึ่งเป็น
แบบธรรมยุต ในการขอบรรพชาอุปสมบทตามแบบ
มหานิกายโบราณ ขึ้นด้วยคำกล่าว:— “อุกาส วนุทามิ ภนุเต

เราพูดอย่างภาษากฎหมาย ภาษาธรรมดานี้ ไม่ได้ระบุว่า นิพพานชนิดไหน ก็ต้องถือว่านิพพานทุกชนิด เพื่อให้เข้าใจซึ่งนิพพานทุกชนิด แล้วแต่ละจะได้ในชนิดไหน ก็จะตีเหมือนกัน; เพราะว่ามันเสียหลาย แม้จะเป็นนิพพานชนิดไหน ก็ไม่มีเสียหลาย.

ต่อไปจะพูดถึงความหมายของคำว่า “นิพพาน” เสียก่อน แล้วจึงจะชี้ให้เห็นว่า ได้แก่ ความพักผ่อนทางวิญญาณ อย่างไร. รายละเอียดเกี่ยวกับถ้อยคำๆ นี้ ก็ไปหาอ่านได้จากหนังสือที่พิมพ์ไปแล้วหลายๆ เล่ม แต่จะสรุปความให้มันสั้นที่สุดอีกครั้งหนึ่ง เพื่อเข้ารูปกับกับเรื่องนี้: ว่านิพพานนั้น ถ้าวาโดยกิริยาอาการหรือเหตุนี้คือ “ดับ”, ถ้าวาโดยผลของมันก็คือ “เย็น”; เท่านั้นที่รู้ได้แล้วว่าเพราะมันดับของความร้อน มันจึงเย็น. ถ้าตัวหนังสือต่างๆ ก็แปลว่า “ไปหมด” คล้ายๆ กับคำ “บรรพชา”: “นิ” แปลว่าไม่เหลือ “วานะ” แปลว่าไปเหมือนกัน ไปไม่เหลือ ไปหมด. นิพพาน ตัวหนังสือต่างๆ ว่า ไปไม่เหลือ ไปไม่มีอะไรเหลือ ไปไม่เหลือ แห่งความร้อนก็คือดับ. เมื่อดับผลของมันก็คือเย็น. ชาวบ้านเขาใช้คำๆ นี้ในฐานะที่เสด็จถึงผล จึงใช้ว่าเย็น มีความ

หมายความว่าเย็น มาแต่โบราณกาล ดึกดำบรรพ์; หมายความว่าเย็น ๆ ลงแห่งของร้อน.

ตอนนี้อาจจะบอกให้ทราบว่าการที่ไปหารากของคำ root ของคำ และวิภัติ บ้างจ้อย่างนี้ มันเพิ่งมีทีหลัง. มนุษย์ที่บัญญัติคำขึ้นใช้ครั้งแรกนั้นไม่รู้จักไวยากรณ์ ไม่รู้จักรากศัพท์ ไม่รู้จัก Prefix หรือ suffix ของ root เหล่านั้น แต่เขาก็ได้พูดกันมาแล้ว ก็ว่ามันเย็น มันเย็นก็แล้วกัน, แล้วก็เอาถ้อยคำที่เขาเคยพูดกันว่า เย็น คือ นิพพายติ หรือ นิพพานอะไรก็แล้วแต่ ว่ามันเป็นกริยาหรือเป็นแนวก็มี ความหมายว่าเย็น ๆ.

ถ้าพูดเลยไปถึงเรื่องนอกพุทธศาสนา มันก็กว้างออกไปมาก คืออะไรทำให้เย็นใจได้แม้ชั่วคราเขาก็เรียกว่านิพพานเหมือนกันในทางฝ่ายวิญญาน; ส่วนทางฝ่ายวัตถุก็หมายถึงของร่อย ๆ เช่นไฟดับลงก็เรียก นิพพาน ถ่านไฟแดง ๆ ตาลงเย็นลง ก็เรียกนิพพานเหมือนกัน ข้าวแวงในหม้อเย็นลง ก็เรียกนิพพานเหมือนกัน นั่นเรียกทางฝ่ายวัตถุ. ที่นี้ฝ่ายวิญญานก็หมายถึงใจ ใจเย็นลงได้ด้วยวิธีใด เท่าไร อย่างไร ถ้ามันเย็นลงได้ ก็เรียกว่านิพพานหมด. จึงมีอยู่พวกหนึ่งหรือสมัยหนึ่ง เขาถือเอาการมรรคที่สมบูรณ์ ว่าเป็นนิพพาน

เพราะมันเย็นลงไปได้แบบหนึ่ง แม้จะชั่วขณะหนึ่ง, ๗๕ พวก
ต่อมาไม่ยอมรับ ก็คือพวกจิตสมาริ: เมื่อจิตเป็นสมาริ สงบ
จากการรบกวนของกิเลส; ไม่ใช่หมดกิเลส แต่ในเวลานั้น
เขาทำโดยวิธีที่ว่า จิตสงบจากการรบกวนของกิเลสถือว่าเป็น
นิพพาน นี่ก็เย็นเหมือนกัน เขาเล็งถึงความเย็นเหมือนกัน
คือเมื่อกิเลสไม่รบกวนมันก็เย็น เย็นกว่าการมรณ ซึ่งต้อง
อาศัยกิเลสมันจึงจะมีความเป็นกามารมณ^{๗๕}ขึ้นมาได้.

ต่อมาถึงยุคพระพุทธเจ้า เข้ามาในวงของพระพุทธ-
ศาสนา คือการเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า. ที่ว่ามาแล้วมันนอก
วงพระพุทธศาสนา หรือก่อนพระพุทธศาสนา พอมาถึง
ยุคที่พระพุทธเจ้าเกิดขึ้น^{๗๖} ท่านพบนิพพานอย่างอื่น
คือ ความสิ้นไปแห่งกิเลส โดยตรงเรียกว่า “นิพพาน” คือ
เย็นแล้วมันก็เลยสิ้นสุดกันเท่านั้น. ที่ถือว่าสิ้นสุด นี่ก็เพราะว่า
ไม่มีใครมาแสดงให้เห็นว่ามีอะไรที่มีดีกว่านั้นได้ ไม่มีใครมา
พิสูจน์ให้เห็นว่ายังไม่ถึงที่สุดได้ จึงเอาเป็นว่าถึงที่สุด ยุติกัน
มาจนกระทั่งบัดนี้.

ที่นี้รากศัพท์ นามศัพท์คำนี้ หรือกริยาที่ตาม ที่มี
ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ พระไตรปิฎก ย่อมให้ใช้คำๆ นี้กว้างมาก
หรือมีการใช้คำๆ นี้กว้างออกไปถึงกับว่า นิพพานของวัตถุก็มี

นิพพานของสัตว์เดรัจฉานก็มี; นิพพานของคนก็มี; แต่เอาเฉพาะความหมายที่บริสุทธิ์หรือจริงหรือถึงที่สุดของเรื่องนั้นๆ. ถ้าเป็น นิพพานของวัตถุ ก็ต้องหมายความว่าวัตถุนั้นดับเย็นสนิทจริง เช่น ถ่านไฟ ดับเย็น สนิทจริง หรือไฟดับไปชนิดที่มอดไม่มีเชื้อที่จะลุกอีก ก็จะเรียกว่าไฟนั้นนิพพาน วัตถุนิพพานคือไฟดับ.

นิพพานสำหรับสัตว์เดรัจฉาน นั้นหมายความว่าหมดภัยอันตราย เขาจึงได้ระบุไปยังสัตว์เดรัจฉาน ที่ไม่มีอันตรายอีกต่อไป เป็นสัตว์ที่ฝึกดีแล้ว เรียกว่านิพพาน คือหมดพยศ. เพราะสมัยนั้นเขาหมายถึงสัตว์ป่า โดยมากมนุษย์ต้องไปจับสัตว์มาจากในป่า เป็นวัว เป็นควาย เป็นช้าง เป็นอะไรก็ตาม ที่ไปจับมาจากในป่า เอามาถึงก็ต้องฝึกจนกว่าจะหมดพยศร้ายโดยสิ้นเชิง มันลำบาก. เมื่อมันหมดพยศร้ายโดยแน่นอน ก็เรียกว่าหมดพยศ ให้ใช้คำว่านิพพานแก่นันได้ เพราะมันดับเย็นเป็นสัตว์เย็น.

แล้วอันดับที่สามคือมาถึงคน นิพพานสำหรับคน ก็หมายถึงหมดกิเลสตามแบบของพุทธศาสนา ไม่ได้หมายถึงการมรณ หรือไม่ได้หมายถึงเพียงสักแต่ว่าเป็นสมาธิ เพราะเล็งเอาเย็นจริง คือหมดกิเลส ไม่มีกิเลส. แต่อย่างไร

ก็ตามที่เย็นเพราะไม่มีกิเลส มันก็มีหลายระดับ คือ
ชั่วคราาก็ได้ เต็มซาดก็ได้ มากก็ได้ น้อยก็ได้; เย็นเพราะ
กำลังไม่มีกิเลสรบกวนชั่วคราอนี้ก็เรียกว่าเย็น.

ทีนี้เราต้องดูให้ดี ตรงนี้ว่า เมื่อไร เวลาไหนกิเลส
ไม่ได้รบกวนจิตใจ คือไม่มีตัวกู-ของกู แน่ไหนปริยายใด
มันจึงเย็น ไปชั่วเวลานั้น ชั่วเวลาที่ไม่มีเกิดกิเลสขึ้นในใจ คือ
เวลาที่เรารู้ว่ามี “**ความพักผ่อนทางวิญญาณ**” นั่นเอง
จะเห็นได้ทันทีว่า ถ้ามีความพักผ่อนทางวิญญาณ ก็คือไม่มี
กิเลสรบกวน ไม่มีตัวกู-ของกูรบกวน นั่นก็เรียกว่า เย็น
ตามความหมายของคำว่านิพพาน. ฉะนั้นถ้าเรามองดูให้กว้าง
ออกไปก็จะเห็นได้ว่าคำสำหรับเรียกนั้นมีอยู่หลายอย่าง แต่
หมายถึงสิ่งๆ เดียวกัน. เช่นคำว่า “**ความว่างจากตัวกู**” “**ความ
พักผ่อนทางวิญญาณ**” คำว่า “**นิพพาน**” เหล่านี้กลายเป็นสิ่ง
เดียวกันไปเลย. ส่วนที่มันจะมากหรือน้อย ชั่วคราหรือ
เต็มซาด มันก็อีกเรื่องหนึ่ง.

หัวข้อที่จะพูดวันนี้จึงสรุปได้ว่า **ความพักผ่อนทาง
วิญญาณ** คือ **ความหมายของคำว่านิพพาน** จะรวมคำว่า
มรรคผล เข้าไปด้วยก็ได้ก็ต้องพูดว่าความพักผ่อนทางวิญญาณ

ก็ต้องทำทุกอย่าง ในชีวิตวันหนึ่งๆ นี้ถ้าควบคุมตัวกู ไม่ให้
เกิดได้ก็เป็นความพักผ่อนทางวิญญาณเสมอไป ทั้งที่ยกตัว
อย่างให้ฟังแล้ว ว่าแม้ในการเล่นกีฬา หรือการทำงานหนัก
หรือว่าชีวิตคนขอทาน กรรมกรทำงานหนัก ถ้าเขาทำให้มี
ความพักผ่อนทางวิญญาณได้ เขาก็ประสบสิ่งที่เรียกว่านิพพาน
อยู่ตลอดเวลา แต่ว่าเป็นชนิดชั่วคราวหรือระดับน้อย ระดับ
ผิวเผิน เพราะฉะนั้นภิกษุเรา เมื่อเดินไปบิณฑบาตอยู่ตามวิธี
ที่ถูกต้องของพระของเถร มันก็มีนิพพานอยู่ตลอดเวลา แม้
ในเวลาที่เดินไปบิณฑบาต เหมือนอย่างที่ได้พูดแล้วแต่วันก่อน
ว่าบิณฑบาตอย่างไร เดินไปบิณฑบาตด้วยการกระทำในใจ
อย่างไร สำรวมกายวาจาอย่างไร มันจึงจะมีความพักผ่อนทาง
วิญญาณตลอดเวลาที่เดินไปบิณฑบาต ในเวลาที่ออกไป
บิณฑบาต ตลอดเวลานั้น มันก็มีนิพพานอยู่กับเนื้อกับตัว
ไปกับนิพพาน มาก็นิพพานชนิดชั่วคราวนี้ได้ โดยที่เราทำถูกวิธี
มีความฉลาดในการควบคุมถูกวิธี ตลอดเวลาที่ไปบิณฑบาต
ตลอดเวลาที่ฉันอาหารอยู่ เคี้ยวอยู่ในปาก ตลอดเวลาที่ไป
อาบน้ำ ไปถ่ายไปส้วมอะไรก็ตาม หรือทำงานหนักอยู่ก็ตาม

ให้พระสวมน้อยอยู่กับ รู้จักป้องกันไม่ให้ตัวกู-ของกูเกิด
มันก็อยู่กับนิพพานชนิดนี้อยู่ตลอดเวลา เป็นนิพพานชนิดที่
ได้มา เพราะการควบคุม อย่างนี้เรียกว่า “วิกัมภณนิพพาน”
คือนิพพานเพราะเราควบคุมไว้; แปลว่าเราจะต้องมีการ
กระทำชนิดที่เป็นการ ควบคุม ความพักผ่อนทางวิญญาณ ไว้
เสมอแล้วนิพพานก็อยู่กับเราเสมอ เรียกว่าวิกัมภณนิพพาน.

ถ้าต่ำลงไปกว่านั้นมันปลุกเองเป็นเองก็เรียกว่าเย็น ใน
ความหมายของนิพพานได้เหมือนกัน แต่ไม่ใช่ฝีมือ
ของเรา ตัวอย่างเช่นเรมานั่งนอนอยู่ในป่า ในธรรมชาติที่
เยือกเย็น ไม่ชวนนึกคิดไปในทางร้อน ผลของธรรมชาติ
นั้นประจวบเหมาะกันเข้า จิตใจมันเย็นไปเอง อย่างนี้เราไม่ได้
ทำอะไรเลย อย่างนี้เรียกว่านิพพานชนิดบังเอิญ เรียกโดยบาลี
ว่า “ตทังคนิพพาน” มันต่ำหรือขึ้นไปกว่า “วิกัมภณนิพพาน”
คือนิพพานประจวบเหมาะเป็นไปเองด้วยสิ่งแวดล้อมประจวบ
เหมาะ มันก็เย็นเหมือนกัน คุณไปคิดดูเอง ไปทำความเข้าใจดู
เอง เพราะถึงอย่างไรก็ต้องเคยชิมเคยผ่านมาแล้ว ว่าพอว่าง
จากตัวกูแล้วมันเย็นเสมอ. ฉะนั้นอย่างน้อยคนธรรมดา

สามัญที่ยังไม่สิ้นกิเลสไม่หมดกิเลสนี้ ก็ยังมีโอกาสที่จะมี
 นิพพาน ได้ถึง ๒ ชนิด คือตหังคนิพพาน และวิกขัมภน-
 นิพพานดังที่กล่าวแล้ว: อย่างแรกที่สุดนั้นเป็นการประจวบ
 เหมาะหรือบังเอิญ เราจะได้ก็เพียงว่า เรารู้จักสังเกตบุคคล
 หรือสถานที่ หรือสิ่งแวดล้อม แล้วเข้าไปนั่งไปนอนอยู่ในที่
 เหล่านั้น มันก็ช่วยแวดล้อมให้เอง. อย่างที่สอง เราต้องมึ
 ความรู้ มีความสามารถบ้างในการที่จะควบคุมกิเลส. ถ้าผม
 พูดว่า *ควบคุมกิเลส* ก็หมายความว่า *ควบคุมการเกิดขึ้น*
แห่งกิเลส เพราะเราไม่สามารถจะไปควบคุมตัวกิเลสโดยตรง;
 แต่ถ้าเราควบคุมโอกาสหรือการเกิดขึ้นแห่งกิเลส มันก็เท่ากับ
 ว่าควบคุมกิเลสเหมือนกัน: เราก็ทำในใจให้ถูกวิธีไว้เรื่อยไป
 มีสติ มีความรู้สึกตัวเรื่อยไป ไม่ให้จิตคิดปรุงเป็นกิเลสคือ
 เป็นตัวกู-ของกูขึ้นมา. แม้มันจะปรุงแล้วแต่ก็ยังนึกทัน หรือ
 ปรุงขึ้นมานิดหน่อยแล้ว แต่ยังทันทำให้หยุดชะงัก หรือถอย
 กลับไป มันก็ทำได้. นี่นิพพานเกิดขึ้นมาจากการควบคุมจาก
 การข่มบังคับจิต.

อันที่สามที่สูงสุดก็คือมัน หมดการเกิดของกิเลส
 นั่นคือมีการปฏิบัติที่ถูกต้องเรื่อยมาจนถึงที่สุด จนกิเลส

ขอให้มองเห็นความสำคัญของเรื่องนี้ ถ้าวายึดถือ
ยึดมั่นถือมั่น คำว่านิพพาน เพราะว่ามีสุขว่ามันสูงสุด มัน
หรูหราสูงสุด พวกที่ยึดมั่นถือมั่นในเรื่องทางศาสนา ก็ต้อง
ชอบคำว่านิพพาน มีความกระหายสุดขีด. แต่พูดว่า *ความ
พักผ่อนทางวิญญาณ* เขาอาจจะไม่สนใจก็ได้. ปู่ ย่า ตา
ยายของเราจะเป็นเสียอย่างนี้ก็ได้ หรือว่าเป็นอุปาสกอุปาสิกา
เวลานี้ถ้าผมพูดว่า *ความพักผ่อนทางวิญญาณ* เขาอาจจะเฉยๆ
เอ่ยว่านิพพานอาจจะฟังก็ได้. “นิพพาน” นี่เป็นจุดมุ่งหมาย
อย่างยิ่ง ทั้งที่ไม่รู้ว่าเป็นอะไร แต่ก็ได้พูดกันมาเรื่อยๆ
เกิดสถาบันขึ้นในคำพูดนั้นเอง เป็นสิ่งประทับใจสูงสุด
กว่าสิ่งทั้งปวง กว่าคำพูดคำอื่น แต่ที่เราเป็นผู้ศึกษา
เป็นพระเป็นเณร ประเภทที่มีการศึกษา ก็น่าจะเข้าใจได้ดี
ว่าอะไรเป็นอะไร ซึ่งโดยที่แท้มันเป็นสิ่งเดียวกัน จะพูดว่า
ความพักผ่อนทางวิญญาณ หรือการไม่เกิดแห่งตัวกู-ของกู
หรืออะไรนั้น มันเป็นสิ่งเดียวกันกับคำ *นิพพาน*, ฉะนั้น
ถึงแม้พวกคุณที่บวชใหม่ๆ นี้จะไม่ได้พูดว่า บวชนี้เพื่อทำ
นิพพานให้แจ้ง มันก็เป็นการทำนิพพานให้แจ้งอยู่ในตัว
มันหลีกไปไหนไม่พ้น. ถ้าเป็นพระเป็นเณรที่ดี ไม่เหลว
ไหลต่อหน้าที่ มันไม่มีเรื่องอื่น มีแต่เรื่องทำนิพพานให้แจ้ง

คือการทำให้ความพักผ่อนทางวิญญาณ ให้แจ่มอยู่เสมอ ทุกวัน ทุกชั่วโมง ทุกนาที เป็นการพยายามอยู่ตลอดเวลา.

นี่จะเห็นว่าเราไม่พูดคราวเดียวมากเรื่องมากข้อ มันจำไม่ไหว แล้วก็เข้าใจไม่ได้ จึงพยายามพูดเรื่องเดียวกันก่อน: เรื่องเดียวกัน พูดในหลายๆ แง่ หลายๆ ข้อให้เข้าใจจนได้ ไม่มีอะไรนอกจากเรื่องการไม่เกิดขึ้นแห่งตัวกู คือความพักผ่อนทางวิญญาณ; ความพักผ่อนทางวิญญาณ คือความหมายของคำวานิพพาน.

พูดไปพูดมาถ้วนอย့်ที่นี้ แต่ว่ามันเพื่อให้เข้าใจชัด ให้มองเห็นชัด เหมือนกับหยิบอะไรขึ้นมากลั๊กอันหนึ่งชั้นหนึ่ง กัดให้ทุกแ่งทุกมุมด้าน ให้มันเข้าใจ. เดียวนี้เราเอาสิ่งนี้ คือสิ่งที่เขาเรียกว่า นีพพาน ที่แท้ก็เป็นธรรมชาติอันหนึ่งมาพลิกดูในแง่หนึ่งแง่หนึ่ง จนกระทั่งรู้ว่าอ้าวมันอยู่กับเนื้อกับตัวเราตลอดเวลา ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ไม่ปริยายใดก็ปริยายหนึ่ง บางทีก็ฟุ้งเป็นเอง บางทีก็โดยที่เราสำรวจมรรควิธีอยู่ อยู่กันอย่างนั้นจนกว่าจะเป็นพระอรหันต์ หรือจนกว่าจะเป็นพระอริยบุคคล มันก็มีนิพพานถาวรแท้จริงเป็นชั้นๆ ไปจนกว่าจะเป็นพระอรหันต์ ซึ่งเป็นพระอริยบุคคลชั้นสูงสุด.

จงพยายามทำความเข้าใจ จนถึงกับสามารถตั้งสิ่งที่เรียกว่านิพพาน มาอยู่กับเนื้อกับตัวได้ อยู่เป็นประจำวันเรื่อย ๆ ไปจนกว่ามันจะเป็นนิพพานที่เด็ดขาดลงไป. เราจะต้องอยู่ในนิพพานชั่วคราว หรือว่านิพพานที่ควบคุมไว้เรื่อย ๆ ไป ๆ จนชินเป็นนิสัย มันก็เปลี่ยนจากความเคยชินของกิเลส มาเป็นความเคยชินที่ไม่เกิดของกิเลส.

ที่นี้ความเคยชินที่ไม่เกิดของกิเลส มันมากเข้า ๆ พอถึงวันหนึ่ง ซึ่งจะสมมติเรียกว่า วันดีคืนดี มันเด็ดขาดลงไป ในลักษณะที่ความเคยชินนั้นขาดสูญลงไป ไม่มีการเกิดแห่งกิเลส ตามความเคยชินนั้นได้อีก. ตรงนี้อยากจะบอกให้รู้ว่าคุณอื่นหรือพวกอื่น บางพวกเขาเรียกว่า กิเลส อย่างละเอียด หรือสัณโยชน์; ผมไม่เรียกว่ากิเลสอย่างละเอียด หรือสัณโยชน์ แต่เรียกว่า “ความเคยชิน” แห่งการเกิดของกิเลส. กิเลสไม่ต้องมีหลายฝ่ายหลายพวก กิเลสมันก็กิเลส เกิดมันก็เกิด แต่มี **สิ่งหนึ่งที่สำคัญมากคือความเคยชินแห่งการเกิดของกิเลส** นี่เป็นปัญหาทั้งหมดที่เราแก้ไขไม่ตก.

คุณต้องรู้ว่า มันคนละอันกับกิเลส **ความเคยชินแห่งการเกิดของกิเลส** มันคนละอันกับตัวกิเลส ตัวกิเลสคือความ

โลภ ความโกรธ ความหลงนี้เป็นตัวกิเลส แต่ความเคยชินแห่งการเกิดความโลภ ความโกรธ ความหลงนี้เรียกว่า “สัญญาชน” ในเมื่อพวกอื่นเรียกว่ากิเลสอย่างละเอียด หรือกิเลสที่นอนในสันดานก็ตามใจ ผมเรียกว่า *ความเคยชินแห่งกิเลส*. ความเคยชินแห่งการเกิดของกิเลส จะต้องถูกทำลายไปให้หมดความเคยชิน แล้วก็จะป็นนิพพานที่เด็ดขาดและสมบูรณ์.

ที่เรียกว่า *ความเคยชิน* นั้น ขอให้สนใจกันสักหน่อยว่า ตั้งแต่เกิดมาจากท้องมารดา ก็เพิ่มความเคยชินแห่งความโลภ ความโกรธ ความหลง มากขึ้นๆ เพราะพอเราเกิดมา โลภเป็น โกรธเป็น หลงเป็น มันก็โลภ โกรธ หลงวันหนึ่งๆ ไม่รู้จักกี่สิบครั้ง ร้อยครั้ง หลายร้อยวัน หลายร้อยเดือน หลายร้อยปี จนกว่าจะมีอายุเท่านั้น ความที่เคยชินนั้น มันมากเกินไปจนสู้ไม่ไหว. ถ้าคอยทำลายความเคยชินนี้ได้ กิเลส **กิเลสก็ไม่อาจจะเกิด** เพราะตัวกิเลสโดยตรงนั้น มันไม่ยาก ไม่ลำบาก แต่ว่ามันเหมือนกับฆ่าไม่ตาย เราฆ่ามันทีหนึ่งมันก็ไม่ตาย เดี่ยวก็มาอีก นี่แหละ *ความชินแห่งกิเลส*

อย่าไปเข้าใจว่า กิเลสนั้นเป็นของมีไม่ขาดสาย นอนเนื่องอยู่ในสันดานไม่ขาดสาย นั่นไม่ถูก เพราะของที่เที่ยง

แต่ถ้าวร่ายงั้นไม่มี ในฝ่ายสังขารนี้ไม่มี เพราะฉะนั้น
กิเลสก็ต้องเป็นสิ่งที่เกิดดับ ๆ ๆ เสมอไป จะนอนเนืองอยู่ใน
สันทานตลอดกาลนั้นไม่ได้ และมันจะเกิดต่อเมื่อมี รูป เสียง
กลิ่น รส เป็นต้น มาทางตา ทางหู ทางจมูก มันจึงจะเกิด;
ไม่ใช่ว่ามันจะเกิดเองได้. ที่นี้พออะไรผ่านมา เช่น รูปผ่านมา
ทางตา ความเคยชินที่มันมากเหลือเกินนั้นมันโผล่ออกไป
เกิดกิเลสทางตา เป็นต้น. มันห้ามไม่ทันสำหรับคนธรรมดา
เพราะมีความเคยชินที่จะเกิดกิเลสทางตามากเกินไป มาแต่
อันแต่เอออก เพราะฉะนั้นเราจึงประสบปัญหาอย่างที่ตรงนี้
**การปฏิบัติธรรมก็ยากอยู่ที่ตรงนี้ เพราะความเคยชินแห่ง
การเกิดของกิเลสมันมากเกินไป.**

ที่นี้เราก็มารู้จักการไม่ให้มันได้โอกาสเกิด โดยควบคุม
ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ด้วยสติ หรือด้วยระเบียบการปฏิบัติ
ที่ดี มันไม่ให้โอกาสเกิดนาน ๆ เข้าก็ต้าน หรือเนือย หรือ
เฉื่อยไป แล้วก็เฉื่อยไปในทางไม่เกิด; มันก็เกิดซ้ำ ๆ
เกิดยากเข้า ๆ จนกระทั่งไม่เกิด. ที่ว่าวันหนึ่งคืนหนึ่งเป็น
วันดีมาถึงเข้ามันก็คือระยะสิ้นสุดของความเคยชิน นั่นมันถึง
ที่สุด ดับไป ทำอย่างไร ๆ ก็ไม่อาจจะเกิดกิเลส. นี่พูดอย่าง
อุปมา ๆ เหมือนอย่างวัตถุ คือเราไม่ให้มันกินอาหาร.

กิเลสมันมีอาหาร ต่อเมื่อมันได้เกิด ทาง ตา ทางหู ทางจมูก; มันได้เกิด แล้วมันก็ได้กินอาหาร มันก็ไม่ตาย มันก็จะอ้วน ท้วนขึ้นมามาก คือความเคยชิน. ที่นี้เราไม่ให้กินอาหาร ไม่ให้มันได้อาหาร ปิดโอกาสแห่งการได้อาหาร มันก็ผอมลง เหมือนกับสัตว์ที่ไม่ได้อาหาร ผอมลงๆ จนตาย ความเคยชิน ถูกกักตัวไว้ไม่ให้เกิดจนเปลี่ยนไปสู่ความไม่เคยชิน สูญความเคยชินไป; นี่พูดอย่างตรงๆ. ถ้าพูดอย่างเปรียบเทียบก็หมายความว่าไม่ให้มันกินอาหารก็ผอมตายไป

ความไม่เกิดแห่งตัวกู ที่เราควบคุมได้นานเข้าๆ ตัวกูนั้นมันก็ไม่ได้อาหาร ตัวกูก็ผอมตาย เพราะฉะนั้นอยู่ให้ถูกตามวิธีที่เท่านั้นเป็นพอ; ตามที่พระพุทธเจ้าท่านอุทิศสำหรับตรัสสั่งไว้ในชั่วโม่งที่จะนิพพานอยู่หยกๆ แล้วว่า **“ถ้าพวกเธอ อยู่กันโดยชอบ โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์”** ท่านหมายความว่า *“อยู่โดยชอบ”* คล้ายๆ กับไม่มี ความหมายอะไร คล้ายเหมือนพูดเล่นสำนวน แต่ที่จริงคำว่า **“อยู่โดยชอบ”** ของพระพุทธเจ้าที่ตรัสนั้นหมายความว่า **“อยู่ชนิดที่ตัวกูเกิดไม่ได้”** ตัวกูอย่างนี้เกิดไม่ได้ *อยู่โดยชอบ* อย่างนี้แล้ว ก็จะเป็นพระอรหันต์ขึ้นมาในวันหนึ่ง

คือตัวหรือกิเลสมันหมดไปในวันไฉนหนึ่ง. เหมือนพวก
พุทธบริษัทนิกายเซ็น สมัยหลังเขาพูดว่า อยู่นิ่ง ๆ นิ่ง ๆ
ก็เหมือนกัน อยู่นิ่ง ๆ ต้องอยู่ให้เป็น อยู่ชนิดที่กิเลสเกิด
ไม่ได้ อยู่นิ่ง ๆ อย่าไปแสหาอะไรเข้า มันทำให้โลกไม่ว่าง
จากพระอรหันต์ได้เหมือนกัน.

ทีนี้เราพูดข้างฝ่ายแง่ดี มองด้านดี คือด้านที่น่าชื่นใจ
เป็น Positive หรือ optimistic ก็ตามว่าเราได้รับความพัก
ผ่อนทางวิญญาณอยู่เสมอทุกนาที มันก็น่าชื่นใจไม่มีอะไรน่า
ชื่นใจยิ่งกว่านี้แล้ว ทำไมถึงไม่เอาหรือไม่สนใจสิ่งที่น่าชื่นใจ
อย่างนี้; มีความพักผ่อนทางวิญญาณอยู่ทุกนาทีเรื่อย ๆ ไป
จนกิเลสหมด คือเป็นความพักผ่อนที่ได้ดีขาด หมายถึงความ
เคยชินอันชั่วร้าย อันโหดร้ายมันหมดไป เป็นความพักผ่อน
ตลอดกาล. เพราะฉะนั้นเรามองในด้านดีก็ได้ แล้วมันง่าย
และใคร ๆ ก็หวังในแง่ positive นี้ได้ เราเป็นผู้ใดคือเรา
ได้ความพักผ่อนทางวิญญาณอยู่ทุกวันทุกคืน ก็มีกำลังใจ.

ถ้าไปพูดว่าเราต้องต่อสู้กับกิเลสไม่มีอะไรน่าเอนาเป็น
ไม่มีอะไรเป็นตัวเรา เป็นของเรา พักแง่ negative อย่างนี้
คนเขากลัว คือมันชวนเศร้า ไม่น่าชื่นใจอะไร แต่มันเป็น

คำพูดที่ถูกต้อกว่า และจริงกว่า แต่คนไม่ชอบ เขาชอบในแง่ positive ต้องได้ ต้องสบาย ต้องชื่นใจ; เขาพูดกันแบบนี้ **พักผ่อนทางวิญญาณ คือความหมายของนิพพาน.** ที่นี้เราก็ได้มาตั้งแต่ต้นแล้ว สบายตั้งแต่ต้นแล้ว สบายเรื่อยไป จนกว่ามันจะแตกขาดลงไป ไม่กลับเปลี่ยนแปลง.

เมื่อเข้าใจคำพูดเหล่านี้แล้ว หวังว่าทุก ๆ องค์จะไปปรับปรุงอะไรให้มันดีขึ้นอีก ให้อันหนึ่ง คืบหนึ่ง ชั่วโง่งหนึ่ง ๆ มันล่องไปด้วยการได้การพักผ่อนทางวิญญาณที่น่าชื่นใจที่สุด จะทำงานอะไรอยู่ก็ตาม ให้มันเย็นอยู่ตลอดไป เหมือนกับที่พูดวันก่อนแล้ว ว่าเรามีการทำงานต่างกัน งานประจำวันก็ต่างกัน แต่จะต่างกันอย่างไรไม่สำคัญ ให้จิตใจมันเหมือนกันตรงที่มีความพักผ่อน หรือไม่มีตัวกู-ของกูเกิดเกี่ยวกับการงานนั้น หรือเนื่องกับการงานนั้นมันก็เป็นความพักผ่อน. ฉะนั้นใคร **มีหน้าที่ทำอะไร ก็ทำไปด้วยสติสัมปชัญญะ** สมบูรณ์อยู่ด้วยสติสัมปชัญญะ งานก็สนุก ความพักผ่อนทางวิญญาณก็มี ซึ่งผมพูดว่าพอจิตว่างแล้วการงานก็สนุก ก็ไม่มีใครเข้าใจและไม่เชื่อ.

ทำงานด้วยจิตว่าง งานสนุก; ทำงานด้วยจิตที่ไม่ว่าง
งานก็กลายเป็นทุกข์. เรื่องนี้ยังต้องอธิบายกันอีก เรามาบอก
ให้เห็นว่า มันเกี่ยวเนื่องกันอยู่ แล้วเราจะต้องมีความเป็น
อยู่ประจำวันอย่างนี้ จึงจะเป็นการฝึกหัดฝึกฝนหรืออบรม
ที่ดีของภิกษุของบรรพชิต; นอกจากนั้นไม่มี. ถ้าไม่ต้องการ
สิ่งนี้มันก็ไม่ทำอะไรที่มามัวให้เสียเวลา มันไม่มีอะไร นอก
จากสิ่งนี้. มาหัดเป็นอยู่ทุกลมหายใจเข้าออกด้วยจิตที่ปราศจาก
ตัวกู-ของกู ปราศจากความทรมานทางวิญญาณ มีความ
พักผ่อนทางวิญญาณ แม้ในขณะที่เหงื่อไหลอาบหน้า ไม่ต้อง
พูดถึงเวลาที่มันสบาย ลองไปทำดู มันจะยากหรือง่ายก็จะ
ได้รู้. เกี่ยวกับยากหรือง่ายนี้ขอฝากไว้ทุกคนว่ามันอยู่ที่ความ
โง่หรือฉลาด ทำเป็นหรือไม่เป็น. ถ้ารู้วิธีทำเป็นแล้วคือฉลาด
มันก็ง่ายหมด. ถ้าโง่ไม่รู้วิธีทำ มันก็ยากหมด ไม่มีอะไรที่ง่าย
หรือยากไปทุกอย่าง. นี่มันเกี่ยวกับอุปายเหมือนกัน ฉลาดก็ทำ
เป็นแล้วก็ย้อนไปหาพุทธภาษิตที่ว่า อยู่โดยชอบโลกจะไม่
ว่างจากพระอรหันต์ นั่นแหละอุปายที่ดีที่สุด ถ้าทุกคนทำได้.

ฉะนั้นอย่าพูดโพล่งออกไปว่ายากเหลือวิสัย ไม่เอาแล้ว
นั่นความโง่มันพูด; ถ้าความฉลาดพูดมันก็พูดอย่างอื่น ว่าให้ทำ

อย่างนั้นลองดูอย่างนี้ ลองไปจนกว่าจะถูกวิธี จะไม่มีอะไร
 ยาก ไม่มีอะไรเหลือวิสัย พระพุทธเจ้าก็ทรงยืนยันว่าการบรรลุ
 มรรคผล ไม่ใช่สิ่งเหลือวิสัย เป็นของอยู่ในวิสัยของมนุษย์:
 แต่มนุษย์ส่วนมากไปหลงติดเนื้อหนัง เรื่องความสุขทางเนื้อ
 หนัง ก็ได้นามว่าเป็น ผู้มีฐลีในดวงตามาก มีขี้ผึ้งในดวงตา
 มาก ตาก็ไม่เห็น. ทั้งที่เรื่องนั้นมันไม่ยาก ฉะนั้นควรไป
 โทะษหาโทะษขี้ผึ้งในตามากกว่าที่จะไปโทะษเรื่องนิพพานว่าเป็น
 เรื่องยาก.

นิพพานอยู่ในวิสัยกลาง ๆ ไม่ยากไม่ง่ายแล้วแต่ใครจะ
 ทำถูกหรือทำผิด แต่คนที่จะทำนั้นอยู่ที่ว่าเขามีขี้ผึ้งอยู่ใน
 ดวงตามากหรือขี้ผึ้งในดวงตาน้อย. ถ้าขี้ผึ้งในดวงตาน้อยพูด
 คำเดียวกับบรรลุอรหัตต์ที่ตรงนั่นเอง นี่ก็มี เดียวจะโทะษหาว่า
 เอาขี้ผึ้งในดวงตาออกมันยากไปเสียอีก ถ้าอย่างนั้นมันก็ไม่มีที่
 สิ้นสุด. เรื่องนิพพานเป็นเรื่องง่าย แต่เรื่องเอาขี้ผึ้งในดวงตา
 ออกมันยากไปเสียอีก เพราะว่าจิตกำลังฝังแน่นในเรื่องเนื้อ
 หนัง เพราะฉะนั้นก็เรียกว่าพูดอะไรไม่เหมือนกัน. พูดอย่าง
 พุทธศาสนิกว่า แล้วแต่เหตุ แล้วแต่ปัจจัย เราก็คงต้องจัด
 การกับเหตุปัจจัย แปลว่าเราเข้าไปจัดการกับเหตุปัจจัยที่ทำ

ให้มีขีผึ้งในดวงตามาก. มันก็พูดได้ต่อไปอีกว่า ขีผึ้งในดวงตา
 มาก สักวันหนึ่งมันก็จะรู้สึกเจ็บมากกว่าคนที่ไม่มีขีผึ้งในดวงตา
 น้อย บางทีคนที่ไม่มีขีผึ้งในดวงตามากก็เกิดกระตือรือร้นขึ้นมา
 ในเวลาอันสั้นมันก็จะเขี่ยออกไปได้. เคี้ยวหนักแล้วแต่ว่าจะไม่
 รู้จัก ว่ามีขีผึ้งอยู่ในดวงตา เคี้ยวหนักไม่รู้ว่ายังมีขีผึ้งอยู่ในดวงตา
 มีแต่ความประมาท มีแต่ความอวดดี ไม่ยอมเชื่อใครที่บอก
 ว่ามีขีผึ้งในดวงตา

ลองไปคิดดูเองว่า การบรรลุนิพพานเป็นของยากหรือ
 ของง่าย การบรรลุนิพพานยากหรือง่ายลองไปคิดดู เพราะว่า
 คุณได้ถลามาถึงขนาดนี้แล้ว คือถลามาจนบวชเข้ามาแล้ว แล้ว
 จะทำอะไร จะถอดเครื่องแบบหนักกลับไปหรือจะดัน
 ไปข้างหน้าให้มันทะลุไป มันก็เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้อง
 ต่อสู้ แล้วมันก็ต้องเผชิญกับความยากหรือความง่าย. ถ้าไปใช้
 ความโง่ ทำให้มันยากๆ มากขึ้น มันก็ล้มละลายแน่ ไม่มี
 ใครช่วยได้. คำว่ามันล้มละลายก็หมายความว่าถลันกลับไปเท่า
 เดิม หรืออาจจะร้ายไปกว่าเดิมาก็ได้.

มันควรว่าเมื่อถลามาขนาดนี้แล้ว ได้บวชแล้ว ได้แตะ
 ต้องแล้ว ได้ปฏิญาณตัวเป็นพระภิกษุ เป็นสาวกของพระ

พุทธเจ้าแล้ว อย่างน้อยก็ควรให้มันรู้ให้มันถึง จนรู้เรื่อง จนได้อยู่กับความพักผ่อนทางวิญญาณสักระยะหนึ่งจึงจะไม่เสีย ที่ได้ชิมรสชั่วคราวของสิ่งนี้ แม้สึกออกไปมันก็จะฝังจิตไป เพราะรู้รสของ *ความพักผ่อนทางวิญญาณ* รู้วิธีที่จะอยู่ อย่างเป็นการต่อสู้ไม่ถอยหลัง. และเรื่องนั้นก็ไมยากเพราะ เรามีความฉลาด เช่นเดียวกับเราก็กินอาหารไม่ให้สัตว์ร้าย ตัวนั้นมันได้กิน มันก็ตายเอง เรียกว่าไมยากจนเกินไป. ถ้า จะเข้าไปสู้กับมันซึ่งหน้า มันก็ยาก มันอาจจะกัดตายก็ได้ ต้อง ใช้วิธีบีบคั้นมัน คั้นทางมาแห่งอาหารเสียให้หมด มันก็ตาย เอง.

สรุปความเสียที่ว่า *ความพักผ่อนทางวิญญาณ* เป็น สิ่งที่น่าปรารถนาที่สุด เขาเรียกว่าอย่างไรก็ตาม แต่มัน เป็นสิ่งที่น่ารัก น่าปรารถนา น่าอะไรที่สุด กว่าสิ่งใดๆ ใน โลกนี้; แต่ไม่มีใครสนใจ กลับสนใจแต่เรื่องที่เป็น *ความ ทรมาณทางวิญญาณ* โดยเฉพาะเรื่องเนื้อหนัง. วันนั้นบอก ให้รู้ว่า *ความพักผ่อนทางวิญญาณ* เป็นสิ่งสูงสุด มีค่าเท่า กับ *นิพพาน*; บวชเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง. ไม่เช่นนั้น

บวการ. นี่เป็นหัวข้ออันหนึ่ง มุมหนึ่ง ที่จะต้องไป
 พิจารณาดูอยู่เสมอ ให้ทุกเรื่องกลายเป็นเรื่องเดียวหมดทั้ง
 พุทธศาสนา แปลหมีนสี่พันพระธรรมชั้นให้เหลือ
 ธรรมชั้นเดียว สำหรับศึกษาปฏิบัติเล่าเรียนได้เลย. ที่ว่า
 พระธรรมมีแปลหมีนสี่พันพระธรรมชั้นนั้น พระพุทธเจ้า
 ไม่ได้ว่าไม่ได้ตรัสไว้ที่ไหน คนที่หลังว่า พระพุทธเจ้าท่านว่า
 คำสอนของเราสรุปได้ใน สพเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสย
 ท่านตรัสว่าเมื่อก่อนก็ดี เดียวกันก็ดี ตถาคตพูดแต่เรื่องทุกซ์
 กับการดับทุกซ์เท่านั้น นี่เพียง ๒ ธรรมชั้น; ยิ่งพูดว่า
 “สพเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสย” ก็เลยเหลือธรรมชั้นเดียว
 คืออย่าไปยึดมั่นถือมั่นสิ่งใด จะมีความพักผ่อนทางวิญญาณ
 เป็นนิพพานขึ้นมาเอง คือธรรมชั้นเดียว. ผมจึงพูดเรื่องนี้
 เรื่องเดียวในทุกแห่งทุกมุม และเวลาก็เลยมาแล้ว.

ขอยุติกันวันนี้.

ความว่างจาก “ตัวกู”

คือความเต็มของสติปัญญา

พุทธทาสภิกขุ

อภรณภิกษุในพรรษา ปี ๒๕๑๒

ณ สวนโมกข์ ไซยา ๕ สิงหาคม ๒๕๑๒

เวลาในพรรษาของเราล่วงมาถึงวันที่ ๕ สิงหาคม
แล้ว เป็นวันที่ ๑๒ ของพรรษา, ในวันที่แล้วมาได้พูดถึง
ความพักผ่อนทางวิญญาณ คือ ความหมายของนิพพาน จึง
ต้องระลึกถึงเรื่องนั้นขึ้นมาอีกทีหนึ่ง ให้เรื่องมันติดต่อกัน ว่า
ความว่างจากตัวกู-ของกู เป็นความพักผ่อนทางวิญญาณ,
ความพักผ่อนทางวิญญาณ นั้นแหละคือความหมายของคำว่า
นิพพาน. เพราะฉะนั้นความหมายของคำว่า นิพพาน ก็คือ
ความว่างจากตัวกู-ของกูเหมือนกันอีก ดังที่พูดให้สังเกต
แล้วว่ามันมีหลายชื่อแล้วแต่เราจะมองกันในแง่ไหน แง่เหตุ

หรือแง่ผลหรือแง่การปฏิบัติ จะต้องถือว่าสำคัญด้วยกันทุกคำ; แต่ใจความสำคัญมันอยู่ตรงที่ “ความว่างจากตัวกู” เพราะฉะนั้นคำนี้ต้องเป็นคำที่ได้รับการอธิบาย หรือว่าวินิจฉัยกันให้มากเป็นพิเศษ

“ความว่างจากตัวกู” มันเป็นภาษาที่คนธรรมดาฟังไม่รู้เรื่องแน่ ลองนึกถึงเราเมื่อไม่เคยอ่านหรือฟังเรื่องนั้น แล้วก็คนธรรมดาทั่วๆ ไปที่เขาไม่ได้เคยวิเวกในเรื่องนี้เลย พอพูดว่าความว่างจากตัวกูก็งงหมด ไม่รู้ว่าหมายถึงอะไร หรือบางทีจะนึกไปว่าคำพูดนั้นมันพูดเปลือไป หรือเป็นคำพูดบ้า ๆ บอ ๆ ของคนไร้สติก็ได้ ว่าว่างจากตัวกูนี้จะว่างได้อย่างไร. นั่นแหละให้รู้ไว้ที่เถิดว่า ภาษาพูดของชาวบ้านกับภาษาพูดของบรรพชิตหรือนักบวช โดยเฉพาะพวกที่ศึกษาค้นคว้าเรื่องทางจิตใจนั้นมันเป็นภาษาที่ต่างกันมาก จนพูดออกมาได้ตามความเป็นจริงนั้นว่า ความว่างจากตัวกู.

ลองนึกไปตรง ๆ ตามความรู้สึกของคนธรรมดาสามัญ ว่าว่างจากตัวกูมันจะเกิดข้อขัดแย้งในใจขึ้นมาอย่างไรบ้าง แต่คนธรรมดาเชื่อว่าตัวกูหมายถึงตัวร่างกายนี้ เมื่อว่างจากร่างกาย

มันไม่พังไม่ถุก. ถ้าตีขึ้นไปอีกหน่อยก็กว้างจากร่างกายและจิตใจ เขาก็คงคิดว่ามันตายแล้ว; ที่กว้างจากตัวกูก็คือมันตายแล้วไม่มีอะไรเหลือ. ต่อเมื่อมีความรู้หรือการศึกษาว่าตัวกูนั้นมันไม่ใช่ร่างกายและมันไม่ใช่จิตใจล้วนๆ; มันหมายถึงความคิดของจิตใจที่ปรุงแต่งขึ้นมาชั่วขณะหนึ่งๆ เป็นความรู้สึกที่มี ความหมายเป็นตัวฉันหรือของฉัน มันก็เลยกลายเป็นความคิดนึกของจิตใจเท่านั้น ไม่ใช่ตัวจิตใจ เพราะฉะนั้นมันจึงทำให้ว่างได้หรือดับได้. ร่างกายดับก็คือตาย จิตใจดับมันก็คือตาย แต่ที่มันตัวกูดับ กลับไม่ตาย. เพราะว่าตัวกูในที่นี้มันหมายถึงความคิดที่ปรุงขึ้นมาว่าตัวฉันว่าของฉัน เราสมมติกันว่า เป็นความคิดที่ผิด คือทำให้เกิดความทุกข์. มันก็จะต้องสังเกตให้ดีๆ “ตัวกู” มันอยู่ที่ตรงไหน แล้วก็เกิดเมื่อไร ดับเมื่อไร เกิดหรือดับได้วันละกี่ครั้ง; ถ้าไม่เข้าใจข้อนี้แล้ว ก็จะเข้าใจไม่ได้ทั้งนั้น. ความว่างจากตัวกูเป็นอย่างนี้.

สำหรับวันนี้จะพูดต่อไปถึงว่า ความว่างจากตัวกูคือความเต็มอยู่ของสติปัญญา เป็นหัวข้อที่จะต้องกำหนดให้ดีๆ ว่าความว่างจากตัวกูนั้นคือความเต็มอยู่ของสติปัญญา. ที่นี้

จะเอา logic เติ๊กๆ มาพุดก็ได้ว่า ความเต็มอยู่ของตัวกูก็คือ
 ความว่างจากสติปัญญา. เอาไปทบทวนดูให้ดีเถอะ ถ้ามี
 ความว่างจากตัวกูก็เป็นความเต็มของสติปัญญา ถ้ามีความ
 เต็มของตัวกูก็คือความไม่มีสติปัญญา ความที่ปราศจาก
 สติปัญญา คือว่าเมื่อไม่มีสติปัญญาตัวกูไหลขึ้นมาเต็มที
 ขณะที่ว่างจากสติปัญญานี้ตัวกูไหลมาเต็มที ภาษานี้จำกัด
 เฉพาะนะ เมื่อว่างจากสติปัญญาแบบไหน ตัวกูจึงไหลมา
 เต็มที. เอาตามหัวข้อสนั้นๆ เพียงข้อเดียวว่า “ความ
 ว่างจากตัวกูคือความเต็มอยู่ของสติปัญญา”

เราก็เคยพุดกันถึงความว่างชนิดอื่นที่มีความหมาย
 อย่างอื่นที่เอามาปนกันยุ่งหมด ซึ่งก็ควรจะรู้ไว้ด้วย คือพุดถึง
 คำว่าว่างๆ นั้นเสียให้หมด ทั้งที่เราอยู่กับอยู่แล้วว่าหมายถึงความ
 ว่างจากความสำคัญนั้นหมายความว่าตัวกูที่เกิดขึ้นในใจ, แต่คำว่า
 “ความว่าง” นั้นหมายความว่าหลายอย่างที่จะต้องรู้ไว้เป็น
 เครื่องประกันไม่ให้มันเกิดความปนกันยุ่ง เราก็ได้ไปตั้งแต่
 เรื่องของวัตถุ คือความไม่มีอะไร ไม่มีอะไรเลยก็คือความ
 ว่างทางวัตถุ. เหมือนกะที่เราก็กินที่ไม่เคยฟังเรื่องนี้ พอ

ได้ยินว่าว่างจากตัวกู เขาก็หมายถึงว่าไม่มีอะไรเลย เลย
ว่าตัวกูนั้นก็คือคน ๆ หนึ่ง ที่ว่างจากตัวกูก็คือไม่มีอะไรเหลือ.
นี่มันก็เป็นเรื่องเลื่องถึงวัตถุเป็นส่วนใหญ่คือเลื่องถึงร่างกายเป็น
ส่วนใหญ่.

ทางวัตถุนั้นยังไปไกลมากกว่านั้น คือหมายถึงไม่มี
อะไรเสียจริง ๆ เลย ไม่มีโลกนี้ ไม่มีโลกไหน ไม่มีอะไร
เลย ไม่มีแม้แต่สัญญาภาค นี่ไม่มีในภาษาที่มนุษย์พูด. ที่
มนุษย์พูดกันอยู่ว่าว่างทางวัตถุยังเหลือสัญญาภาค เกียวนเราให้
สัญญาภาคก็ว่างไปด้วยไม่มีด้วย เลยไม่มีภาษาจะพูด ไม่รู้ว่า
จะเรียกว่าอะไร. เรียกว่าว่างทางวัตถุต้องว่างอย่างนั้น, คนก็
เลยตกใจ เป็นการฉิบหายหมดไม่มีอะไรเหลือ ไม่กล้าสนใจ
กลัวเรื่องว่างทางวัตถุ.

คำว่า ความว่างนี้ ภาษาไทยเราหมายถึงว่างทางวัตถุก็
ได้ ว่างทางจิตก็ได้ ว่างทางไหนก็ได้. ถึงภาษาอื่นก็เหมือน
กันอีก ภาษาบาลีว่า *สุญญตา* นี่มันก็ว่างได้หลายอย่าง
เหมือนกัน; ไม่ใช่ว่าพูดว่าสุญญตาแล้วก็จะว่างจากตัวกูอย่าง
ถูกต้องอย่างเดียว. ถึงจะแปลเป็นภาษาอื่นที่เขาใช้กันอยู่เวลา

ที่เขาใช้คำที่หมายความได้หลายอย่าง ที่ใช้ธรรมดาเห็นมาก
ที่สุดก็คือ คำว่า Nothing-ness ความเป็นไม่มีอะไรเลย; ยังมีพบ
ว่า Emptiness ใช้กันอีกหลายๆ อย่าง มันก็เกิดปัญหาขึ้นมา
อย่างเดียวกับใน ภาษาไทยใน หมู่คนที่ ใช้ภาษาต่างประเทศ
ไม่รู้ ว่า Nothing-ness นี่คืออะไรกันแน่ แต่แล้วความ
ไม่มีอะไรมันหมายถึงตัววัตถุก่อน ที่นี้ของเราไม่ใช่ทางวัตถุ
เพราะฉะนั้นก็ผ่านไป.

ที่นี้ก็มาถึง *ว่างทางจิต* *ว่างทางจิตใจ* มันก็
หมายถึงว่าจิตกำลังว่าง ไม่ได้คิดอะไร; ไม่รู้สึกอะไร
ไม่คิดนึกอะไร ไม่ทำหน้าที่อะไร นี่เรียกว่าจิตว่างใน
ความหมายทางจิต อย่างนี้ก็เท่ากับตาย มีค่าเท่ากับตายหรือ
เป็นก่อนไม้; แม้ไม่ตายมันก็แข็งทื่อเป็นก่อนไม้อยู่ เหมือน
กับอยู่ในสมาบัติทุกขนิค การอยู่ในสมาบัติทุกขนิคเป็นการ
ว่างทางจิตตามแบบนี้ แข็งทื่อเหมือนก่อนไม้; นี้ก็ไม่ใช่
ความว่างชนิดที่เราต้องการ.

เลื่อนไปอีกขั้นหนึ่งก็ถึง *ความว่างทางปัญญา* ที่เรามัก
จะเรียกว่าว่างทางวิญญาน คือว่างทางปัญญา; ขอให้เทียบกัน
ให้ดีๆ ก็คือ ๑. ว่างทางวัตถุ ๒. ว่างทางจิต ๓. ว่างทางปัญญา

นี้หมายถึงความรู้ ความคิด ความนึกอะไรมีอยู่สมบูรณ์ รู้สึก
ตัวอยู่ด้วย.

มีความว่างทางปัญญาคือหมายความว่าปัญญาเป็นผู้รู้
ว่าไม่มีอะไรที่เป็นตัวเป็นตนที่แท้จริงเลย ไม่มีอะไรที่ควรได้
นามว่าตัวตนเลย ไม่มีอะไรที่ควรได้นามว่าของตนเลย; นี่
ปัญญามันกว้าง คือไม่มองเห็นอะไรจะเป็นตัวตนที่จะเข้าไป
เอาไปจับไปช่วยเอา. แต่ว่าโดยที่ปัญญามันเป็นสิ่งที่รู้สึก
ทางจิต ฉะนั้นเราก็มักจะหลุดไปในทางใช้คำว่า จิตว่าง
เพราะมีปัญญาที่ว่าง. ถ้าไม่มีปัญญาชนิดนี้เกิดอยู่ที่จิต จิต
ก็มีความว่างอย่างนั้นไม่ได้ มันก็จะไปว่างอย่างแข็งทื่อเป็น
ท่อนไม้ไปเสีย. ที่นี้พอปัญญามันมีอยู่เห็นอยู่ ว่าไม่มีอะไรที่
ควรจะแก่นามว่าตัวตนว่าอัสสาคว่าตัวตน ปัญญามันจึงว่างจาก
ความคิดว่าตัวตน หรือไม่เกิดความคิดนั้นถือมั่นว่าตัวตนขึ้น
มาได้ เพราะปัญญามันมีอยู่ ความคิดว่าตัวตนมันก็เกิดไม่ได้
เพราะฉะนั้นจิตว่างจากตัวตนเพราะอำนาจของปัญญา.

ถ้าพูดให้หมดมาตั้งแต่ต้น ตามหลักที่มีอยู่ในบาลีนั้น
ก็ต้องพูดถึงว่าโลกว่างก่อน ต้องเอ่ยถึงคำว่าโลกว่างขึ้นมาก่อน

คือถ้าพูดว่าโลกว้าง คนที่ไม่รู้โอ้ไหนโอ้ไหนเลย มันก็ไม่เชื่ออีก
มันก็ว่าโลกนี้มันเต็มไปด้วยสิ่งต่าง ๆ. มันก็อย่างเดียวกับ
ที่ได้พูดมาแล้วว่าเราไม่ได้หมายทางวัตถุ ที่พูดว่าโลกว้าง
ไม่มีอะไรนี้ คือไม่มีอะไรที่ควรจะเรียกว่าตัวตนหรือของตน
เพราะฉะนั้นในบาลีจึงมีอยู่ชั้วว่า “โลกว้างเพราะว่างจาก
สิ่งที่เป็นตัวตน”.

บรรดาสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ในโลกรวมทั้งคนและสัตว์
จิตใจของคนและสัตว์ ก็ไม่ใช่ตัวตนทั้งนั้น จึงถือว่าโลกว้าง
ว่างทางภาษาวิญญาน ทางภาษาปัญญา หรือภาษาธรรม
โลกว้างก่อน เห็นโลกว้างจากตัวตนก่อน; ที่นี้พอจิตมีปัญญา
เห็นโลกว้าง เรียกว่าจิตเห็นโลกก็ได้ จิตนี้เห็นโลกว้างอย่าง
นี้ เพราะจิตมันมีปัญญา จิตก็พลอยว่างไปด้วย เพราะว่าไม่
รู้ว่าจะไปเอาอะไรที่ไหนเป็นตัวตน. แม้ว่าจะอยากจะมีตัวตนมัน
ก็ไม่มีอะไรที่จะเอามาเป็นตัวตนได้ มันเลยแก้ไป ก็เรียกว่า
จิตว่างเพราะไม่มีความยึดมั่นถือมั่นอะไรว่าเป็นตัวกูเป็นของกู.

ในที่อื่นก็พูดว่าจิตว่างเพราะว่างจากโลกะโทสะโมหะ
ก็ได้ นี่ท่านพูดถึงผลที่เขียบอกไปอีกชั้นหนึ่ง คือว่าเมื่อจิต

มีปัญญาเห็นว่าว่าง ว่างจากสิ่งที่ควรยึดถือว่าตัวตนแล้ว โลกะ โทสะ โมหะ ก็ไม่มีทางจะเกิด เพราะมันไม่มีตัวตนนั้นแหละ เป็นพื้นฐาน ที่จิตว่างจากราคะ โลภะ โทสะ โภคะ โมหะ อะไรหมดเลย. เพราะฉะนั้นสูตรของมันจึงมีอยู่ว่า **“โลกว่าง เพราะว่างจากสิ่งที่ควรเรียกว่าตัวตน” “จิตว่างเพราะไม่ได้ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใดว่าตัวตน”** เพราะมันมีแต่ของว่าง นี้เรียกว่าจิตว่าง โลกว่าง. นี่เป็นเรื่องของความว่างทางปัญญา ทางวิญญาน : ร่างกายก็มีอยู่ จิตก็มีอยู่ ความนึกคิดอะไรก็มีอยู่ แต่ความรู้สึกที่เป็นตัวเป็นตนไม่มี เพราะปัญญาเป็นผู้เห็นอยู่; เพราะฉะนั้นเราจึงเห็นได้ว่ามันเป็นความว่างชนิดที่สาม คือ ๑. ว่างทางวัตถุ ๒. ว่างทางจิต ๓. ว่างทางปัญญา. ที่พูดว่าจิตว่างหรือความว่างที่จะเป็นประโยชน์แก่เราได้หรือสิ่งที่พระพุทธเจ้าท่านสอนนั้น คือความว่างทางปัญญา หรือจะเรียกว่าจิตว่าง ก็เป็นจิตว่างทางปัญญา ไม่ใช่จิตมันหยุดหรือดับหรือหนึ่งหรือไม่มีพฤติกรรมอะไร.

ยังมีความว่างอีกแบบหนึ่ง ซึ่งเราจะเรียกกันในที่นี้ว่า ความว่างอันธพาล : ความว่างอันธพาลนี้ไม่เข้าแบบไหนหมด

เลย ไม่เข้ากับควมว่างทางวัตถุ แล้วก็ไม่ใช่กับควมว่างทางจิตแล้วมันก็ไม่อาจจะเข้ากับควมว่างทางปัญญาเพราะมันโง่มันเป็นควมว่างของคนโง่ ของคนมีกิเลสที่คิดว่าว่าง. ก็เหมือนกับที่พูดกันอยู่นี้ ถ้ามีจิตว่าง ถ้ามีควมว่างในจิตแล้วก็ไม่รับผิตชอบอะไรหมต ไม่ถือดีถือชั่ว ไม่ถือบุญถือบาป ทำอะไรเอาตามควมเห็นแก่ตัวของตัวมันก็มีจิตว่าง ไม่ถือหลักถือเกณฑ์อะไร. ควมว่างชนิดนี้หรือจิตว่างชนิดนี้คือ จิตว่างอันธพาล ไม่เข้าอยู่ในควมว่างอย่างทีหนึ่งหรืออย่างทีสองหรืออย่างทีสามที่พูดมาแล้ว และที่จริงมันไม่ใช่ควมว่างมันเป็นควมว่างที่คนอันธพาลว่าเอาเอง. ว่าควมว่าง ที่จริงมันไม่ใช่ควมว่าง แต่มันก็มีชื่อเรียกกันขึ้นมาแล้วว่าควมว่างแต่ตามแบบของอันธพาล; เรียกว่ามิจฉาทิฏฐิ^{๕๕}ทั้งนี้เลยจะมีกัชนิด ก็เรียกว่ามิจฉาทิฏฐิ^{๕๕}ทั้งนี้ เพราะฉะนั้นจึงไม่ได้ประกอบอยู่ด้วยปัญญา จึงไม่ใช่ควมว่างทางปัญญา มันก็เลยเป็นมิจฉาทิฏฐิ เพราะเป็นมิจฉาทิฏฐิจึงมีแต่ควมว่างแบบอันธพาล.

ยกตัวอย่าง ในครั้งพุทธกาลที่มีลัทธินิกายคู่แข่งกัน
กับพระพุทธเจ้าคือพวกอภิกิริยทิกฐิ จะเป็นครูสัญญาหรือครู
อะไรจำชื่อไม่แม่นนัก เขาสอนว่าการกระทำไม่เป็นอันกระทำ
เรียกว่าอภิกิริยทิกฐิ เพราะสอนว่าการกระทำทุกอย่างนี้ไม่
เป็นอันว่าได้กระทำ เช่นว่าทำบุญ มันก็สิ้นสุดแค่กินเข้าไป
หมดกัน หรือว่าบุญชายัณมมันก็ไม่มียอดอะไรมากไปกว่ากลายเป็น
ขี้เถา ทำบุญกุศลเลี้ยงพระอย่างนี้ มันก็สิ้นสุดลงแค่กินเข้าไป
ก็หมดกัน อย่างนี้ก็มี เรียกว่า “อภิกิริยทิกฐิ”

ที่เกี่ยวกับตัวตนก็มีนิกายหนึ่ง อธิตเกษตรกัมพล อาจารย์
ชื่ออย่างนี้ ว่าการฆ่าไม่มี เพราะฉะนั้นบาปเนื่องด้วยการฆ่า
จึงไม่มี เพียงแต่อดผ่านไปในระหว่างอด เช่นว่าเอาดาบมา
ฟันคนคอขาดตายไปอย่างนี้ การฆ่าไม่มี บาปไม่มี เพราะเป็น
เพียงอดผ่านไปในระหว่างอด นี่เขาก็พูดอย่างไม่มีตัวตน
เหมือนกัน ดาบก็เป็นวัตถุอันหนึ่งประกอบไปด้วยอด แล้วก็
เนือคนหนึ่งคน คอคนนั้นก็สิ่งทีประกอบไปด้วยอด เพราะ
ฉะนั้นอดผ่านไปในระหว่างอดเท่านั้นเอง ไม่มีใครฆ่าใคร
เพราะฉะนั้นบาปก็ไม่มี บุญก็ไม่มี เพราะการฆ่า; อย่างนี้ก็

นี้เขาไม่มีตัวตนเหมือนกันแต่เป็นอัมพรพาลอย่างนี้ แต่โดยเหตุที่เพราะมันผิด เราจึงไม่เรียกว่าความว่างทางปัญญา มันเป็นความคิดที่เข้าข้างตัวหรือมีจดจำโมหะจัด แล้วก็พูดไปโดยเหตุผลอีกอย่างหนึ่งซึ่งเป็นมิจฉาทิฎฐิ. ชื่ออาจารย์ที่ออกชื่อมานี้อาจจะผิดก็ได้ เพราะผมไม่ตั้งใจจะจำ; อยากรู้ก็ไปเปิดค.

ที่นั่นก็อีกอันหนึ่งก็คือว่า การปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมะ ปฏิบัติศาสนานี้ไม่มี คือไม่มีผลอะไรเลย ไม่มีผลที่จะทำให้เกิดเป็นดีหรือชั่วอะไรได้เลย เพราะว่าสัตว์นั้นจะต้องเป็นไปตามธรรมชาติมันหมุนไปตามธรรมชาติ ในที่สุดมันก็หลุดพ้นเองใครจะเร่งให้เร็วกว่านั้นไม่ได้ ใครจะทำให้ช้ากว่านั้นก็ได้ไม่ได้ สัตว์ตนหนึ่งมันจะต้องหมุนไปตามเรื่องของมันเอง แล้วมันจะหยุดจบเองของมันเอง เหมือนกับท้ายกลุ่มที่ม้วนให้มันเป็นกลุ่มกลม ๆ เราจับเงื่อนไขข้างนี้ไว้แล้วเราวางกลุ่มท้ายนั้นไป กลุ่มท้ายนั้นก็ลึงไปเองจนหมดกลุ่ม แล้วมันก็หยุดเอง ไม่มีทางเป็นอย่างอื่น ไม่มีทางจะแก้ไขให้เร็วขึ้นหรือดีขึ้นด้วยการปฏิบัติทางศาสนา เขายกเลิกศาสนา

หรือการปฏิบัติทางศาสนาเสียเลย. นี่เรียกว่าไม่มีตัวตนอะไร
เหมือนกัน ไม่มีตัวตนที่จะพูดกันรู้เรื่องเหมือนกัน ก็ต้อง
เรียกว่าความว่างอันธพาล มีอะไรมาก แยกคายมาก
ในฝ่ายความว่างแบบอันธพาล.

ที่พูดแย้งกันอยู่ที่กรุงเทพ ฯ ในหน้าหนังสือพิมพ์นั้นเป็น
แบบเด็กอมมือ เป็นความว่างอันธพาลชนิดเด็กอมมือมากกว่า
ถ้าไปเทียบกับลัทธิความว่างที่มีอยู่แล้วในครั้งพุทธกาล แต่
รวมความแล้วก็เป็นความว่างอันธพาลเหมือนกัน คือเป็นมิจา
ทิฎฐิ ไม่ใช่ปัญญา เขามองด้วยสายตาที่เป็นมิจาทิฎฐิ
ให้เห็นเป็นไม่มีตัวตน แล้วก็มารับผิดชอบอะไร แล้วก็
ไม่ยึดถืออะไรที่จะเป็นดีเป็นชั่วเป็นอะไรขึ้นมาเหมือนกัน เรา
เลยได้ความว่างอันธพาลมาอีกพวกหนึ่งเป็นพวกที่สี่ ซึ่งที่
จริงไม่ใช่ความว่างที่ถูกต้องตามหลักของธรรมะ หรือของพระ
พุทธศาสนา เขาต้องอาศัยมิจาทิฎฐิ เข้าใจผิดอะไรอยู่
อย่างหนึ่งหรือไขว้อะไร อยู่อย่างหนึ่งมันจึงจะเกิดความรู้สึก
ชนิดนั้นขึ้นมาได้ เราก็เลยไม่รู้จะเรียกว่าอะไรดีก็เลยต้องเรียก
ว่าความว่างแบบอันธพาล ซึ่งที่แท้ไม่ใช่ความว่าง.

ที่มันเป็นความว่างจริง ๆ นั้นมันก็มีอยู่ ๓ อย่างแรก
ข้างต้น คือว่าว่างทางวัตถุ ไม่มีวัตถุอะไรเลย ว่างทาง
จิต จิตไม่มีฤทธิ์อะไรเลย แล้วก็ว่างทางปัญญาคือรู้ว่าไม่มี
ตัวตนที่ควรยึดมั่นเลย. นี่ความว่างที่ควรจะเรียกว่าว่าง
จริงๆ ตามความหมายของมัน: ทางวัตถุ ทางจิต ทางปัญญา.
ส่วนความว่างอันธพาล นี่ที่แท้ไม่ใช่ความว่างชนิดไหน
ถ้าว่างก็ต้องเป็นความว่างทางมิจฉาทิฏฐิ ซึ่งเรียกว่าว่าง
อันธพาล.

ที่พูดมาทั้งหมดนี้เพื่อให้เข้าใจคำว่า ว่าง—ว่าง—ว่าง
ทุกอย่างก่อน เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดความเข้าใจ
ผิดขึ้นมาได้ แล้วที่ว่าแต่หัวข้อชนิดใหญ่ ๆ ทั้งนั้น: สัตินิ
เป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ทั้งนั้น อาจจะแยกเป็นข้อย่อยให้มาก
กว่านี้ก็ได้อีก แต่ก็ไม่จำเป็น.

ที่เมื่อเราพูดตามแบบ ของพุทธศาสนาที่จะดับทุกข์
กันนั้นมันก็ต้องหมายถึงความว่างอย่างี่สาม คือว่างทางปัญญา
ไม่ใช่ทางวัตถุ ไม่ใช่ว่างทางจิต แต่ว่างทางปัญญา แล้วก็
ไม่เลยไปถึงความว่างอันธพาล เพราะฉะนั้นขอให้ลองหยั่ง
ดูตัวเองสักนิดหนึ่ง เคยเข้าใจเรื่องนี้อย่างไรหรือได้ยิน

ความว่างๆ นั้นจิตนึกไปทางไหน และที่แล้งมาเราเคยรู้จัก แต่ความว่างทางวัตถุเท่านั้น อย่างที่รู้จักว่างทางจิต ว่าจิตไม่คิดอะไร กายกำลังเป็นท่อนไม้อยู่ จะรู้ได้เพียงเท่านั้น. ถ้าคนทั่วไปที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังได้ศึกษาอะไรเลย จะรู้แต่ว่าง คือไม่มีอะไรทางวัตถุ ถ้าเรียนเรื่องจิตมาเพียงนิดหน่อยว่างก็คือจิตไม่นึกคิดอะไร เพราะฉะนั้นต้องอาศัยความหมายที่ถูกต้องจึงจะรู้ว่าความว่างที่พูดถึงในพุทธศาสนาที่เรียกว่าสุญญตา นั้นมันคืออะไร ก็คือ **ความว่างทางสติปัญญา** เน้นเฉพาะลงไปอย่างนั้น.

พระพุทธเจ้าท่านสอนเรื่องความว่างนั้นมากมายหลายแง่หลายมุมซึ่งเราจะพูดกันวันหลัง แต่ที่ควรจะนึกถึงก่อนก็ เช่นที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ผู้ที่ไม่ถามว่า **“เธอจงมีสติเห็นโลกโดยความเป็นของว่างอยู่เสมอ ถอนความเข้าใจผิดว่าตัวตนเสียได้ แล้วมัจจุราภก็จะตามหาเธอไม่พบ”** มันเป็นคำกลอนเพราะฉะนั้นคำมันก็เพี้ยนๆ ไปตามแบบของคำกลอน เขาแต่งไว้เป็นคำกลอน **“เธอจงมีสติมองเห็นโลกโดยความเป็นของว่างอยู่เสมอ ถอนความยึดมั่นว่าตัวตนออก**

เสียให้หมด แล้วมัจจุราชจะตามมาหาเธอไม่พบ” นี่ถือว่าเป็น
หลักที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา.

ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าเราจะต้องมองให้เห็นว่าในพุทธภานิต
เพียงคำกลอนบทเดียวที่บาทกลอนนั้น มันเป็นการแสดงถึง
สติปัญญา พุทว่า “**ให้มีสติเห็น**” คือมีปัญญาเห็นโลกโดยความ
เป็นของว่างอยู่เสมอ และมันจะต้องเป็นเรื่องสติปัญญาล้วน ไม่
ใช่เป็นเรื่องจิตหนึ่งเรียบตัวแข็งเป็นก้อนไม้ คือเป็น ๆ อยู่
ตื่น ๆ อยู่ มีสติปัญญาอยู่ เห็นโลกโดยความเป็นของว่างอยู่เสมอ
ไม่มีความรู้สึกว่าตัวกูเหลืออยู่เลย เมื่ออันความตายก็ไม่มีแก่
ผู้ใด เลยเป็นเรื่องของปัญญาที่สูงสุด เป็นปัญญาตามแบบ
ของพุทธศาสนาแล้วที่สูงสุด จนมัจจุราชเที่ยวตามหาตัวผู้ใด
ไม่พบ. คำว่าสูญญตา^๕แปลว่าความว่าง ความว่างของโลก
คือความที่ไม่มีตัวตนที่จะหาพบได้ในโลก, ความว่างของจิต
หมายความว่าจิตประกอบอยู่ด้วยปัญญา เพราะฉะนั้นเราจึง
ให้หัวข้อของเราในวันนี้ “**ความว่างจากตัวกู คือความ
เต็มอยู่ของสติปัญญา**”.

นี่จะพูดเอาจิตเป็นหลักก็พูดว่า : เมื่อจิตว่างจาก
 ตัวกู จิตก็เต็มอยู่ด้วยสติปัญญา. เอาละขอให้อ่างจากตัวกู
 ก็แล้วกัน จะเป็นภาวะความว่าง หรือเป็นจิตก็ตาม พอว่าง
 จากตัวกูแล้วมันจะเต็มอยู่ด้วยสติปัญญา. มันก็ตอบได้โดยคำ
 อธิบายอยู่แล้วว่า ถ้าตัวกูยังอยู่ปัญญาที่ไม่มี และตัวกูหายไปก็
 เพราะสติปัญญามันมี; มันอยู่พร้อมกันไม่ได้. ดังนั้นสติปัญญา
 ของคนธรรมดาที่มีเป็นพักๆ เดี่ยวก็มีตัวกูเดี๋ยวก็ไม่มีตัวกูสลับ
 กันอยู่ ก็เรียกว่ามีสติปัญญาเป็นพักๆ มีสติไม่สมบูรณ์ ส่วน
 พระอรหันต์ท่านมีสติปัญญาสมบูรณ์ ท่านก็ว่างเด็ดขาดไป ว่าง
 จากตัวกูว่างเด็ดขาดไปเลย ไม่กลับมาเป็นตัวกูอีก, มันก็ต่าง
 กันเท่านั้น. ในขณะที่ว่างจากตัวกู มันก็สบายด้วยกันทั้ง
 นั้นมันก็เย็นสบายด้วยกันทั้งนั้น มันเป็นความพักผ่อนทาง
 วิญญาณด้วยกันทั้งนั้น จะเป็นของคนที่ไม่ได้เล่าเรียนหรือ
 ของคนที่เรียนมากอะไรก็ตามใจ แต่ถ้าจิตมันว่างจากตัวกูละก็
 มันสบายเท่ากัน มันมีความหมายว่าเป็นความดับเย็น เป็น
 ความพักผ่อนทางวิญญาณด้วยกัน.

ที่จะให้ดูกันต่อไปก็คือว่า เมื่อจิตว่างจากตัวกูและเต็ม
 ไปด้วยสติปัญญาแล้ว มันจะเป็นสติปัญญาอันไหน ? เป็น

สติปัญญาเดิมๆ หรือสติปัญญาที่เพิ่งศึกษาเล่าเรียน ? นี่เรา
จะตอบตามวิธีตามหลักของธรรมะว่า เป็นสติปัญญาเดิมก็
แล้วกัน สติปัญญาเดิมที่เป็นคุณสมบัติของจิตมาตั้งแต่ต้น.

ถ้าไม่เข้าใจผมจะว่าให้ฟัง คือจะยากอีกหน มันจะ
ปนกันยุ่งหมด เรามีหลักว่า **ความว่างจากตัวกู คือความ
เต็มอยู่ของสติปัญญา** สติปัญญาอันไหน? ก็คือสติปัญญาเดิม
แท้ที่เป็นคุณสมบัติของจิตเมื่อว่างจากตัวกู. สติปัญญาชนิดนี้
มันเกือบจะไม่มี ความหมายว่าสติปัญญา คือความที่มันไม่มี
ตัวกูหรือที่มันไม่อยาก จะมี ตัวกู นั้นแหละคือยอดของปัญญา
มันไม่ต้องศึกษาเล่าเรียนอะไรกันเลย แต่เมื่อมันไม่มีความอยาก
ที่เป็นตัวกูแล้ว ก็ต้องถือว่าเป็นยอดของปัญญา ก็เลยถือว่าเป็น
เป็นสติปัญญาเดิมของจิตตามธรรมชาติ ไม่ใช่การศึกษา
เล่าเรียน โดยอาศัยหลักที่ว่า จิตนี้เป็นประภัสสรแล้วก็เพิ่ง
เศร้าหมองเมื่อกิเลสเกิดขึ้นมา ก็คือถ้าอย่ามีกิเลสเกิดขึ้นมา
จิตก็มีภาวะประภัสสร. ในภาวะประภัสสรนั้นไม่มีความรู้
สึกว่าตัวกู—ของกูเลย. เพราะความรู้ที่ไม่รู้สึกตัวกู—ของกู
มันจึงไม่มีความทุกข์เลย เพราะฉะนั้นเท่านั้นแหละมันพอแล้ว

ถ้ามันจะมีอะไรสูงไปกว่านั้นอีก ก็ไม่มีประโยชน์อะไร.
ถ้าหากเดี๋ยวนี้เราเรียน ศึกษาเล่าเรียน เรียน ๆ ไป
เยอะเยอะในโลกนี้ มันก็ไม่ทำอะไรให้มากไปกว่านั้นได้ คือ
มันไม่ช่วยดับทุกข์ หรือไม่หยุดทุกข์อะไรได้ บัญญาใหม่ ๆ
แบบนั้นมันก็มีแต่เพิ่มทุกข์เท่านั้นเอง.

เอาละทีนี้เราเรียนพุทธศาสนา: ศีล สมาธิ บัญญา
เรียน ๆ ๆ ให้เกิดปัญญาก็เพียงช่วยไม่ให้เกิดกิเลสเท่านั้น
เพื่อไม่ให้เกิดอุปกิเลสมาครอบงำจิตประภัสสรเท่านั้น มัน
เป็นปัญญาเพียงเท่านั้น; ปัญญาป้องกันกิเลสไม่ให้ไปครอบงำ
จิตประภัสสร ที่ประภัสสรก็ให้ประภัสสรตลอดกาลไปเลย ไม่
อยากที่จะมีตัวกู-ของกู มันไม่เกิด โลภะ โทสะ โมหะเอง.
มันคล้ายกับคนบ้าไปอะไรคนหนึ่งไม่อยากอะไรไปในทางที่มี
ความทุกข์ นั่นก็พอแล้ว. ทีนี้เราไปเรียนให้มาก ๆ ๆ ขึ้น
ให้มีปัญญามากขึ้น มันก็อยู่ส่วนนอก ที่จะไม่ให้กิเลสไป
ครอบงำจิตประภัสสร.

สิ่งที่เขาเรียกว่าปัญญา ๆ นั้นมันเป็นพวกเจตสิก ไม่ใช่
พวกจิต มันเป็นสิ่งที่มาเกิดกับจิต เราทำปัญญาให้เกิด

ขงักคือ ทำให้สติที่ชื่อว่าปัญญาเกิดขึ้น เพื่อจะมารอบ
 ำเจตสิกประเภทอกุศล คือกิเลส. เจตสิกนึ่งฝ่ายกุศล
 และอกุศล ที่นึ่งมีมันเต็มไป้วยอกุศลมันก็มีตัวกู-ของกู
 เรือย นึ่งแหละคืออุปกิเลสที่เข้ามารอบำจิตให้สูญเสียความ
 เป็นประภัสสร. ที่นึ่งเมื่อบวชเราเรียนเราประพฤติศีล สมาธิ
 ปัญญามากขึ้น ๆ จิตมันก็มีเจตสิกประเภทกุศลเพิ่มขึ้น มี
 ปัญญาเพิ่มขึ้นเพื่อกำจักกิเลส ขจักกิเลสออกไป อย่าให้
 เข้ามารอบำจิตประภัสสร. ที่นึ่งในจิตประภัสสรมันก็ไม่มี
 ตัวกู-ของกูอยู่แล้ว ซึ่งมันก็พอแล้ว อย่าไปต้องการอะไร
 ให้มันมากกว่านั้น ให้สวยให้งามให้รุให้หรรำไปกว่านั้น
 มันก็พอแล้ว สำหรับจะไม่มีความทุกข์.

มันพอแล้วก็คือมันไม่มีทางที่จะเกิดความทุกข์, ที่ไป
 ทำให้มันหรรำ สวยงามขึ้น มันก็ไม่จำเป็น; มันจะย้อนวก
 ไปหาความเศร้าหมองอีก เพราะฉะนั้นการที่บางคนหรือ
 บางหมู่เขาเรียกว่าจิตเดิมแท้นึ่งพอแล้ว นึ่งก็หมายความว่าอย่างนึ่ง
 ก็ถูกของเขาเหมือนกัน หน้าที่เพียงแต่รักษาให้จิตเดิมแท่ง
 สภาพเดิมไว้ตลอดกาล นึ่งเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องทำ คือจิต

เดิมเท่านั้นไม่เดิมแท้ ไปได้ตลอดกาลเพราะมันมีอะไรมาครอบ
จำกัดเดิมแท้ให้กลายเป็นจิตใหม่ ประกอบด้วยของใหม่คือ
กิเลส เพราะฉะนั้นจึงพูดได้เลยว่า **เดิมอยู่ด้วยสติปัญญา**
นั่นคือปัญญาเดิมแท้ ซึ่งเป็นคุณสมบัติประจำของสิ่งที่เรียก
ว่า “จิต” คือความเป็นประภัสสรของมัน ซึ่งมีรัศมีบริสุทธิ์.

เปรียบเทียบทางวัตถุกันลึ้มสักหน่อยก็คือว่า อย่าง
วัตถุที่มันมีประภัสสรเช่นเพชรนั้น รัศมีของเพชรนั้นคือ
ประภัสสรนั่นเอง ดังนั้นในเพชรที่เป็นเพชรจริงๆ มันก็มี
ประภัสสร. ที่นี้เมื่อมันประภัสสรไม่ได้ ประภัสสรแสดงออกมา
ไม่ได้ เพราะมันมีความขรุขระหรือความสกปรกอะไรมาหุ้ม
เสีย ดังนั้นเราก็กินเอาส่วนนี้ออกไปเสีย ความเป็นประภัสสร
มันก็จะแสดงออกมาและตลอดกาลได้เอง. จิตนี้ก็เหมือนกัน
หน้าที่ของเราคือ อย่าเกิดตัวกู-ของกูขึ้นมา จิตก็ฉลาดอยู่
ตามเดิมเท่าเดิมและเท่านั้นก็พอแล้ว ฟังดูไม่น่าเชื่อ เหมือน
ว่าโง่ที่สุดเพราะไม่ได้เล่าเรียนอะไรเลย เสร็จแล้วก็พอแล้ว
สำหรับที่จะได้ไม่มีความทุกข์.

เอาละที่นี้มันมาถึงปัญหาสำคัญที่สุดก็คือว่าคำพูดที่พูด
อยู่มันทำพิษ อะไรๆ ก็พูดว่าจิตด้วยกันทั้งนั้นเลย เช่นว่า

อบรมจิตเป็นต้นนี้เป็นคำพหูพจน์ แต่ไม่ภาษาธรรม
“อบรมจิต” มันคืออบรมสิ่งที่มันเนื่องอยู่กับจิต ให้มันมี
 สิ่งๆ ฉลาดๆ ขึ้น แล้วมันก็ไปประกอบกับจิตหรือผสมกับ
 จิตให้เป็นจิตที่ฉลาด ฉะนั้นก็จะเป็จิตใหม่ แต่ว่าความ
 ฉลาดที่เกิดขึ้นนี้ มันจะช่วยกันส่วนที่เป็นกิเลสออกไป
 อย่างมาแต่ต้องจิต **“อบรมจิตเพื่อให้อันอะไรออกไป
 อย่างมาแต่ต้องจิต”** นี่มันฟังยาก. ที่จริงตัวจิตแท้ๆ นั้นจะ
 ไปอบรมอะไรมันไม่ได้หรอก เพราะมันมีอะไรของมันครบ
 บริบูรณ์เป็นประภัสสร; ที่เราอบรมต่อผู้ฝึกฝนนี้ มันส่วน
 เปลือกผิวนอก คือ พวกเจตสิก เราก็แก้ไขส่วนที่เป็นเจตสิก
 ให้สูญไป ให้หมดฝ่ายที่เป็นมิจฉาทิฏฐิหรือที่เป็นฝ่ายผิดฝ่าย
 อุกุศล ให้เกิดขึ้นมาให้ปรากฏแต่เจตสิกฝ่ายที่เป็นกุศล ที่
 เมื่อเกิดฝ่ายกุศลขึ้นมามันต้องเป็นกุศลจริงๆ คือสูงขึ้นไปจน
 ถึงปัญญาว่า **“ไม่มีอะไรที่ควรจะมีติดมันถ้อมมัน.**

ถ้ากุศลมันเดินผิดทางมันก็อยากมีกุศลอยากดีอยากเด่น
 อยากอะไรอย่างนั้น มันก็ไปยึดในกุศล ซึ่งนั่นไม่เป็นกุศล

หรือ แต่มันก็ยังเรียกว่ากุศลเหมือนกัน. ทำบุญทำกุศลเพื่อ
ตัวกู-ของกู จะได้เกิดสววยเกิดรวยนั้นมันก็เป็นกุศลอีกชนิด
หนึ่ง. แต่ถ้าเป็นกุศลจริง หมายความว่า จะต้องเป็นกุศลที่ตัด
ความยึดมั่นถือมั่นทั้งหมดเสีย; ที่มันไม่มีอะไรที่จะเป็น
อกุศลเจตสิกมาบังจิตประภัสสรให้เป็นจิตเศร้าหมองได้ นั่น
คือเท่าที่เราจะทำได้ คือป้องกันสิ่งที่จะมาทำลาย สิ่งที่จะมา
ครอบงำจิตให้ได้ เราควรจะพูดอย่างนี้แต่ก็ไม่พูด ไปพูดว่า
อบรมจิตนั้นมันก็เลยกลายเป็นว่ามีการบัญญัติความหมายของคำ
ว่าจิตต่างกันมากในระหว่างคนหมู่หนึ่งกับคนอีกหมู่หนึ่ง แม้
ที่เป็นพุทธบริษัทด้วยกัน ดังนั้นพุทธบริษัทด้วยกันจึงพูดกัน
ไม่รู้เรื่อง เรื่องเกี่ยวกับจิต จะทำกับจิตอย่างไร จะจัดการ
กับจิตอย่างไรนั่นแหละ พวกกันไม่รู้เรื่อง เพราะว่ามันพูดได้
หลายแง่อย่างนี้ เพราะภาษามันทำพิษ.

ที่นี้จะพูดอย่างไรให้คุณไปคิดเอาเองก็แล้วกัน ผมพูด
แต่ว่า ถ้าเราถือหลักในพระไตรปิฎก จิตนี้ประภัสสรเพິง
เศร้าหมองเมื่อกิเลสเกิดขึ้น ก็ให้ถือว่าจิตนี้มันพอของมันอยู่
ในตัว ี่มีความเป็นประภัสสรอยู่ในตัว เราจึงไปจัดการกับ
สิ่งที่จะมาครอบงำจิตประภัสสรเถอะ ไม่ต้องไปจัดการจับจิต

ประภัสสรนั้น. แต่คนทั่วไปเขาเรียกว่า อบรมจิตๆๆ ไม่รู้ว่า
จิตไหน มันก็ต้องเป็นจิตใหม่ จิตเดิมไม่ต้องไปอบรมมัน
เพราะมันสมบูรณ์อยู่ในตัว จิตที่ต้องอบรมก็หมายถึงจิตโง่ๆ
จิตเขลา ๆ จิตที่ถูกห่อหุ้มด้วยกิเลสนี้ที่จะต้องอบรมมัน จะ
ต้องอย่างไรมันให้มันหมดกิเลส.

นี่แหละตัวอย่างของภาษา ที่พวกเราไม่รู้เรื่อง พวกหนึ่ง
พูดว่าจิตเดิมแท้เป็นประภัสสรอยู่แล้ว อีกพวกหนึ่งว่าขึ้นชื่อ
ว่าจิตแล้วยังไม่ประภัสสรยังไม่บริสุทธิ์ได้ ยังต้องค่อยๆค่อย
ลอก ค่อยอบรม ค่อยสร้างอะไรขึ้นมา เพราะฉะนั้นเรา
อย่าเถียงกันในเรื่องนี้ดีกว่า แต่ให้รู้เท่าทันว่าภาษามันทำพิษ
ทำให้เราทุกคนไม่รู้เรื่อง เป็นอุปสรรคที่มีอยู่ในคำพูดที่เรา
ใช้พูดกันอยู่เอง. เพราะฉะนั้นก็แก้ปัญหาตรงไปยังการกระทำ
นี่คือการกระทำโดยวิธีที่จิตจะไม่เกิดตัวกู-ของกูก็แล้วกัน จะ
เรียกว่าอบรมจิตหรืออะไรก็ตามแต่ แต่การกระทำนั้นต้อง
กระทำให้ถูกเทคนิคของธรรมชาติ ในลักษณะที่ความสำคัญ
มันหมายความว่าตัวกู-ของกูจะไม่เกิดขึ้นครอบงำจิต แล้วจิตก็จะ

สมบูรณอยู่ด้วยสติปัญญา ซึ่งเป็นคุณสมบัติเดิมแท้ของมัน
เป็นอะไรแท้ ๆ ซึ่งมันมีประภัสสรซ่อนอยู่ในนั้นแล้ว.

เราจะไปสร้างรัศมีให้เพชรคงเป็นไปไม่ได้ แต่เราทำ
ให้ปรากฏออกมาได้ เพราะฉะนั้นผมจึงบอกว่า ความว่าง
จากตัวกู้นั้นแหละ คือความสมบูรณ์แห่งสติปัญญา
เมื่อใดใครก็ตามมันว่างจากความรู้สีกว่าตัวกู เมื่อมันเขามี
ปัญญาเดิมแท้อยู่เป็นอย่างน้อย ส่วนปัญญาใหม่ๆ มีมาเท่าไร
มันก็ช่วยอะไรไม่ได้ มันไม่ต้องการอะไรมากกว่านั้น มัน
ต้องการเพียงความไม่มีตัวกูเท่านั้น เพราะฉะนั้นจะไปเรียน
เรื่องโลกมาสักเท่าไร หรือเรียนพระไตรปิฎกให้มาก
ออกไปอีกสักเท่าใด มันก็ไม่ช่วยให้มากกว่านั้น เพราะมัน
ต้องการเพียงความไม่มีตัวกูเท่านั้น.

ที่นี้ความไม่มีตัวกู้นั้นเราได้พูดถึงแล้ววันก่อนว่ามีอยู่
๓ ระดับ: ความไม่มีตัวกูโดยบังเอิญ, ความไม่มีตัวกูโดยเรา
ควบคุมมันไว้, และความไม่มีตัวกูโดยการที่มันหมดกิเลส
จริง ๆ; ซึ่งมีถึง ๓ ระดับ จะเป็นความไม่มีตัวกูระดับไหน

ก็ตามย่อมสมบูรณ์อยู่ด้วยสติปัญญาเดิมแท้ทั้งนั้น; เพียงแต่
ว่ามนักรู้สีกบ้างไม่รู้สีกบ้าง ไม่มีความรู้จักสิ่งนั้นบ้าง. เช่นว่า
เราเข้ามาในที่แห่งนี้ เพราะธรรมชาติแวดล้อมจิตใจให้หยุด
ตัว—ของกูเสียได้ มันตื่นตื่นอยู่กับธรรมชาติที่เยือก
เย็นนี้ เพราะฉะนั้นจิตก็พลอยเยือกเย็นไปในขณะหนึ่ง ไม่ทัน
ยึดมั่นถือมั่นความเยือกเย็นนี้ เมื่อมันมันก็มี ความว่าง
จากตัวกู และสมบูรณ์อยู่ด้วยสติปัญญา; คือมันเท่านั้นเอง
ไม่มากกว่านั้น. เพราะฉะนั้นสติปัญญานี้จึงไม่ใช่สติปัญญา
ที่ต้องศึกษาเล่าเรียนอบรมอะไร เหมือนที่เราไปปลูกปล้ำ
ทำกันมากมาย มันเป็นสติปัญญาของธรรมชาติเดิมแท้ ซึ่งมี
อยู่แก่สิ่งที่เรียกว่าจิต ถ้าไม่อย่างนั้นมันก็ไม่ควรจะเรียกว่าจิต
หรือมโนอะไรทำนองนั้น.

มโนธาตุ วิญญาณธาตุ จิตธาตุอะไรก็ตามก็เรียกว่า
เป็นธาตุ เป็น element อันหนึ่งเหมือนกับสิ่งอื่นๆ นี้. ถ้า
วิญญาณธาตุก็แปลว่ารู้วิเศษ, ถ้ามโนธาตุก็แปลว่ารู้, จิต
ธาตุมันก็แปลว่ารู้เรื่อง เพราะคำว่าจิตนี้แปลว่ารู้เรื่อง

หรือบางทีก็แปลว่าคิดนึกได้ มันเป็นเรื่องที่รู้สึกได้ แต่ที่แท้
มันแปลว่ารู้งเรื่อง ตรงกับคำว่าวิจิตร วิจิตรที่แปลว่า
รู้งเรื่อง ภาษาบาลีจะมีแต่จิตเฉยๆ.

เพราะฉะนั้นจึงสรุปความว่า จิตที่ว่างจากตัวกูก็สมบูรณ์
อยู่ด้วยสติปัญญาเดิมแท้ของจิต; คือปัญญาใหม่ๆ จะอบรม
กันเท่าไร ก็ไม่ทำอะไรให้มากไปกว่านั้นได้ จะทำได้ก็เพียง
แต่จะช่วยให้เราทำลายกิเลสได้เร็วเข้า. เช่นเราศึกษาพระ
ไตรปิฎก เรียก: ศีล สมาธิ ปัญญา ปฏิบัติอย่างมากมายมันก็
เพียงช่วยให้เร็วเข้าในการที่จะขจัดกิเลสออกไป ได้จิตเดิม
แท้ประภัสสรถาวรมาโดยเร็ว เพราะว่ามันทำลายสิ่งที่จะมา
ห่อหุ้มจิตให้หมดไป.

นี่แหละผมมีความหวังมีความประสงค์อยู่อีกส่วนหนึ่ง
ก็คือว่า ที่พูดนี้เพื่อให้ทุกคนรู้ว่าเรื่อง^{๕๕}นี้ไม่ยากและไม่เหลือ
วิสัย ถ้าเป็นไปอย่างถูกต้องตามธรรมชาติแล้ว เรื่อง^{๕๖}นี้ไม่ยาก
เรื่อง^{๕๗}นี้ไม่เหลือวิสัย ในการที่มนุษย์เราจะมีความผ่องแผ้วทาง-
วิญญาณตามความหมายของคำว่า มรรค ผล นิพพาน นี่ไม่

ยากไม่เหลือวิสัย คือให้ศึกษาดูให้รู้จักธรรมชาติเดิมของ
มันรู้จักทุกอย่างที่เกี่ยวกับสิ่งนี้ให้ศึกษาก็จะมองเห็นขึ้นมาเองว่า
มันมีรูปร่างอย่างไร แล้วก็เหลือวิสัย ขอบอย่างเดียวกันนั้น
อย่าบอกเข้าผัดคงเข้าไปในความรู้ชนิดที่ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด ซึ่ง
ชาวโลกเขาก็เรียกว่าสติปัญญาเหมือนกัน.

ความรู้ชนิดที่ท่วมหัวเอาตัวไม่รอดนี้ ยิ่งรู้มากยิ่งยาก
นาน ยิ่งรู้มากยิ่งลำบาก ความรู้ชนิดนี้อย่าบอกเข้าไป ดูเหมือน
คนเราจะกำลังบุกเข้าไปในความรู้ชนิดนี้ ในสติปัญญาชนิด
ที่ไม่จริงไม่แท้ มันก็ทำให้เนิ่นช้า แล้วถ้ามองย้อนหลัง
จะเห็นว่าเหลือวิสัย แล้วมันเตลิดเปิดเปิงไปยังทิศตรงกันข้าม
ซึ่งมีแต่จะยั่วให้เกิดตัวกู-ของกูทั้งนั้น เพราะการที่คนเราจะ
บุกเข้าไปสู่ความรู้มากจนท่วมหัวเอาตัวไม่รอดนั้น มันจะเป็น
เรื่องตัวกู-ของกูทั้งหมด ไม่มีเรื่องที่ถูกต้องตรงจุดหมายเลย
ฉะนั้นต้องระวังสิ่งที่เรียกว่า สติปัญญา ต้องให้มันถูกต้อง
แล้วต้องให้มันพอดี. เรื่องของธรรมชาติแท้มันไม่ต้องทำอะไร
เราจะศึกษาเล่าเรียนให้มากเท่าไร ก็ต้องให้มาช่วยในการ

หยุดตัวกู-ของกู หยุดกิเลสที่จะครอบงำจิตที่เป็นตัวกู-ของกู.
ถ้าเราไปเรียนที่มันส่งเสริมตัวกู-ของกูหรือว่าไปเรียนในปม
ที่ยุ่งไปหมดไม่รู้จักสิ้นสุด แล้วมันก็จะไม่ได้อะไร บางทีก็
จะตายเสียก่อนแต่ที่จะได้อะไร ที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา.

สรุปความไว้นั้นสิม ไปคิดนึกตนเองต่อไปใหม่ว่า ความ
ว่างจากตัวกู คือความสมบูรณ์แห่งสติปัญญา และเต็มอยู่
ด้วยสติปัญญา จิตที่ว่างจากตัวกูตามแบบที่ถูกต้องนั้น คือ
จิตที่เต็มอยู่ด้วยสติปัญญาเหมือนกัน.

เอาละพอกันถ้วนนมันนี้แล้ว.

เป็นมนุษย์ หรือ เป็นคน ?

เป็นมนุษย์ เป็นได้ เพราะใจสูง
เหนืออื่น นิ่งเย็น มีศีล ใจไว้วางน.
ทั้งใจ ทั้ง เป็นได้ แต่เพียงคน
ย่อมเสียใจ ใจตน ได้เกิดมา.

ใจสะอาด ใจสว่าง ใจสงบ
ทั้งจิตใจ ธรรมะเย็น งามสง่า
เพราะทำดี ทำดี ทำดี
เป็นมนุษย์ ดีกว่า ดีกว่า ดีกว่า.

ใจสกปรก ใจมืด และร้อนใจ
ใจเศร้าใจ ธรรมะเย็น งามสง่า
เพราะทำดี ทำดี ทำดี
แต่ใจนี้เอง ใจดี ใจดี ใจดี.

จิตใจดี, ใจดี ไม่อยาก
ลงมือทำ ใจตน งามสง่า
ทั้งใจสูง เสียใจ ก่อนตัวตน
ก็สมหมาย ใจเกิดมา; ธรรมะเย็น ใจดี

พุทธคุณ วิมลคุณ

จริง นี !

จริง นี !	เรามา ออก	ธรรม กัน
เพื่อกะเหต	ที่ธรรม นี	โลก แล้ว
แห่งทุก	สยสย นัน	จิตร อย
เป็น ใจ	ที่ใจไป ให้	คู่ ให้ ๙

ธรรม, ธรรม, ธรรม, ธรรม	ที่ สย
โลก นี, โลก นี, โลก นี	ยัง นี
จิตร คม สย ธรรม จาน	คู่ สย
ธรรม, เมื่, จู, สย	คู่ สย ๙

รสแห่งความเปลี่ยนแปลง.

สิ่งตามจิต จอมเวียง เปลี่ยนเสมอ
มันได้ไป เพื่อ นานใหม่ ได้ กระสัน
จะเปลี่ยนรส, เปลี่ยนสี, เปลี่ยนสีอัน-
แอดลัดมัน, เปลี่ยนเวลา เปลี่ยนอารมณ์
รสของทุก เปลี่ยนแปลง แดงเขียวอยู่
สิ่งได้ จ เป็นรส ที่เหมาะ สม
เป็นรสแห่ง, รสอัน ช่างล้นลม
ไม่รู้สิ่ง สิ่งอัน ว่าเลิศ นี ๙

ความอดทน

อันความอดทน ละระบับ ดับลงได้
หม่มมีใจ เพาะอะไร ตามสันหอบ
สิ่งหยาบ ใจนั้น ตั้งมั่นมีผล
แต่เพาะต้อง หม่อมนี้ ใจบรลัด,

ใจนี้ขลุ่ย บงการ แทนรำหยาบ
ความระบับไม่ มีมาก สดขลุ่ย
ทั้งสามผลิต ฤๅการ งามใด ๆ
ใจนี้ลงใจ ลอยสี มีสุขเย็น ๆ

ความสุข

ความเอื้อ ความสุข,
ใคร ๆ หาก คนชอบใจ มีวิ้งนา
"แกกส์, มีนิกส์, ตามเวลา"
แต่กูนี้ดี ตามเนือง ยี่สิบเจ็ด

ถ้าเขาเอา จิตต์นั้น, ก็จะไม่สุข,
ถ้ามีเขา เขาก็ "สุข" หรือเกรี้ยวได้
หาความสุข สุขเหนือ! สดเหนือ
มีสุขเย็น หรือสุขใหม่ ใจนี้แน่ เวล ๔

ความแก่

ความแก่ นบ้อม ย่อมทลึง ทาลมาก
 ตบตบมดต จ้ามพิก ยี่ดลตบ, น
 วี่ดตบ ไม้ดล ตลตบตลตบ
 กี่ดล แลนทลตบ ทลตล;
 ทลไม่ดล ตลตลทล ทลตล
 ตลตบตลตบ ทลตบ ตลตบตล
 ตลตบตลตบ ทลตบ, ตลตล
 ตลตบตลตบ ตลตบ, ตลตล

พาททลตล

จากหนังสือหัวขธรรมในท่ากลอน